

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2017

XVI. ÉVFOLYAM 4. (145.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12. emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a belső oldalakon IOAN HORVATH BUGNARIU és SÁNTA CSABA munkái láthatók

Ioan Horvath Bugnariu: Loredana face zilnic... / Sztárélet, litográfia, részlet

3

SZÚCS LÁSZLÓ
Szoborkeringő

4

Irodalom

MÜLLER DEZSŐ
Halálközeli villanások; Satuba szorult;
Valahára; Vonszolom; Sose menekülök;
Vakarom; Zilah; Kitárul; Vinnem (*vers*)

12

HAJÓS ESZTER
Növények növése; Reggelig
keresték a Napot (*próza*)

17

KEMENES HENRIETTE
Agár; AHA-élmény; Khepri-változat; Hangya;
Mese hat megadott szóval (*vers*)

21

MÁTYÁS ZSOLT IMRE
Az utolsó vonal (*próza*)

27

JUHÁSZ TIBOR
Édes zsír (*próza*)

30

DAN SOCIU
Mikor először elvetéltem; Félelemből;
Shanghai truelove ltd.; xxx; A sürgősségi
röntgenasszisztens (*vers*) MIHÓK TAMÁS fordít-
ásai

34

BÁNYAI TAMÁS
Agnieszka (*próza*)

46

Művészet

NÉMETH JÚLIA
Körképek. Ioan Horvath Bugnariu
grafikus művészetéről

60

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA
Tömörítő látásmód két és három dimenzió-
ban. Sánta Csaba kiállítása a sepsiszentgyör-
gyi Lábas Házban

64

Esszé

FILE GABRIELLA
Vajda János, az „üstökös”; Szarvas-ember, far-
kas-ember. (József Attila *Bánat* c. verse nyo-
mán)

67

Társadalom

MOZOG NAGY IMRE
Jár a baka, jár (17.) Részlet a *Fújnak a fák, Ides*
című önéletírásból

71

PÉTER I. ZOLTÁN
Várad újjáépítése a török hódoltság után
(*helytörténet*)

80

KUPÁN ÁRPÁD
A szabadkőművesség és a kereszténység

85

Kultúra

TÓTH HAJNAL
Csak egymás szemébe kellett néznünk, és
minden működött”. Cătălina Moş és Szabó
Réka első indiai útja

94

TÓTH HAJNAL
Fényképek és a hozzájuk tartozó belső mono-
lógok. Oláh Tibor debreceni fotóművész kiál-
lítása

98

SIMON JUDIT
Új arcát mutató váradi fesztivál (a
HolnapUtán Fesztiválról)

104

Kritika

NAGY ORSOLYA
A másik Amerika (A *préri urai – Hell or High*
Water c. filmről)

A CÍMLAPON Ioan Horvath Bugnariu: *La vie en rose*, 2015, litográfia, részlet

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

A HÁTSÓ BORÍTÓN Sánta Csaba: *Sarkantyús*,
2013

SZÚCS LÁSZLÓ

Szoborkeringő

Vitatott végeredményű átépítése előtt állt a váradi főtéren egy szobor, mely a pár lépésnyire, a Holdas templom mellett 215 esztendeje született Gozdsu Manó (Emanuil Gojdu) alakját örökítette meg. Úgy két esztendeje szedték darabjaira és szállították el, amikor a munkálatok nyomán a Szent László tér már inkább holdbeli tájra emlékeztetett. Bevallom, nem sokat gondolkodtam azóta, hogy mi lehet a talapzatával együtt jó nyolc méter magas kőalak sorsa. Feltételeztem, hogy az időszerűvé vált restaurálás után a múzeum raktárában várja, hogy visszakerüljön a város egyik közterére, ha már a városvezetés úgy döntött, hogy a tér felújítása után nem térhet vissza a Kovách-féle ház elé. A sikeres ügyvéd, országgyűlési képviselő, későbbi krassói főispán, aki Pesten elsőként vezette be ügyvédi irodájában a magyar ügykezelési nyelvet, végrendeletében a „román nemzet Magyarországon és Erdélyben élő és a görögkeleti ortodox hitet gyakorló” részére hagyta vagyonát; ennek emlékét őrzi ma a Gozdsu-udvar a magyar fővárosban. A nevét viseli jelenleg is szülővárosának egyik elit középiskolája. A románság mindenképpen úgy tekint rá – joggal –, mint aki sokat tett nemzetársai érdekében, kisebbségi jogaikért. Miközben ifjúkorában magyarul verselt, s nagybátyja volt a magyar íróként ismert Gozdsu Eleknek.

A minap viszont egy sajtóhírből arról értesültem, hogy a hálás utókor – legalábbis a mai városvezetés – viszont azt

tartotta helyesnek, hogy a szobor az ősi strand közelében egy elhanyagolt, gazos, bokros helyen szerénykedjen, miközben Vitéz Mihály lovas szobra egy percre sem került el a főtérről, pedig neki annyi köze volt a városhoz, hogy már hatalmát veszítve eltöltött itt egy éjszakát, mikor Bécsbe igyekezett – sikertelenül – támogatásért lobbizni a császárhoz. Igaz, volt olyan elképzelés, hogy Mihályt az Olaszi temető helyén kialakított parkba költöztessék, s helyét – egy másik lovat megülve – egy későbbi király, Ferdinánd foglalta volna el. Ebből – sajnos vagy szerencsére – nem lett semmi. Úgy hiszem, hogy a királyok helyett a város mai lakói számára éppen Gozdsu alakja lehetne egy közös szimbólum, akire talán még a főtér kompromisszumos névadójaként is gondolhatnánk, akár úgy is, hogy az emlékére egy új, emberléptékű, a mai kor vizuális igényeinek megfelelő szobrot készíttessenek.

MÜLLER DEZSŐ

Halálközeli villanások

1.

*Akkor
bogársötét volt
az éjszaka
s a Hold
összezsugorodott
a szénfekete égen*

2.

*Akkor
kialudt gyertyák
lettek a csillagok
s felhőkké dagadtak
a koromsötétségben*

3.

*Akkor
minden megtébolyult
karórák toronyórák
mind megálltak
s a csönd is felhólyagzott
a nesztelen térben*

MÜLLER DEZSŐ költő, lelkipásztor (1953, Zilah). A kolozsvári Protestáns Teológiai Főiskolán végzett 1979-ben. Verseit több-kevesebb rendszerességgel 1989 óta közlik romániai és magyarországi lapok. Nyolc önálló kötete jelent meg.

4.

*Akkor
dús könnycseppek
buggyantak
szemem gubójából
s a kezem fejé-
re gördülve
tövisekké váltanak*

5.

*Akkor
sűrű ködszárnyak
borultak
páncél-homlokomra
s kiszivattyúzták onnan
a hajnali derengést*

6.

*Akkor
minden fény
kicsordult belőlem
s olyan üressé váltam
mint egy imbolygó
léggömb*

7.

*Akkor
Don Quijote
elszántságával
csatáztam
sötét árnyakkal
szilaj szélmalomokkal*

8.

*Akkor
kigyulladt lámpaként
ocsúdtam föl
s a pirkadat
láng uszályát
tüzes hintókat
láttam az égen*

9.

*Akkor
a szívem kelyhén
kiserkenő vércsepp
a reménység
katicabogarává
lett számomra.*

10.

*S akkor
miután átsuhantam
a fekete tű fokán
szememből kigöngyölt
csillagok folytak.*

Satuba szorult

Már nem ismernek
az otthoni hegyek
talpam alól kövek
kavicsok kisiklanak
hanyatt-homlok
menekülnek
valamikor édenkertem
volt az erdő
mint parázsló
cigaretta füstjét
tüdőmbe szívtam
ázott tölgy- és
bükkfáinak illatát
ma már a verőfényes
dombok is elkerülnek
s én árvaságom
batyuját hordozva
satuba szorult féregként
összekucorodom

Valahára

Ha vörhenyes
sebeimről írok
akkor lírát piszkítok
irodalmat fertőzők
ha ingoványba süllyedt
embertársaimról írok
akkor megdorgálnak
dilettánsnak neveznek
de ha olyan örömről
derűről írok
mit legbelül
semmi sem indokol
akkor megdicsérnek
vállamat megveregetik

*s azt mondják szerényen
látod ez a vers
nem ósdi nem vérszegény
valahára a költő is
előcammogott belőled*

Vonszolom

*Hogy tudott
a lángható természet
hogy tudott
az izzó anyaméh
egy ilyen silány
torzonborzot
kipréselni magából
amilyen én vagyok
egyetlen útnak sem
jutottam a végére
örömeim mind felszívódtak
jottányit sem látok belőlük
jóllakottságom élvezeteim
ideig óráig melengettek
sebek tövisek örvényében
tengetem napjaimat
alig látok hallok érzékelek
ürítésemmel is gond van
s mint kiherélt igaállatok a terhet
úgy vonszolom életemet*

Sose menekülök

Egy mohó csillag
vibrál bennem
hiába etetem
szóval verssel
ékes rímmel
hiába itatom
rőt lánggal
pattogó szikrával
verőfénnyel
sikamlós csápjával
gerincvelőmben turkál
fülemben kotorász
homlokom csont-
üstjében caplat
s halántékom harang-
lábánál kolompol
sose menekülök
ínyvörös ködszárnyától

Vakarom

Idegen ég alatt
idegen tájon
idegen hegyek tövében
idegen fák árnyékában
idegen házak mellett
idegen patakok előtt
s fura idegen
emberek között
éltem sokáig

*szentjánosbogár-fényemet
szemaforként
szórtam feléjük
s most, hogy itthon vagyok
rühként vakarom
magamról a sötétséget.*

Zilah

*Kisvárosomban
minden megváltozott
a katicabogár-szemű
parányi házakat
penészes mohaként
kigyomlálták
a megrozzant csűrök
összetöpörödött pajták
s pöttömnyi ólak
vadnyomként eltűntek
az utcákat körutakat
jegenyefa-magasságú
házakkal tűzdelték tele
ocsúdó emlékeimben
vörhenyes sebektől
vonaglik a táj
s csak az ég őrzi még
kőkény színét*

Kitárul

Megkopasztottak
mint gyümölcsstelen fát
mit se vihar
se eső nem kímél

pőrén élek
dombtalan sivatagban
árvaságom illatát
hurcolja a szél

de fölöttem
csattogó
gólyacsőrként
olykor-olykor
kitárul az ég

Vinnem

Odaátra
az ég kökénykék
zománcát
a fehér-csuhás
hegyeket
a kentaurtestű erdőket
a fluoreszkáló kövek
páncélingjét
embriókorom álmait
s hűséged
márvány obeliszkjét
vinném magammal

HAJÓS ESZTER

Növények növése

Liv Ulvik Band: Du Er I Ferd Med Å Borde (Kampenjazz, 2015)

19%-on állt a növények növése, amikor eldöntötte, nem érdekli többé. ült és nem érdekelt, tökre örült, hogy idáig eljutott, s ráadásul ilyen hamar, szinte kapásból. a fűnövése már 25%-nál tartott, meg virágok is nyíltak, de még mindig nem gondolta meg magát. vagy hogy nem is gondolt erre, mert ha nem érdekli, ugye, nem is gondolhat rá. gondolta. félt mondjuk, ha így előre kimondja, mi az, ami nem érdekli, már eleve belefészkel magát a fejébe, jól belelakja magát, összelakja, szét-, akkor meg így ez az egész csak valami bárgyú önáltatás.¶

ült és tele volt a nemérdekléssel, egészen otthonosnak találta, ahogy a reggeli felhőket, amik eltakarnak minden eget. néha nem volt benne biztos, nem az ég takarja-e el az egész felhőt, ami így csak néhol látszik ki, ott, ahol látjuk, hogy van, de ez meg tuti közhely, ni, közhelyeket gondol, ettől meg elszégyellte magát, és inkább igyekezett csak a nemérdekléssel foglalkozni, arról meg be kellett látnia, hogy így, na, szóval érted, így eléggé ostoba és hamis, csupa téveszméje van és félreműködik, akárhonnán is nézzük.¶

aztán eszébe jutott, talán nem is közhely, vagy hogy mi közhely egyáltalán, még ezt se tudja, de így legalább nem kell válogatnia a pillanatok között, mikor szégyenkezzen. a fák már 45%-on voltak, durva, hogy eltelt az idő, közben a virágok túl is voltak már talán a 100-on, na mindegy, erről lemaradt. érdeklődéssel szemlélt valami éppen kibomló levelet, aztán észrevette, érdeklődik, és megijedt, hogy ha elkezd valami más iránt érdeklődni, mint ami iránt ugye nem, akkor lehet, hirtelen felébred benne az az érdeklődés is, és akkor meg megint mire ment.¶

lenézett a földre, neki ne vonja el semmi kis hülye levél a figyelmét a nemérdeklésről, ami a legfontosabb, nyilván. sikerült, ennek ismét csak örülnie lehetett, tök jó ez a nemérdeklés, sok benne a sikerélménye. a növények növése meg összezavarodott közben, vagy őt zavarta össze,

HAJÓS ESZTER (1990, Budapest) a Károli Gáspár Református Egyetem irodalom- és kultúratudomány mesterszakán tanul. Írásai egyebek mellett a Látóban, a Heliikonban és az Irodalmi Szemlében jelentek meg. Étrendjét tekintve vegán.

merthogy a virágok már visszafelé haladtak, talán 65%-nál jártak, és így, a nulla felé, hogy akkor majd egyszer újrakezdjék a nulláról, micsoda hülyeség. bezzeg a fák, azok csak haladtak a 100 felé, de hogy elérik-e, talán nem érik el sose, akkor meg megint nem jó.¶

a füvekről pedig eleve nem lehet sehogy se tudni semmit, főleg, hogy előkerült az az ellenszenves fűnyírógép, akit csak távolságból ismer, na az mindent összegyalogolt az üvöltözésével, és akkor aztán honnan lehetne itten kitudni bármit. nem akarta hagyni, hogy ez az összezavarodottság összezavarja, de akkor kicsit elbizonytalanodott, mi van, ha az ő összezavarodottsága zavart össze mindent, vagy legalábbis ő látja az összezavarodottsága miatt a dolgokat összezavarodottnak, de nem, ezzel nem akart, tényleg, hát belevetette a tudatát a nemérdeklésbe mélyen.¶

vagy hát megcsúszott valami növényen és úgy, már azt hitte, nem is talál vissza és innentől béke, de akkor meg a Nap sütése jött túl közel, nem is értette, mi dolga a Napnak így idebent. aztán hold-hidegre váltott, igen, ismerte ezt, csak nem a Nappal meg a Holddal, azért is kezdte ezt a szar nemérdeklést, vagy miért. csak akkor meg arra gondolt, hogy ezzel a nagy nemérdekléssel abba a hibába esett, hogy elkezdte érdekelni a nemérdeklés, bár ez talán már túlzás, megint túlkombinálta a dolgot, na mindegy, annyira nem lepődött meg magán mondjuk.¶

aztán közben a napsütés megint beletolakodott a szemébe meg a bőrébe, megint 100%-on van, a növények legalább nem csapongnak így, ilyen gyorsan. bárcsak egy fa elérné a 100-at, de akkor meg megijedt ettől, mert ha eléri, lehet, ő is visszaindul, a nulla felé és annyi, mint a virágok, na az kéne még csak. hát megmaradhat-e bármi úgy, hogy elért egy végállapotot? nem akarta, hogy ez érdekelje, szóval ment tovább, a füvek nemérdeklésére, mert na, azok aztán tuti nem érdeklődnek összevissza, elvannak a Nappal meg a vízzel, gondolta, de hát persze lehet, hogy nem.¶

akkor meg ráeszmélt, hogy itt egy nem van, ami lehet jó is, tudjuk, az érdeklésre mondott nem, amit ugye csinálunk, de lehet persze az a nem is, ami a nemérdeklést tagadja, az meg nagyon is nem jó nem, hát épp a nemérdeklés az, amit nem szabadna egy nemmel megfosztani a nem-től. amúgy is inkább igen lenne, de az meg túlzás, nyilván, egy 100%, miközben legfeljebb 75-ön van, na mindegy, a füvek frissen nyírt szagát próbálta elkergetni a gondolatmenetétől, amikor egy fa elérte a 64%-ot. meg közben még pár bokor is már minimum 58-on volt, elég menthetetlenül.¶

örült, hogy legalább a napsütés elkussolt, 0-ra érkezett, remélte, ott is marad, de hát a Nap, ugye, azzal az izgága természetével, sohasem áll meg

sehol. de nem, a Napot nem szabad gondolnia, rémült meg váratlan intenzitással, hát a Nap, tudjuk, a Nap. igyekezett kivetni a Napot érdeklődése fényéből. egy véletlenül lemaradt virág épp akkor érte el a 99%-ot, amikor odanézett, na ettől végképp, de nem, tényleg, inkább valami darazsat kezdett bámulni, az mit csinál ilyenkor, igazán, a virág meg csendben visszafelé indult. nem várja meg a Napot.¶

a rémület viszont nem tudott hová menni, merre bukdácsolni, hát csupa sár meg tüske minden, szóval visszajött és talán még a nemérdeklésnél is sokkal inkább volt, ott sötétlett álmosan. majdhogynem megrémült a rémültségétől, hogy akkor tulajdonképpen nem is nemérdeklődik, hanem például retteg, akkor meg egész időig arra volt büszke, hogy fél, mennyire félreérti magát, még azt sem tudja, pontosan mit csinál. és ha mondjuk a nemérdeklés alapvetően csak félelem, vagy legalábbis félelemgyökerű, de nem, ezt nem egyszerűsítheti le csak így.¶

egy tüske 83%-on volt, nézte a tüskéket és nem akarta, hogy a félelem érdekelje, de a nemérdeklés már nem tudott elég erős lenni, főleg, hogy a növények növekedése mérhetetlen lett. csak abban lehetett biztos, egy fa épp elérte a 100-at, de arra már nem akart gondolni, mi lesz vele, merre mennek a fák tovább, ha végük. a Napot várta, hogy az mondjuk, makacsul sugarazzon rá, azt szerette a Napban, azt a makacsságot, ni, ez olyan, mint én. aztán persze csak belefűrődött az ujjába a rémülete, minek támaszkodott le a földre, amikor eddig is ült valahogy.¶

a föld is visszatámaszkodott rá, érezte a tenyerén a földtenyeret, na most ez mire volt jó. valami bokrok közben 0-ra értek, és annyi, nem indultak vissza, semerre. a végállapotok, amik véglegek, kezdte gondolni, és elő akarta venni megint a nemérdeklést, de az a virág került elő, amelyik lemaradt, és látta, az a 0-ról nem visszaindult, hanem hogy valami egészen más, értelmezhetetlen törtszámok lettek, az az új nulla pedig nem az ő nullája volt, hanem csak egy újabb 0, mint amilyen ő volt, meg a többi, akik szintén, épp így nem indultak vissza. mondjuk tudhatta volna.¶

2016. 07. 23. 10:49 – 2016. 09. 10. 8:13:28

Reggelig keresték a Napot

Brandan: Yggdrasil

Volt ez a mag, növekedett, vagy mit csinált, és aztán így egy földre talált, már egészen helyen volt, mintha a helye volna ez, amire tehát már előre készült, a növekedésével, talán, mint aki tudja, földre talál, vagy hogy így talált a földre épp, a készülésével.

Szépen növekedett volna tovább, hogy akkor itten végre helyen van, a helyén mondjuk, kipróbálhatja, milyen gyökerezni meg kihajtani, milyen érdekes, de aztán az, hogy te igenis csipkebokor leszel, eltakarni az árnyékokat a színeiddel.

Meg az, hogy így most, és nem akkor, amikor úgy amúgy, pedig már majdhogynem virág lett éppen, de a föld meg a szél, a környező növények szaga, a Nap tekintete, ahogy ránézett, valahogy minden erőszakossá vált, dühössé düh nélkül.

Mert akkor ez az akarás nem az ő akarása volt, neki legfeljebb szeretése lett volna és kicsit akarása, de akkor így most az akarása már arra kezdett vonatkozni, hogy azt akarja, ne akarjon tőle senki semmit úgy, hogy ő azt nem akarja.

Pedig jó volt a föld és jó volt a szél, a növények és a Nap, minden ugyanott maradt, csak ő akkor már nem érezte jól magát ugyanott, olyat meg nem lehet, hogy elkezd gyökerezni meg kihajt itt, és aztán, ha nem tetszik, továbbmegy.

Nem válogathat így, az már egy másik mag lenne, ahogy az is, amelyikből a csipkebokor nő, hát hogy tudna ő csipkebokor lenni, amikor nem az, nyilván, hanem valami virág, még maga sem tudja, milyen, hát ki se próbálhatta még, mi lesz, ha nem fél.

De a félelem akkor erős lett és nem lehetett kipróbálni semmit, a Nap tekintete meg a környező növények szaga felborzolta a szelet, és a föld, így alatta, már nem volt egészen jó, csak föld volt, amitől fél, a szél meg nem vitte tovább, de miért nem.

Talán kellene a beleegyezése a szélbe, ami nem volt meg mégse, se előre, se utólag, sehogyan sem tudta volna eldönteni a szelet, hogyan dönthetné el, akarja-e, ha azt sem tudja, jó-e ez a föld, mégis, s ha elröpülne, az egyirányú szél többé nem hozná vissza.

Pedig nem is a csipkebokor volt akkor az akarás, hanem a legyél itt, és abból is főleg a legyél, de annyira összecspikebokrosodott a tér akkor, annyira beletüskésedett az égbe a csipke, hogy nem lehetett semmit hallani jól a túl piros szagtól.

Akarás lett, ez lett a baj, hát magától is elindul a mag, ha hagyják, ha annyi időt kap, amennyi alatt szépen kifejlődhet, de ha nem kap, ha elve-

szik az időnek mondjuk a felét, a harmadát, bármi, szóval akkor is lehet fejlődni, de milyen virág lesz abból.

Ha lesz, egyáltalán, ebben a levegőtleniségben, a környező napsugarak is kicsorbultak és leestek a földre, mindenütt ezek a leesett napsugarak, akiknek nincsen hazaútjuk, a szél pedig felborzolta a felszínüket, de hagyta kihűlni őket mind.

A félelme szülte a másik akarását, vagy hogy, mi történt, de nem tudta ezt gondolni, mert azt gondolta, nem fél, csak nem akar, ennyi, és közben a másik árnyék lett és alá zuhant, ne légy az árnyékom, van saját, és még azt sem tudom megmutatni a fénynek.

Ki akar úgy Nap lenni, hogy más Holddá lesz? Nem lehet két Nap? Milyen tükör ez? Nem szeretem az árnyékokat, akkor sem, ha világosak. A végén két Hold lesz, vagy mi lesz, tényleg, ha az egyik kéz védekezik, lehet, védekezik a másik is.

Amikor szeretni kellett volna, akarás lett, és akkor menekülni, de hová, más földre? Égre? Egymást árnyékolva a fényükkel. Pedig nem is akarás volt, csak szeretés, talán, a Nap meg nézte a magot meg a földet, hogy lesz-e virág, összekapaszkodik-e a földdel,

vagy megint lehúznak egy redőnyt, túl sok a napfény.

2016. 09. 01. 6:55 – 2016. 12. 05. 16:06:18

KEMENES HENRIETTE

Agár

*Megalkuvásunk pincszobáit el fogják
önteni az olvadó havak, s megkezdődik,
ágyunk alá épített titkos városunk népének
hosszú vándorlása. Valami átázhatott idebenn,*

*szivacsos agyvelő, bedagadt ajtón egy
bódulatig rángatott kilincs. [Mindig csak
az fájt igazán, ha nem fájt semmi.]
Éjjel több helyen becsorgott a víz,*

*hanyagul lerúgott bal cipőd dombjáról
nézek most lefelé a sűrű csészeregetegre.
Vékony falak salétromos sóhaján túl, fogai
közt hozza a tavaszt egy hárfahátú agár.*

2016. december 18.

KEMENES HENRIETTE
(1988, Nagyvárad) a
Nagyvárad Állami Egye-
tem jogi karán szerzett
diplomát. Érdeklődési
köre a büntető törvény-
könyvtől a verseskötetek
felé tolódott, különösen a
kortárs költők verseit
olvassa előszeretettel.
Verset és rövidprózát ír.

AHA-élmény

*Ismét bocsánatot kellene
kérnem, amiért, végül is,
engem ez egyáltalán nem
érdekel, hallom a beszédet,
a nyelv mégis ismeretlen,
csak azt tudom biztosan,
hogy keménnyé fagy rajtam
a bőr, ha nem sietek, pedig
vigyáznom kellene arcom
homokszemcséire, miket
minden évben leperget
a szitakezű novemberi fagy.
Mégsem érzek fenyegetést
ebben az egészben, csak ez
a tompa nyomás van velem,
mint egy lassan áramló,
langyos szürkület a város
felett, elkopott smirgli
egy lüktető halántékon.
Végül mégiscsak eszembe
jutnak a mentás savanyúcukor
zacskójába, gondos figyelemmel
gyűjtögetett nyugdíjszelvények,
egy fényesre kopott, sötétkék
füss mellény, az emlékek lovairól
patakzó veríték a szekeret nyomó
súlyos átok alatt, és minden, ami egy
koporsóból kilopott retikülbe elférhet.*

*Míg a bal hüvelykujj lepattan a tönkről,
a jobb kéz szorítása a balta nyelén –*

változatlan.

2016. december 26.

Khepri-változat

*Mászóka fokaira csempészett
zsilettpengék cinkos vigyora
villan az éjben, ágyunk alól
előkúsznak a ledöntött
homokvárak szörnyei.
Hagyjatok belőlem valamit
nekem is, mire megjön
a holnap nem marad hajlék,
csak fészület. Csöndben
nyüszít az éjszaka, fekete
húsát a hajnal kutyái tépik.
Állok mozdulatlan, mint
az üvegcsontú gyermek, míg
a Napot lassan lábaimhoz görgeti
egy tükörkék szkarabeusz bogár.*

2016. december 28.

Hangya

*A hangyában van egy állandó,
lesben álló, aprócska rezzenés, amit
arra a pillanatra tartogat, mikor
kockacukrot hall koppanni a konyhakövön.
Cukormentes napjain, míg a hangya
ügyes-bajos dolgát végzi, rezzenése,
egy háromlábú széken, a tűzhely mellett,
kényszer-tétlen pihen benne.
Túlélés –
ösztön vagy szándék.
De akkor mi ez a
r e z z e n é s ?*

2016. szeptember 21.

Mese hat megadott szóval

Aznap történt, mikor betekart minket az ég, ez az izzó, szilánkos tükör. Magunkat láttuk benne, integettün, s az ég mindannyiszor visszaintegetett. Tudtuk előre, hogy így lesz, hisz mi voltunk a kiválasztottak. Számoltuk a megmaradt hónapokat, napokat s a teljes sötétség közeledte ajkunk holdsarlóját egyre lennebb görbítette. Az utolsó estén csöndesen vízbe fojtottuk és eltemettük összes állatainkat, felégettük a házat, a kertet, s levetettük a ruhánk. A száraz füvet szél borzolta, fönn már csattogtak a villámok s a megvadult asztalok riadtan vágattak a mezőn. Egy pillanat lehetett vagy annyi sem. Vége volt. Eltompult a fergeteg s a csönd pernyéje feketén szállt alá. A tükör ott hevert porrá törten csupasz talpunk alatt. Csak álltunk egymással szemben, fényév vagy karnyújtásnyi távolságban, már nem tudom, hisz összetört a tér is. Az idő, mint a megolvadt üveg csorgott kihagyozott könnyökünkről. Nem moccant egyikünk sem. Csak szemem rebbent néha nehezen, pillámról sűrű ezüst szilánk hullt a mélybe. Hó temette be a tájat, fogunkon fenődtek a fagy kései. Néztük egymást nesztelen s meztelen, ahogy átlátszó testünkből lassan kiserken a piros vér, majd a hajszál-patakok megrajzolják felszíni érrendszerünk. Óriások voltunk, lábunknál, ami a világból maradt. Elaludtunk. Alvadt vérünk lassan kérget formált bőrünkön, a könny leragasztotta szemünk, a hosszú évek pora betapasztotta szánk és fülünk. Kígyózó indákká nőttek körmeink. Amikor eljött az új tavasz, mi fákká lettünk, kipattantak az első rügyek, majd virágba borultunk, viaszos leveleinken kopogott az eső. Ősszel mézes termést hoztunk. Érdes testünket majmok mászták, vállunkon színes madarak hada fészkelt, gyökerünk bolyhai közé nedves orrú állatok vackoltak. Évek milliói peregtek, a fák helyén két hegy lett, s végül ők is egygé forrtak. Majmokból lett, kíváncsi, emberforma teremtmények tűnnek fel a hosszú gerincen olykor, s bár ésszerű magyarázat nincs rá, mégis sokáig elidőznek itt. Némelyikük csak ül, mások az eget kémlelik, esetleg szunyókálnak a napsütötte hegyoldalon. Egyikük egyszer fennakadt szemekkel bámult maga elé, majd fülét hirtelen a földre tapasztotta s feszülten figyelt. Esküszik rá, hogy a mélyben mintha két szív dobbant volna, lehet, csak egy, nem hallani tisztán a morajlástól, de bizonyos volt benne, hogy dobbant valami. Ha tényleg két szív van odalenn, magyarázta, nagyon közel lehetnek egymáshoz, összesimulva, valahogy úgy, mint fokhagymában két szomszédos gerezd.

Kinevették.

MÁTYÁS ZSOLT IMRE

Az utolsó vonal

Napok óta megállás nélkül rajzoltam: görbéket, vonalakat, köröket, ellipsziseket, csigavonalakat, örvényeket, utakat. Satíroztam, összekötöttem pontokat. Találkozások? Útközetek? Nem ettem, csak vizet ittam, mégis úgy éreztem, egy örökkévalóságig bírnám ezt csinálni. Csak ezt, és többé semmi mást. Számoztam, számoltam, töröltem, újrakezdttem. Formák, sarkok, szögek, félkörök, spirálok, testek, színek, minden ott kavargott előttem, mintha a Teremtő egy hatalmas üstben kozmikus zakuszkát rotyogtatna, és én lennék a kukta, aki kavargatja ezt a... gyuvecset.

...és akkor... egy picit elmozdult minden. MINDEN. Csak épp egy másodpercnyit az óralapon, egy foknyit a földgömbön, egy fényévnit a Galaxisban, egy világevnyit az univerzumban. Csak épp egy picit. Annyit csak, hogy a szfinx feje fölött nem az Északi-csillag ragyogott, hanem az Aldebaran. Mintha megszédültem volna: álltam a kapuban, a kígyó a lábam előtt tekergőzött, az oltárkő fölött szikrázott a kristálykorona, amint az északkelet felől beömlő fény megtört rajta. Káprázott a szemem, egy pillanatra elvakultam. De belül világosság volt. A külső fény áradt szét bennem és a fülemben lüktetni kezdett a vér. Lehajoltam, és fejénél fogva megragadtam a kígyót. Megmerevedett. Mintha jéggé dermedt volna. Egy villanás és már egy virágba borult vándorbot volt a kezemben. „A kilencszeres áldás!” – zúgott a fülemben. A kilencszeres áldás! De a mérleg másik serpenyőjében ott feküdt csendesen összetekeredve a kilencszeres bukás is. Így került egyensúlyba minden. Bennem pedig ott kavargott, forrt a választás: a két pólus... És bennem kavargott a kérdés is: vajon a két pólus, fent vagy bent, egyesül-e a háromban? Ez volt a választás: fent vagy bent. Fény vagy sötét? Könnyű vagy nehéz? Élet vagy halál? Lélek vagy sár?

Rajtam kívül senki sem volt már, mind elmentek, nem bírták szusszal, kidőltek. Kiürült a világ körülöttem, csak a madarak maradtak, hogy énekükkel emlékeztessenek: nem vagyok egyedül a teremtésben.

Aztán elkezdett esni az eső, először csak csepergett, majd lassan egyre sűrűbb és sűrűbb lett, zuhogott, ömlött fentről a langyos áldás, és mosta belőlem a krétarajzokat, az összes munkát és tervet, amit valaha is kitaláltam és megrajzoltam, addig mosott, míg nem maradt bennem egyéb, mint egy hatalmas fehér munkatábla, aminek közepén egy meztelen ember állt

**MÁTYÁS ZSOLT IMRE szí-
nész, rendező (1968,
Marosvásárhely). 2013
óta közöl írásokat a
Váradban és az Erdélyi
Riportban.**

háttal nekem. Sokáig néztem azt a meztelen alakot, miközben egyre esett az eső, negyvenkét napig néztem, és körülöttünk a világ lassan megtelt vízzel. Lebegtünk a semmi felett, mint a kezdetek kezdetén, a munkatábla közben szép lassan tutajjává változott. Éjszakánként körülöttünk a víz felszínén felizzott egy tűzkör, ami hajnalig égett kék-zöld-vörös lángokkal és távol tartotta tőlünk az összes tengeri szörnyet, leviathánt, no meg a démonokat: a szarvas fejűt, a sörényest, a szárnyast és azt a kétlábú, zöld szemű, hosszú hajú fura lényt, amit nőnek neveznek, a parasztok valami Lilithként, a míveltebbek a habokból megszülető Vénuszként emlegetik, tudják, az a bizonyos fatális fámma, akinek nyomában mézbe forgatott láva ömlik szét az ember fiának ereiben. Mikor letelt negyvenkét nap, a meztelen férfi szembefordult velem. A meglepetéstől szólni sem tudtam: én magam álltam a tábla közepén!

Aztán minden átmenet nélkül elállt az eső és mi továbbra is ott ringatóztunk a hatalmas tenger kellős közepén további negyvenkét napig. Negyvenkét nap után a víz eltűnt a földről, mintha nem is esett volna. A föld felszínét hatalmas repedések barázdálták és a levegőben finom vörös porfátyol lebegett körös-körül. Földbe gyökerezett lábakkal álltam és tátott szájjal bámultam meztelen önmagam. És ez az *önmagam* egyszer csak elindult felém. Mozdulni sem tudtam. Ő csak jött feltartóztathatatlanul, annyira határozottan, hogy az volt az érzésem, átgyalogol rajtam. Amikor hozzám ért, egyszerűen belém olvadt. Hatalmas lélegzetként hatolt belém, hogy azt hittem, menten szétreped a tüdőm. Mint amikor az újszülött először vesz lélegzetet. Most bőgnöm kellene? Nem volt hangom.

Fejem felett a füstszínű félhomályban szabályos időközönként halk sípszó jelzi a ritmust. Nem a tangóét, az enyémet. Hallga' csak: a ritmus tulajdonképp belőlem lüktet. Én magam vagyok a ritmus, a sípszó és a hozzáköttött diagram csak egyszerűen anyagi formát ad neki. A lelket én szolgáltatom. Mintha belém költözött, rám csavarodott volna a rajztábláról az összes vonal: tele vagyok mindenféle huzalokkal, drótokkal, vékony műanyag tömlővel. Bal könyökhajlatomban eltűnik egy ilyen tömlő, a színe kék, jobb könyökhajlatomból kijön egy tömlő, a színe piros. Két meridián, az egyik a tragikus vénámba bújik be, a másik a komikusból távozik. Groteszk autópálya az ember teste, mindenféle gyanús elemek futkároznak rajta, benne. Időnként valahol keletkezik egy dugó, és abban a pillanatban hatalmas felfordulást okoz. A teljes mentőegység a helyszínre vonul, kivéve egyet. Az távolról, hűvösen, passzívan szemléli a nyüzsgést. Tudja, hogy úgymint ideig-óráig tartható fenn csupán a dugómentes közlekedés, aztán valahol így is, úgy is keletkezik egy újabb. Mire való ez az állandó riadókészültség? Minek arra a rövid időre? Nem jobb lenne nyugalomban létezni, távol ettől az életnek nevezett katyvasztól? Mondjuk, egy tengerszem kristályvízű tükre fölött lebegni, mint a kezdetekkor, amikor még sem földek, sem hegycsúcsok nem valának, és nem kellett külön elválasztani a világosságot a

sötétségtől, a nappalt az éjszakától, a vizet a szárazföldtől, a jót a rossztól, a férfit a nőtől? Amikor, ha azt mondom: én vagyok, akkor valóban ÉN vagyok, és valóban VAGYOK. Nemcsak eljátszom, elmókázom, eltáncolom, hogy vagyok. És minden más is, ami rajtam kívül van, az valóban van, körülöttem, mellettem, alattam, és mind jól megférünk egymással. Nincs gyúródás, nincs ego, nincs klauztrrofóbia. A többiről már nem is szólva.

Azon morfondíroztam, mi lenne, ha meggyújtanék egy szál gyufát? A hadseregben annyi idő alatt kellett ingre-gatyára vetkőzni, illetve teljes menetfelszerelésbe öltözni, amennyi idő alatt leégett egy szál gyufa. Az altiszt lángra lobbantotta, a baka nekiveselkedett, és repültek a gombok, szakadtak a madzagok, bogra húzódtak a fűzők... Rémálom, amit addig gyakoroltattak az újonccal éjfél és hajnali három közt, míg már hányingere volt a megaláztatástól, és szívdobbanások választották el attól, hogy gyilkosságért halálbüntetést mérjen a fejére a haditörvényszék. Szikrázó, fellobbanó gyufaszálak tűzijátéka világította meg a háló mennyezetét, miközben száz szerencsésebb flótás az igazak vélt álmát horkolta a téli éjszakában. De egyszer mindenkinek fellobbant a gyufája.

Szóval ez a gyufa jutott eszembe, meg az, hogy vajon most képes lennék-e arra a performance-ra? Ki tudnék-e vetkőzni egyetlen gyufalobbanásnyi idő alatt mindenből, amire azt mondják: *én*? Addig hergeltem önmagamban a szunnyadó macskabajszú altisztet, míg az pokoli vigyorral valóban hozzászorította a gyufa fejét a kátrányhoz. Hatalmas sercenéssel vette kezdetét életem utolsó vetkőzős jelenete. Tiszta *csontbrigád!* (Óóóóóóóóóóóóóóóóó, *Jenóóóóóóóóóóóó!!!*) Az első pillanattól fogva jeges rémület szorította össze a mellkasomat: mivel kezdjem a sztriptízt? Honnan? A lábujjaimtól, a fejem búbjától, a körmeimnél, a rekeszizmomnál, netán az agyalapi mirigyemnél kezdjek kivetkőzni földi porhüvelyemből, vagy a lépemnél? Hol szenvedjek hajótörést? Netán a Langerhans-szigetek közvetlen közelében, hogy könnyebben szárazra evickélhessek a vesék homokos tengerpartján? Netán az orrom hegyénél? Pont ott! Hisz most addig sem látok! Pedig milyen egyszerűnek tűnt: ruha semmi rajtam, csak egy pelerin, meg a drótok, huzalok, tömlők posztmodern maskarája. Olyan vagyok, mint egy pop-art alkotás. Orromból két kis kunkori csövecske lóg, szálvador dáli bizonyára csúnyán megirigyelne érte, számban egy csillogó skálájú toronyórányi hőmérő épp most üti el az egyenlítő fölötti 40. fokot, legalábbis celziusz szerint, és a rádióban folyton esőt jósol egy indián hangú nazális hölgy, aki bele-belesül a saját sajtorta receptjébe. És minden sejtem, szervem, zsigerem elkezd egyszerre mozogni, zsibongani, nyüzsögni, forrongani, bugyborékolni, jönni-menni, mintha ebédhez kongattak volna a szegények konyháján! A lepedő, amivel előzékenyen és jó idejében letakartak a jól megkent kezek, nehogy a hidegházban megfázzak, ólomsúllyal préseli ki tudómból az utolsó lélegzetet, azt a negyvenöt grammnyi sóhaj, amit a teremtőtől kaptam, amikor kirángattak anyámból erre a világra, s a nagylábujjamra bogozott

VIP névjegykártya már vörös árkot égetett a bőrömbbe. Kezd nagyon elviselhetetlennek tűnni ez a vidámparki muri. Pedig csak annyi kellene, hogy megrázzam magam, és megszűnne minden! De nehéz, nagyon nehéz! És közben telik az idő! És a sípszó még mindig eléggé tiszta, bár egy picit szaporább, mint előbb. És mi ez a fura émelygős-savanykás íz a számban, a nyelvem mögött? Vér? Nem, nem, nem... Azt túlontúl ismerem. A kéknek különben is fanyarabb az íze. Netán félsz? Majom! Mennyit hóbörögtél, hogy a halál csak egy küszöb, egy kapu, most pedig összeccsinálsz magad? Pedig csak valóban annyit kellene tenned, hogy könnyedén belököd azt a lengeszárnyú pókhálóajtót, mint egy dandy, egy Bob herceg, vörös rózsával a fogaid közt, és egy diszkrét köhintéssel magadra vonod a figyelmet:

– *Helló, picinyeim! Megjöttem! Pezsgőt mindenkinek!*

És a tánckar első bugyogós fekete bőrű nőjét magadhoz ölelve máris jöhetne a mennyei dansz mákábr. De nem, nem vagy képes rá, öregem, mert nem írni, hóbörögni kell erről, hanem bemerészkedni. Bemerészkedni?! De hová?! *Hát magadba, fiam!* Jaj, ez a hang megnyugtató, és máris melegebb van. A sípolás is szabályosabb, a diagram sem annyira hektikus. Hm, s az a huncut gyufa valahogy nem akar végigégni! Valami nagy disznóság van itt készülődésben, valami hülye farsangi tréfa. Á, sejtem már! Nem vágtok át, bitangok! Na, hol vannak a férfinénik, meg hol van tizennegyedik Lajoska, meg izé, az a sánta festő, a tulúz lotrek, és hol bujkálnak a gőzölgő abszint zöld páriái, lá gulü a kontinensnyi seggével, barátaim az ingoványban, elvtársaim a gályán? És ki az az örült don kihóté, aki egy hóna alá szorított ejfeltoronnyal a mulen rúzs forgólapátját megtámadja? Milyen előadás ez, uraim? Melyik plakátra nyomtattak ki minket? Hagyják már abba ezt a nyavalyás kánkánt! Nem volt még főpróba sem, így nem lehet bemutatót tartani ég és föld között! És különben is tévedés van a kréta körül: ha jól tudom, nincs szülinapom! Minek köszönhetem ezt a mókát?! Hahó, van itt egyáltalán valaki?! Hahó!!!

– *Van, fiam!!! ÉN vagy itt, és hiszed, nem hiszed, ez a nap az új születésnapod. Kapsz egy tortát is. Most megint csak egy gyertya lesz benne. Jól gondold meg, mit kívánsz majd, amikor elfűjöd!*

Pár pillanattal fogalmam sem volt, hol vagyok, aztán lassan tisztulni kezdett a kép. A hajókabin közepén hevertem, körülöttem papírlapok és színes kréta mindenfelé. A táblán egy rajz, az utolsó, amit majd nem befejeztem. Negyvenkét éven és negyvenkét napon keresztül rajzoltam ugyanazt a rajzot, és sose sikerült befejeznem. Mindig javítanom kellett valamit rajta. Hol hozzátettem egy-egy vonalat, árnyékot, hol meg kitöröltem. Sosem volt teljes a kép. És most végre elérkeztem az utolsó mozdulathoz. Egyetlen vonal hiányzott már csak. Egy apró kövecske a mozaikból. A zárókő, amit negyvenkét évig csiszolgattam magamban, de sosem mertem a helyére illeszteni. Mintha féltem volna az utolsó pillanattól. Mint egy táncos, aki egy életen

keresztül táncol egyetlen tangót, de sosem fejezi be. A vége előtt egy lépéssel mindig megáll, mert tudja: az utolsó lépés az maga a Halál. Azt csak AKKOR lehet megtenni. Talán én is attól rettegetem, hogyha a helyére kerül az utolsó vonás, többé már nem lesz értelme tovább rajzolni, tervezgetni. Mi lesz utána? Amikor minden vonal összeér? Lehet, hogy eljött az AKKOR? Amikor az utolsó lépés következik már csak? Most hihetetlenül lelassul minden. A negyvenkét év viszont hihetetlenül gyorsan elrepült.

Hm... A helyzethez képest derűsen állapítom meg: soha életemben nem éreztem magam ennyire könnyűnek. Mondjuk, nem is igen csodálkozom ezen. Hiszen a kréta nem túl kalóriadús. Lázat idéz elő, azt is csak addig, míg az ember megkapja a felmentő igazolást. Na de meddig lehet folyton felmentő igazolásért folyamodni, drágáim? Meddig tart a hitel? *„Teheted, mit teszel, hisz van, aki túrje”** – úszik valahonnan elmém pocsolyájára ez a blőd szöveg. Vagy netán egy versidézet? Úristen, de bunkó vagyok, hisz ezt az a nyomorult Garcilaso de la Vega izzadta ki egy vagy száz gyötrelmes éjszakán, amikor őt is veszélyesen megközelítette az a hírhedt fatális fámma. *Nincs új a nap alatt, uraim! Mindig ez történik. Egyszer csak megérkezünk egy újabb kikötőbe. Mindig reggel érkezünk. Egyikünk mindig kiszállsz, másikunk mindig tovább hajózik. Mindig így történik* – nyalogattam a szám szélét, miközben az álmai virágtengerén ringatózó nőt bámultam kiégett szemekkel. Igen, az a bizonyos fatális fámma, akinek nyomában mézbe forgatott láva ömlik szét az ember fiának ereiben, az most ott feküdt meztelesen a függőágyban és lágyan ringatózott a hullámok ritmusára, minden lélegzetvételével kisebbfajta földrengést idézve elő a gyengébb idegzetű és labilisabb lelkületű vízi és szárazföldi teremtmények ártatlan tömegében, miközben a hajó épp kikötni készült. De a hullámozás erős volt, nem lehetett eléggé megközelíteni a kikötőt. *Sebaj, süvöltött a kapitány vidáman a hangosbmondóba, majd horgonyt eresztünk az öböl közepén!* A nő lustán hasra fordult, feltárva gyönyörű hátának itt-ott apró barna anyajegyekkel tarkított bársonyos mezejét. Olyan volt, mint egy kifeszített vászon, ami vágytól remegve várja, hogy végigszántson rajta az írón. Kezemben izzadt a zsírkréta, amit hónapok óta használtam, és ami sehogy sem akart elfogyni. Hát már sosem lesz vége?! A hullámozás önkéntelenül közelebb lódított a függőágyhoz. Nem volt menekvés: a kréta már megtalálta az első két anyajegyet, és összekötötte őket egy viszonylag egyenes vonallal. Fel se ocsúdhattam első meglepetésemből, a kréta máris tovább siklott a következő pigmentpötty irányába. Majd a negyedik, az ötödik következett... mind megannyi kikötő vagy sziget ezen a hullámozó, háborgó óceánon. Őrült tempóban táncolt a kréta a nő hátán, egyik pontról rohant a másikra, árnyékok villódzása, görbék, egyenesek gyors váltakozása, megint szédültem, émelyegtem, szemem előtt időnként elsötétedett a világ, de nem bírtam megállni. Aztán végre elfogyott a kréta. Lihegve kapkodtam a levegőt, felhajtottam a múlt századból itt felejtett konyak utolsó cseppjeit, és hátamat a kajüt oldalának vetve

* Gabriel García Márquez: *A szerelemről és más démonokról*.

próbáltam összeszedni magam és szerteszóródott gondolataimat. Ekkor a nő ásítva ébredt, nagyot nyújtózva felült háttal nekem, a függőágyban. A hátról... a saját arcmásom bámult vissza rám! *Na, hogy sikerült?* – villantotta rám válla fölött rettenetes zöld tekintetét a bestia. *Kissé csiklandoztál álomban, drágám!* – dorombolta macskamódra, miközben kíváncsian vizsgálta a hátát a fejem fölött lógó tükörben. *Ügyes vagy! Pontosan ezt a tetkót álmodtam magamnak a teremtés kezdete óta,* mosolygott kajánul. *Mindig tudtad, hogy csak én hozhatom ki a legjobbat belőled...* és felém dobta az almát. Röptében kaptam el a gyümölcsöt a számmal, mint egy kutya. De figyelmetlen voltam és a fejem a deszkafalnak csapódott. Akkorát kondult, mint egy hatalmas harang. A fal kettényílt, a szobát egyszerre friss levegő árasztotta el, és hangos tücsökcirpelés töltötte be a teret. Jólesik a friss levegő, kellemesen hűti túlforrósodott halántékomat. Tétován körbenézek, a hely ismerős, de egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy ébren vagyok. Semmi sem garantálhatja, hogy nem egy újabb álom veszi kezdetét. Révetegen meredek az órára. Nemsokára éjfél. Most indul útjára az utolsó intravénás lélekvíz. Volt nappal, és lőn estve. Mindjárt letelik a negyvenkét nap. És UTÁNA már semmi sem lesz olyan, mint ELŐTTE.

De vajon lesz-e egyáltalán UTÁNA?

Elalvás előtt még egyszer sikerül körülnéznem, de hiába keresem, a fatális fámma felszívódott. Ezúttal sem vitt magával. Csak az illatából hagyott valamit emlékeztetőül a zsigereimben.

Szempilláim ólomsúlyúak. Ereimben szétárad a *fluidum vitae*. A hajó orra lassan a hullámok fölé emelkedik. Elhagyjuk a kikötőt.

Úgy látszik, maradt még vonal a krétában...

JUHÁSZ TIBOR

Édes zsír

Anyám nem győzte a munkát, mikor idősebb lettem, elküldött dolgozni, télen kizavart az erdőbe fáért, kapáltam a szomszédoknak az iskola után, nem mehettem játszani, nem tanulhattam. Munka után zsíros kenyeret kaptam, kis cukorral. A fiatalabb testvéreim kinézték a számból a falatot, irigykedve hallgatták, ahogy ropognak a fogaim alatt a szemcsék. Nem akartam, hogy megnőjenek, féltem, hogy majd nekik is dolgozniuk kell és eleszik előlem az édességet. Ha nem volt cukor, akkor becsuktam a szemem, és zsír helyett vajat, felvágottat képzeltem a kenyérre. Egy kislány, Katika mutatta, hogy így kell.

Talán az első napom lehetett az óvodában, sírtam, mert anyámat akartam. Az óvónő a játéksarokba vitt, azt mondta, van itt ló, katona, orvosos és étkészlet, minden közös, bármivel játszhatok. Katika odajött hozzám, hogy csukjam be a szememet, biztos azért bömbölök, mert éhes vagyok. Valami hideg tárgyat nyomott a számba, szalámis-vajas kenyér, mondta, ne rágjam össze, mert ez mindenkié, de nemsokára kapunk igazit is. Onnantól kezdve jól viseltem magam, tudtam, hogy itt olyan reggelit ehetek, amelyet otthon soha.

Katikával együtt jártunk iskolába is, nagyon szép lány volt, két copfba fogva hordta a haját, masnikat kötött a fonatok végébe. Hazakísértem őt, éjszakánként átszöktem hozzájuk, kilopakodtunk a falu szélére, együtt fogunk élni, ígértük egymásnak. Éjfél után értem haza, anyám megvert, hol csavarogtál, kérdezte, én meg nem válaszoltam neki. Egy alkalommal elmondtam az igazat, akkor még jobban ütött, magánkívül ordibálta, hogy már csak ez hiányzott, még egy gyerek, te is olyan vagy, mint az apád! Hamarosan Katika szülei is rájöttek, hogy hol csavarog a lányuk, őt az apja verte meg. Éjszaka már nem találkozhattunk, de mindig hazakísértem, azt terveztük, hogy megszökünk. Egy nap hiába vártam rá. Elindultam a házuk felé, egy másik fiúval sétált, nevettek, a fiú néha a vállához ért. Számon kértem őket, a srác ütött először, én meg vissza, aztán a lány is kapott. Még abban az évben kimaradt az iskolából, nem sokáig tudta rejtegetni a növekvő hasát, azóta is szüli a gyerekeket. Ráncos, kövér asszony lett belőle, meg kellett volna szökniük, mondta egyszer, én meg legyintettem, olyan vagy te, mint az anyám, Katika.

Anyám sokakkal összeállt. A pénznek nincs szaga, állította, mikor rákérdeztem, hogy minek járnak ide ennyien, én meg erre azt feleltem, hogy azért

JUHÁSZ TIBOR (1992, Salgótarján) a KULTer.hu szépirodalmi rovatának szerkesztője. Jelenleg Debrecenben él. 2012 óta jelennek meg versei és novellái különböző folyóiratokban. Első kötete 2015-ben látott napvilágot Ez nem az a környezet címmel.

édesanyámnak sem könnyű, valami nehezét emelhetnek ott a bácsikkal a sötétben, azért nyögnek annyira. Felpofozott, de egyáltalán nem fájt, akkorra már megszoktam, hogy ütnek. A kapcsolatai csak pár hónapig tartottak, de minden szeretője úgy viselkedett, mintha az apám lenne. Meg akarták mondani, hogy mit csináljak, elküldtek, hogy hozzak bort, cigarettát, pár szelet kenyeret a szomszédból, tudták, nekem adni fognak, mert sajnálnak. Kikötötték, hogy haza kell vinnem a kenyeret, a szomszédok meg azt mondták, hogy egyem meg gyorsan, nekem adják, nem másnak. Az utolsó férfit Jánosnak hívták, ő még arra sem vette a fáradságot, hogy átzavarjon minket a konyhába, végigvágta anyámat az asztalon, lerángatta róla a nadrágot, és úgy akarta vele. Anyám sikoltzott, hogy legalább ne a gyerekek előtt, ellenkezett a férfival, de János ettől csak idegesebb lett, belemarkolt a hajába, hátrahúzta és úgy verte az asztalba a fejét. Hátulról ütöttem le azt a szerencsétlent, a részegségtől meg a meglepődéstől azt sem tudta, hogy mi történik. Minden erőmmel vertem, hogy dögöljön meg, aztán anyámat is, aki elhúzott Jánostól.

Akkor költöztem be a városba, az unokatestvéremhez. Ők találtak nekem munkát, raktári kisegítő lettem a Sirilla bútorgyárban. Az unokatestvérem, Ferenc, már nős volt, két kisgyermek apja. Kezdetben csak a kajába fizettem bele, azt mondták, hogy a kanapé nem kerül semmibe. Munka után segítettem nekik a ház körül, néha még a rezsibe is beszálltam. De egyre többet akartak, mert állítólag túl jó dolgom volt, mások fizetnek azért, hogy fedél legyen a fejük felett, össze kellene tennem a kezeimet, hogy ilyen rokonaim vannak. Több pénzt kértek, mert iskolába mentek a gyerekek, én meg csak ettem, fogyasztottam a vizet meg az áramot, hiába mondtam nekik, hogy ti veszitek a szalámikat, a sonkát, én élélnék a zsíron is, de azt kiabálták, hülye vagy, elvette a szegénység az eszed. Az egész fizetésemet elszedték volna, azzal az indokkal, hogy egy család vagyunk. Egy reggel felkaptam a cuccaimat, elindultam munkába, és nem mentem vissza hozzájuk. Kollégáimnál húztam meg magam, egy-két napig tudtak szállást adani. Okultam az unokatestvérem gonoszságából, kérdés nélkül kifizettem azt a pár napot, amit náluk töltöttem, és vacsorára sem kértem semmit, csak zsíros kenyeret, csodálkoztak, milyen jóízűen eszem.

Ez sem ment sokáig, az egyik munkatársamnak, Pistinek a felesége, Vera, kihasználta, hogy én délelőtti vagyok, a férje meg délutános. Mikor a férfi elment otthonról, rám nyitott a fürdőszobába, elkezdett vetkőzni, én szólni sem tudtam a megdöbbenéstől, már teljesen meztelen volt, mikor kinyílt a fürdőszobaajtó, és ott állt Pisti. Meredten nézett ránk, Vera gyorsan maga elé kapta a ruháit és kiszaladt a fürdőből. Próbáltam elmagyarázni, hogy ez nem az, aminek látszik, de Pisti megfenyegetett, hogy még egy szó és üt, végignéztem, ahogy felöltöztem és összeszedtem a cuccaimat. Aznap az állomáson aludtam, hajnali háromkor zárt be, sétáltam a környéken, fél ötkor visszamentem, aludtam még egy órát. A gyárban cseszegettek, hogy jól elintézted Pistit,

meg hogy abba a kézbe szarsz, amelyik segít, egyikőjük sem akart már befogadni. Leszámoltam, és átmentem az üveggyárba, a Tarjánglassba, nehéz munka volt, védőruhában kellett dolgozni a negyvenfokos melegben. Egyfolytában izzadtam, de legalább meg tudtam fürödni. Pár hétig hajléktalanszállón aludtam, a személyzet kedves volt, látták rajtam, hogy nem vagyok alkoholistá, csak szerencsétlen, kimosták a ruháimat, hogy normális legyen a megjelenésem. Nem szerettem a szállót, bűdösek voltak az emberek, elhúzódtam tőlük, folyamatosan ittak, mint a gyárban, kínálgattak azok is, de nem fogadtam el, nem lehettem könnyelmű, albérletre gyűjtöttem, két hónap alatt összeszedtem rá a pénzt, egy kis lakást béreltem a Garzonban. Nagyon lepukkant volt, hűtő és tévé nélküli, hemzsegték a csótányok, a szomszédban meg éjjel-nappal szólt a zene, rugdosták a falat, sikoltoztak, rászorítottam a párnát a fejemre, úgy aludtam. Máshová nem tudtam menni, arra kevés volt a pénzem, hogy a kauciót is letegyem, gyűjtöttem, nem költöttem semmire, néha vettem egy kis vajat, egy rúd szalámit, gyümölcsöket, de nem bírtam megenni az egészet, ott penészedtek a konyhaszekrényen.

Hamarosan összejöttem Mártával, a Tarjánglassban dolgozott ő is, futószalagnál. Azt hazudtam neki, hogy anyámnál lakom, munka után beültünk kávézni, megvártam, míg elmegy a busszal, utána mentem vissza a Garzonba. Ő ajánlotta fel, hogy költözzek hozzá. Hónapokig nem veszekedtünk, aztán jöttek a gondok, gyereket akart, házasságot, mert úgy érezte, hogy megállt az élete, nem halad, van egy munkája, egy albérlete, ennyi, szeretne egy kisbabát, hiszen a gyerekvállalás teszi igazán felnőtté az embert. Huszonhárom éves voltam akkor, ő huszonnégy, egyenesbe akartam hozni az életem, arra vágytam, hogy legyen megtakarításom, féltem, nekem is úgy kell majd élni, mint anyámnak, egyik napról a másikra. Márta ezzel nem tudott mit kezdeni, úgy értetlenkedett, mint a munkatársaim, mikor kiderült, hogy én nem iszok. Olyan volt neki a gyerek, mint a kollégáimnak az ital, egyedüli örömforrás az életben. Nagyon összevesztünk, nem akartam megütni, ezért elrohantam, akkor mentem haza, gondoltam, megnézem, mi van anyámékkal, nem láttam őket már két éve.

Mikor beléptem az ajtón, éppen főzött valamit, a sparhelt előtt állt, János meg az asztalnál ült, a borospalack ott volt a keze ügyében, egy darabig még néztük egymást, én, János meg az anyám, nem tudom, hol voltak a testvéreim, nem is érdekelt. Én ide nem jövök vissza, gondoltam, de a szállóra sem akartam, az állomás hidegére sem vágytam, Márta volt az egyetlen esélyem arra, hogy fedél legyen a fejem fölött. Mi lesz, ha elveszted a munkádat, kérdeztem tőle, mikor visszamentem hozzá, hogyan gondoskodnánk a babáról? Ő meg örült, hogy végre komoly dolgokról van szó. A felelősségről, az önfeláldozásról beszélt, meg arról, hogy mindig volt valahogy, ha kell, akkor zsíros kenyeret fog enni, de a gyerekek megteremti a jó életet, hiszen rosszabb körülmények között is élnek emberek. Bólintottam, és a hűtőhöz indulva megkérdeztem, van-e kristálycukor. Kíváncsian nézett rám, nevetett.

DAN SOCIU

Mikor először elvetéltem

*nem szeretném hogy megharagudj
vagy hogy szemrehányásnak vedd mindezt
de bizony mikor először elvetéltem
verseid egyáltalán nem segítettek rajtam
nem szeretném hogy félreérts
sem hogy elhamarkodott és fölösleges
következtetéseket vonj
de második elvetéléseknél
a költők érzékeny lények tudom
de a másodiknál
kérek ne gondolj rosszat rólam
verseid tényleg egyáltalán nem segítettek rajtam
és azt hiszem
sőt biztos vagyok benne
és nehogy azt hidd hogy nem szeretem amit írsz
de meg vagyok győződve afelől
hogy ha még egyszer megtörténne
mármint a vetélés
verseid egyáltalán nem segítenének rajtam*

DAN SOCIU (1978, Botosány) költő, prózaíró, műfordító. Versei angol, német, lengyel, spanyol, szerb, svéd, szlovén és magyar nyelven is olvashatók (az Egy zacskó cseresznye című antológiában). Nyolc kötete látott napvilágot, köztük műfordításai Charles Bukowski, Seamus Heaney és E.E. Cummings verseiből.

Félelemből

beszarok
szomorúságomban
fogaim romlottak
verseim egyre rövidebbek
és ritkábbak
egy héten belül
tizenegyezer eső
hátamnak nem kevés
úgy élek
mintha a következő
diktatúrára edzenék
az amcsi filmek koherenciájától
rám jön a sírás
félelemből
nem kívánok
már semmit
mikor először eszek cseresznyét
az évben
nem az én ajtóim ezek
amiket becsapok
egy nő azt mondja
megfáztam ott
lenn
rémülten
és bizonytalanul
lenézek
a padlóra

Shanghai truelove ltd.

14:30, kislányom szundikál.
A kislányok akik pizzamáját gyártották
a világ másik oldalán
halkan horkolnak.

xxx

ajkadhoz nyomom ajkam
ahogy szokás
egyik tenyeremmel megnyomom a melled ahogy szokás
majd a másikat is megnyomom ahogy szokás
enyhén megemellek és lehúzó a bugyikád ahogy szokás
ajkadhoz nyomom ajkam ahogy szokás
szétterpesztem lábad ahogy szokás
szorongatlak hogy beléd verjem ahogy szokás
mozgok előre-hátra ahogy szokás
óvatosan nehogy kipattanjon ahogy szokás

A sürgősségi röntgenasszisztens

*Felnagyított sajjó májam
a fekete-fehér monitoron –
ezüstözött körmei
nemi szőrzetem
fehér szálait sebtében
megérintik.*

*Izzadok és szégyellem,
hogy izzadok.
Szégyellem, hogy ennyire girhes vagyok
és beteg.
Neveletlen májam
megszégyení a sürgősségi
röntgenasszisztens előtt.
Anyám, akivel fizetésekről és
betegbiztosításokról dumál,
ő is szégyelli a májam.
Szégyelli hogy nincs munkahelyem
hogy nincs biztosításom
és már csak elhunyt apám nevének köszönhetően
nem dobnak ki az utcára.
A város fele apám
növendéke volt.
Májam
gúnyt úz nevéből.
Mennyi rám pazarolt
drága technika.
Egy senki vagyok
és a sürgősségi szösz
röntgenasszisztens
sosem fog úgy megérinteni
mint egy életerős férfit.*

MIHÓK TAMÁS fordításai

MIHÓK TAMÁS (1991, Nagyvárad) költő és műfordító. A Nagyvárad
Állami Egyetem román-angol szakán végzett (BA és MA). Az ELTE BTK-n kétéves ösztöndíjban részesült cserediákként. Rendszeresen publikál a Familia, Poesis International, Echinox, Vatra és Prăvălia Culturală folyóiratokban. Két román nyelven írt kötete jelent meg.

BÁNYAI TAMÁS

Agnieszka

Kis híján fellökte a légnyomás, pedig igyekezett minél messzebbre kerülni az ágyútól. Amint letette a homokkal teli zsákot, fordult vissza, a tűzszerészekre bízva a többit. Azok gyorsan dolgozhattak, mert alig tett néhány lépést, a homokkal és ekrazittal töltött harminc és feles mozsár felrobbant. Az ágyú csövének repeszdarabjai apró lukakat hasítottak az erőd falába.

Reggel óta ez megy, gondolta Ádász Mihály, s egy pillanatra még azt sem bánta volna, ha egy repeszdarab a fejébe fúródik: legalább véget vet a szenvedésnek. Kutya élet ez így, s ki tudja, még mi vár rá. Hadifogság valahol Szibériában.

Ez a gondolat már alig egy hete, a San folyón átívelő vasúti híd felrobantásakor is felmerült benne. Azóta tombol a pusztítás. Lőszerraktárak, ágyúk repültek a levegőbe a sors gonosz tűzijátékaként. Hogy semmi ne kerüljön a muszka kezére.

– A keserves úristenit! – káromkodott hangosan, bele a nagyvilágba, fel a borús égbe, s ettől mintha egy kicsit jobban érezte volna magát. Önámítás. Káromolhatod Istent, a világot, a sorsodat, mely idevetett, semmi sem segít.

Reggel elcsigázottan hallgatták Bori őrmestert, aki szerint Kuzmanek gyalogsági tábornok feladja az ellenállást. Végőskig kimerült, éhező emberekkel folytatni a harcot egyenlő az öngyilkossággal.

A többiek csak bólogattak némán, mintha bárki is kérte volna tőlük, hogy jóváhagyják a generális döntését. Más kiutat ők sem láttak. A muszkával még csak megbirkóznának, de az éhínséggel szemben nem elég a magyar virtus.

Pedig kell lenni valami kiútnak. A szenvedést nem lehet szenvedéssel tetézni.

Ádász Mihálynak eszébe jutott Szerjozsa, akit még januárban egy kitörés alkalmával ejtettek fogságba a szabadkai honvédhuszárok. A búskomor oroszral a Zagrodnia erődben találkozott. Társai gúnyolták a magának való, honvágy kínozta fiatalembert, vagy legalábbis úgy tűnt, heccelődnek vele, erre még orosz nyelvtudás nélkül sem volt nehéz rájönni. A szőke legény szemmel láthatóan nehezen viselte a fogságot, bár a hadifoglyok sem éltek rosszabb körülmények között, mint a magyar vagy osztrák bakák.

BÁNYAI TAMÁS (1946, Budapest – 2017., Budapest) író. 1972–2013 között az Amerikai Egyesült Államokban élt. Mire minden jóra fordul (Magyar Napló, 2008) című regényével elnyerte a Barankovics Alapítvány regény pályázatának első díját. Hét kötete jelent meg nyomtatásban, az utolsó a Texasi álmok (kisregény, Hungarovox Kiadó, 2016).

Hozzánk küldött utolsó írásának közlésével búcsúzunk BÁNYAI TAMÁS barátunktól, a *Várad* folyóirat 2006. évi irodalmi riport-pályázatának győztesétől, próza rovattunk állandó szerzőjétől, aki 2017. április 3-án hunyt el.

Neki most már jó lesz. Egy-két napon belül bevonulnak az oroszok, nem kell tovább sínylődni, szolgálhatja újra a cár atyuskát.

És én? Szibériából ki fog kiszabadítani?

Elindult, újabb homokkal teli zsákért, munícióért egy másik löveg felrobantásához.

Valaki rákiáltott, még időben ugrott el a társzekér útjából. Rongyos nép-felkelő ült a bakon, ostorát lendítette a magasba, és Ádász Mihály nem tudta eldönteni, hogy feléje akar-e suhintani vagy a lovakat ösztökélni. Két gebe volt a szekér elé fogva, ám úgy tűnt, a kettő sem elég a teherhez. A lovak fúj-tattak, párafelhő áradt a pofájukból, nehezen lépdeltek, félő volt, hamarosan összeroskadnak. Tudhatta ezt a bakon ülő is, mert nem csapott közéjük.

Ádász Mihálynak a gebék láttán felcsillant a szeme. Mint a fuldoklónak, aki szalmaszálat lát lebegni a víz felszínén.

Agnieszka!

Sejtelve sem volt, mit remélhet a nőtől, hiába lett a szeretője. Februárban találkozott vele először, amikor a Várdomb lábánál felállított gulyáságyú előtt toporgott ebédosztásra várva. Agnieszka tőle tíz méterre álldogált, sóvárgó szemekkel figyelte az ételosztást. Miután megkapta silány adagját, a nő előtt elhaladva, inkább csak magának jegyezte meg félhangosan:

– Neked is felkopik az állad, ugye, galambom?

A nő meghallotta és Ádász Mihály nagy meglepetésére magyarul válaszolt.

– Fel bizony. Napok óta korog a gyomrom. Nekünk már semmi sem jut. Azzal a kevéssel, ami megmaradt, a bakákat etetik.

Szembefordult a nővel, közelebről is szemügyre vette. Agnieszka sápadtan, bánatosan tekintett rá, beesett, sovány arcából reménykedve csillogtak barna szemei. Fekete, bokáig érő kabátba burkolózott, fejét vastag kendővel óvta a hidegtől, így korát is nehéz volt megállapítani, de hogy fiatal menyecske, arra esküdni mert volna.

Utólag már nem tudta eldönteni, meg aztán nem is sokat töprengett efölött, hogy a sajnálat vagy valami más kerítette hatalmába.

– No, várj egy kicsit – mondta, majd megkerülte a gulyáságyút és odalépett egy megtermett szakállas legényhez.

– Van dohányom, Gyula.

A megszólított baka elismerően füttyentett.

– Ejha! – dörmögte. – Oszt mennyi?

– Három pakli. Cserébe. De nem ám ezért – bökött Mihály a gulyáságyú felé. – Nyersáru kéne.

Dohányból még jutott valamennyi mindenkinek a körülzárt városban, de nem mindenkinek elegendő. Ádász Mihály nem szívelte a bagót, ám már régen felismerte az értékét. Aki élt vele, az nagy becsben tartotta.

Gyula előbb ódzkodott, de nagy volt a kísértés. Fanyar ábrázattal megvakarta feje búbját és körülnézett. Aztán intett a kezével, hogy türelem, s eltűnt. Visszatérve egy tarisznyát adott át Ádász Mihálynak.

– Meg ne lássák! Dugd a köpenyed alá! Friss lócomb, meg egy jó kilónyi zab, amit ez a kanca már nem tudott megzabálni – mondta vigyorogva. – Na, ide a bagóval. A szütyőmet meg hozd vissza, komám.

A nő türelmesen várakozott, csak akkor mozdult meg, amikor Ádász Mihály odaért mellé és intett neki, hogy kövesse. Túl sok volt körülöttük a csukaszürke egyenruha. Kétsaroknyit haladtak szóltanul a Zamkowán, elől a férfi, a nő meg szorosán a nyomában. Egy beomlott falú ház előtt álltak meg.

– Hát akkor – húzta elő köpenye alól a tarisznyát Ádász Mihály – itt a vacsorája.

Agnieszka belenézett a tarisznyába, aztán Mihályra emelte csodálkozó tekintetét.

– Ez mind? – kérdezte hitetlenkedve. Válasz helyett csak jóváhagyó főbólintást kapott. – De hiszen ebből magának is jut.

Ádász Mihály elnevette magát.

– Csak nem itt akar osztzkodni?

A nő zavarba jött. Lesütötte a szemét.

– Nem úgy. De eljöhete hozzám, és ott...

Ádász Mihály nem kérette magát. Igaz, hogy éhes volt, ki nem volt farkaséhes az oroszok által körülzárt és lassan már mindenben hiányt szenvedő Przemyslben. A moslék – mert így nevezte –, amit a tábori konyhán kapott, éppen csak az éhhaláltól mentette meg. Ebben a városban mindenki koplalt. Mégsem az ételből akarta a részét, amit dohányért cserélt.

Ami valójában csábította, az elképzelt otthon melege, ha csak egy órára is. Legalább egy rövid időre elmenekülni a szutykos, holtfáradt, letargiába süllyedt bakák mellől. És hogy ezt a kis időt egy nő társaságában töltheti el, az meg már egyenesen az Isten áldása.

Agnieszka lakása a piactér közelében volt a Rynek utcában, egy kétszintes polgári házban. Boltíves szűk folyosó vezetett a keskeny kis udvarra. Az első, jobb kézre eső szoba-konyhás hajlék ajtaja a konyhára nyílt, amelynek puritán berendezését egy kredenc, egy asztal, három szék, valamint egy öntöttvas lábú tűzhely alkotta.

Agnieszka vízben főzte meg a kockákra vágott lóhúst, sóval ízesített zabkását készített hozzá. Szóltanul ettek, a nő mohón kanalazta magába az ételt. Mihály nézte, ahogy eszik, és gyönyörködött benne. Most, hogy kihámozta magát az ormótlan kabátból és lekerült fejről a kendő, jóval fiatalabbnak tetszett, már-már inkább gyereklánynak, mint érett fiatalasszonynak.

Ádász Mihály szépnek találta, s nem töpregett azon, vajon azért véli-e így, mert hónapok óta nem került ilyen közelségbe egy nőhöz. Diószínű haja hátul kontyba fogva, csak bal fülét takarta egy rakoncátlan hajtincs. Magas homloka volt, keskeny orra és vékony szája, arcbőre a csontra tapadt ráncatlanul, s mindez még feltűnőbbé tette nyugtalanul csillogó barna szemét.

Később teát ittak – ebből nem volt hiány –, s még akkor sem eredt meg a nyelvük, mindössze néhány semmitmondó szót váltottak, mindketten a másikat méregették, mintha azt akarnák kitalálni, egyezik-e a gondolatuk. Aztán ugyanolyan mohón estek egymásnak, ahogy korábban az ételt kívánták. Az elfojtott vágyakat ugyanúgy csillapítani kellett, ahogy a kínzó éhséget is.

Egy héttel később Ádász Mihály a maradék dohányját is feláldozta nyolc szem krumpliért. Krumplit már hetek óta nem látott senki, de Mihálynak meg sem fordult a fejében az eredetét firtatni. Elégedett volt a cserével, s még inkább azzal az örömmel, amellyel Agnieszka fogadta. Mintha kincseket szórt volna a lába elé.

Ekkor tudta meg a nőről, hogy árvaházban nevelkedett, majd egy munkácsi magyar családhoz került cselédnek. Ott ismerkedett meg Janek Zeromszkival, aki nem sokkal a háború kitörése előtt elvette feleségül.

– És? – kérdezte Ádász Mihály, zavarában a füle tövét vakargatva. Mindezidáig fel sem merült benne, hogy a nőnek férje is lehet. Ösztönösen az ajtó felé tekintett, mint aki a férj váratlan megérkezésétől tart. – És ő most hol van?

Agnieszka felsóhajtott. A feje büntudatosan lehorgadt, nem mert Mihály szemébe nézni.

– Nem tudom – suttogta alig hallhatóan. – Utolsó levelét még karácsony táján kaptam, abban azt írta, hogy a szerb frontra vitték.

– Tehát ő is katona.

Ádász Mihály szemlátomást megkönnyebbült. Szerbia messze van, és Janek Zeromszki amúgy sem tudná átverekedni magát az oroszokon. Sokáig nem fog hazatérni, gondolta, mégis kényelmetlen érzés fogta el.

Mióta Agnieszkával találkozott, Rozika csak most jutott eszébe először. Korábban nem volt nap, hogy ne képzelte volna maga elé menyasszonyának pirosposzsgás arcát, szégyenlős mosolyát, szemérmes tartózkodását. Az orosházi pék lányát még az előző év májusában eljegyezte, ám hiába igyekezett őt meggyőzni a szerelembe vetett hitéről és tántoríthatatlan hűségéről, a lány nem adta magát, mert – mint mondta – mit gondolnának róla a népek. Mintha mindenkiről lerína, hogy eljutott az ölekezés beteljesedéséhez. Majd az esküvő után, ahogy tisztességes, hajtogatta Rozika kitartóan, pedig a vágy neki is ott égett a szemében, és egyszer már majdnem, ott a gyopárosi tó fűzfáinak árnyékában, de akkor is csak majdnem.

Augusztusra tűzték ki az esküvőt, ámde időközben lelőtték a trónörökösöt, és a kutya Szerbiát meg kellett leckéztetni. A mogorva pék nem engedte, hogy előbbre hozzák a lagzit, talán féltette lányát a hadiözvegységtől, bár hangoosan csak annyit mondott: nem kell ezt elsietni, augusztusra úgyszólván vége lesz a csetepaténak, a császár nem teketóriázik.

Ő is úgy képzelte, hitte, hinni akarta. És a vidám bakák, az önfeledt katonanóták, a virágésővel kísért csapatszállító vonatok látványa tényleg azt a

benyomást keltette, mintha a vurstliban felállított céllövöldéhez masíroznának.

Rozikának csak a csókja maradt.

Janek legalább asszonyának forró testi szerelmét is magával vihette emlékül.

Hirtelen, lelkének valamelyik eltitkolt mélységéből, féltékenység kerítette hatalmába. Nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy egy másik baka – bizarr módon még az is felötlött benne, talán éppen Janek, bár arra nem tudott választ adni magának, miként kerülhetne Szerbiából Orosházára – most éppen az ő Rozikájával enyeleg, alkalmasint nála nagyobb sikerrel.

Haragtól szikrázó szemmel nézett Agnieszkára, mintha rajta akarná számon kérni azt, ami Rozikával megeshet, vagy mintha Agnieszka éppen őt csalná meg hitese urával, amiért is megérdemelne egy kiadós verést.

Agnieszka feltekintett és az a szálnalmas mosoly, ami kiült az arcára, egy szemvillanás alatt eloszlatta haragját. Felállt a hokedliről, odalépett a nőhöz és magához szorította. Gyengéd ölelése megbocsátás volt, amely feloldozta mindkettőjüket a büntudat alól.

Éjszaka a dunyha alatt még felidézte Rozika arcát, őt képzelte maga mellé az ágyba, ám az amúgy is homályos kép pillanatok alatt elmosódott, elűzte a valóság.

Ennek is már vagy három napja, talán négy is. Összefolytak a napok. Szekaszától egy percre sem tudott elszabadulni, mindenkit a pusztításra vezényeltek ki. Semmi sem kerülhet a muszka kezére. A lőporraktárakat és az ágyúkat felrobbantották, a lőszerkészletet a San folyóba süllyesztették. Sorra robbantották fel az erődöket is, előbb a Dunkovickit, majd a Lipnicát, az Ivanova Gorát, aztán a többit is egymás után. Elszabadult a pokol. A sorozatos detonációt az orosz lövegek becsapódásai kísérték. A cári tüzérség folyamatosan lőtte a még sértetlenül álló erődök környékét, hogy megakadályozzák felrobbantásukat. Szórványos támadásokat is indítottak a még ép erődítmények elfoglalására, ám a védők minden esetben sikeresen visszaverték az orosz rohamokat.

Tamássy altábornagy szavait Tabódy őrnagy közvetítette a legénységnek. Dicsérte katonáit hősiességükért, kitartásukért, s hogy a legvészterhebb időben sem ejtettek foltot a magyar honvédek becsületén. A muszka sohasem tudta volna legyőzni őket, hiszen a túlerővel szemben is eredményesen helytálltak, ám az éhínség felőrölte erejüket. Utánpótlásra nincs remény, minden tartalékot feléltek. Éppen ezért, mondta az őrnagy, a parancsnokság Kuzmanek tábornokkal egyetértésben úgy határozott, hogy feladják a további ellenállást.

A katonák fásultan hallgatták az őrnagyot. A főtisztek döntöttek és ők beletörődtek a sorsukba. Csak Ádász Mihály nem tudta elfogadni a döntést. Azt, hogy fogságba essen, sehoggy sem tudta megemészteni. Látta a várban fogva tartott orosz katonákat, és azt is tudta, tisztességes bánásmódban

részesülnek, ami talán az oroszok részéről is elvárható. Azzal is tisztában volt, hogy a hadifogolytábor nem börtön, ahol sötét cellákba zárják az elítélteket, de a rabság akkor is rabság, ráadásul egy idegen országban, felmérhetetlen távolságra az otthontól.

Ha kivitelezhetőnek tartotta volna, hát átszökik az orosz vonalakon, de ezt a gondolatot gyorsan elvetette, hiszen az az út, ha egyáltalán túléli, épp-úgy a hadifogolytáborba vezet, mint a maradás a körülzárt, sorsára hagyott városban.

De valami kiútnak akkor is kell lenni!

Ekkor jutott eszébe Agnieszka.

Mit és hogyan tudna segíteni, arról fogalma sem volt. De ő legalább ismeri a helyi viszonyokat, esetleg kifundál valamilyen megoldást. Úgy képzelte, Agnieszka segítségével talán meghúzódhat valahol, amíg az oroszok teljesen megszállják a várost, szükségtelessé válik az ostromgyűrű, és ezáltal lehetősége nyílik a szökésre. S akkor majd csak eljut valahogy az övéihez. Krakó és Ungvár sincs elérhetetlenül messze.

Elindult a Rynec utca felé.

Agnieszka úgy tessékelt beljebb, mintha számított volna jöttére. A nyakába csimpaszkodott, sovány karjait a nyaka köré fonta, mint egy gyerek, aki rég látott apjának örül. Aztán leültek a konyhaasztal mellé, egymással szemben.

– Feladjuk a várost – közölte Ádász Mihály, miközben Agnieszka arcába bámult merev tekintettel.

Rémületet látott a nő szemében, és ezt rossz előjelnek vélte.

– Talán már holnap bevonulnak az oroszok – mondta. – Minket meg elvisznek hadifogságba.

Elhallgatott, valamiféle válaszra várva. A nő azonban nem felelt. Arcát a kezébe temette, mintha egy csúfság elől akarná eltakarni. Egy percig így ült magába roskadva, majd amikor elhúzta kezét az arca elől, könnyek csillogtak a szemében, és olyan kétségbeesettnek tűnt, hogy Mihály megsajnálta.

Úgy érezte, ez a pillanat alkalmatlan arra, hogy elmondja, mik a tervei. Amúgy sem tudta, miként hozza szóba, hiszen még arról sem volt fogalma, mit várhat a nőtől. Egyáltalán tud-e, s ha igen, miként segíteni.

– Most mi lesz? – kérdezte Agnieszka szipogva.

– Azt nem tudom. Azt viszont igen, hogy nem akarom Szibériába vitetni magam. Valahol meg kéne húzódnom, ameddig... – Zavarba jött és elhallgatott. Most, hogy kimondta, reménytelenül hosszúnak látta azt az időt, amit bujkálással kellene eltöltenie. És keresztülvihetetlennek azt, amit elképzelt. Mégis folytatta: – Úgy gondoltam, talán te, vagy esetleg nálad...

Agnieszka felkapta fejét, szeme tágra kerekedett a meglepetéstől, majd Ádász Mihály számára teljesen váratlanul felpattant a székről, egy ugrással megkerülte az asztalt, a férfi ölébe huppant és lesodorva fejéről a sapkát, beletúrt a hajába.

– Itt maradsz, ugye? – kérdezte a férfi arcát simogatva. – Ugye itt maradsz velem?

Hangja tele volt megkönnyebbüléssel, szemlátomást úgy örült, mint az elveszett gyermek, aki hosszas kallódás után végre hazatalált.

Ádász Mihály megnémult a nem várt reakciótól. Igaz, akarván sem tudott volna szóhoz jutni, mert Agnieszka nyelve ugyancsak megeredt.

Magába fojtott félelmeiről kezdett mesélni, hogy milyen borzalmas volt átélni a város ostromát egyedül. Úgy, hogy senki nem volt mellette, aki bátorította volna, amikor elszabadult a pokol, amikor szünet nélkül sorban csapódtak be az orosz lövedékek, s ő reszketve bújt a dunyha alá, fejét a párnába fúrva, mintha az bármitől is megvédené. És igen, talán ez hihetetlenül hangzik, de az egyedüllét akkor volt a legelviselhetetlenebb, amikor az ágyúzás abbamaradt, és halálos csend vette körül, mintha kihalt volna a világ.

– El sem tudod képzelni, hogy embere nélkül milyen szörnyű egy nőnek még békeidőben is, nekem elhiheted, árvaházban nőttem fel, de ez, ami itt körülöttünk történt az elmúlt nem is tudom már, mióta, a rettegés a halál árnyékában, ez mindennél borzasztóbb volt – mondta Agnieszka.

Lefejtette karját a férfi nyakáról, egy kissé hátrább tolta magát, szégyenlős mosoly ült ki az arcára és úgy kérdezte halkán:

– Elhiszed nekem, hogy mégsem a haláltól féltem?

Ádász Mihály rábólintott. Ismerte jól ezt a megmagyarázhatatlan érzést. Ő sem a haláltól félt a lövészárookban várva az orosz gyalogság támadását. Igazából nem gondolt arra, hogy percekben belül ő is eleshet. Jobban rettegett attól, hogy körülötte halnak meg a társai, s ő ott marad magára a háború vérzivatarában értelmetlenül egyedül.

A világot egymaga senki sem teheti élhetővé.

Aznap éjjel Agnieszka ölelése még forróbb volt, mint előtte bármikor. Mohón és szenvedélyesen adta át magát a testi gyönyörnek, és telhetetlen volt, a végtelenségig akarta nyújtani azt a kékérzést, amiben részesült, s ami mindkettőjüket elévülhetetlenül boldoggá tette.

Szinte ugyanabban az időben az oroszok megkezdték bevonulásukat a városba. A civil lakosság a házakba húzódott, a Monarchia hidegtől, éhségtől és fáradtságtól elcsigázott katonái lábhoz tett fegyverrel várták szomorú sorsuk beteljesedését. Nehéz volt belátni, hogy bár egy végsőkig kimerült, ámde mégsem legyőzött hadsereg adta meg magát.

Március a vége felé közeledett, tavasznak kellett volna megérkeznie, olvadásnak, kikeletnek, de a tél még makacsul tartotta magát. A Rynek utcai ház lakásában is dermesztő hideg uralkodott, kínszenvedéssel járt kibújni a meleg dunyha alól.

Agnieszka kelt fel előbb. Dideregve lépett ki a szobából, hogy a megmaradt s eleddig féltve őrzött vödörnyi szénnel meleget teremtsen emberének. Ádász Mihályt csak akkor noszogatta ki az ágyból, amikor a tűzhelyre tett

fazékban felforrta a víz, és a konyhában már elég meleg volt ahhoz, hogy a hokedlira helyezett lavórban megmosakodjanak.

A férfi öltözködni kezdett, a nadrágot már felhúzta, éppen csukaszürke zubbonyának ujjába bújtatta volna karját, amikor Agnieszka rászólt.

– Hohó! – nevetett. – Elfelejtetted, hogy már nem mienk a város? Ha valaki meglát ebben a mundérban, úgy visznek Szibériába, mint a sipirc.

– De hát... – fogott hozzá Ádász Mihály, hogy elmagyarázza, mindezt ő is tudja, éppen ezért esze ágában sincs kilépni a lakásból, azon kívül pedig ugyan honnan szerezne más öltözéket.

– Na, várj csak! – szakította félbe Agnieszka még mindig nevetve, s magára hagyta a konyhában tanácstalanul tébláboló férfit. Eltűnt a szobában. Kisvártatva egy nadrággal és zakóval a karján tért vissza.

– Janek ruhái – mondta a világ legtermészetesebb hangján, mintha a sarki ruhaboltból szerezte volna be az imént.

Ádász Mihály elképedt, és ösztönösen tiltakozni akart. Hogyisne! Azt már nem! Hogy a férjed ruhájában díszelgess? Végül mégiscsak elismerést váltott ki belőle Agnieszka talpraesettsége, ugyanakkor azonban kelletlenül öltötte magára Janek ruházatát. S még mindig keresett valami kifogást.

– Nem passzol rám – húzta el a száját, és valóban, a nadrág egy kicsit hosszú volt meg bő is, a kabát lötyögött rajta.

– Persze, hogy nem – replikázott kitartóan Agnieszka. – Nagyjából egy méret vagytok, de ne feledd, ezek békebeli holmik. Te sem voltál ilyen vékonydongájú, amíg ki nem éheztek. Ezen könnyen lehet segíteni. Majd én igazítok rajtuk.

Valamivel később Ádász Mihály megbarátkozott a gondolattal, hogy szeretője férjének a ruháját viselje. Agnieszka a lehetőségeihez mérten kiváló munkát végzett. Felvarrt a nadrág aljából, valamelyest be is szűkítette, a kabát hátulját is összefogta egy kicsit.

– Ebben a városban mások se néznének ki jobban – jegyezte meg Agnieszka, hogy elejét vegye a férfi esetleges ózdkodásának. – Ne hidd, hogy te vagy az egyetlen, aki ilyen keszre fogyott. A civilek se éltek jobban a bakáknál. Azok is leadtak néhány kilót a ruhájuk alól.

A cipő mérete nem stimmel, de a sötétszürke szövetnadrág elégségesen takarta a csizma szárát, a vattázott fekete zakó pedig egy pulóver fölött viselve nem is tűnt olyan bőnek. Senki nem mondaná meg rólam, gondolta Ádász Mihály, hogy egy napja még a császár mundérját hordtam. Mindamellet nem szándékozott a városban mutatkozni.

Az orosz megszállás első napjait – mondhatni – felhőtlen boldogságban töltötték, akár egy házaspár, igaz, nagyon szűkös mézeshetében. Agnieszka is csak az oroszok bevonulását követő negyedik napon hagyta el a lakást, amikor már minden lehetséges élelemből kifogytak. Beszerző útja sikerrel járt, hiszen két üveg lekvárral és egy fekete rozskenyérrel tért vissza. Lelkendezve mesélte, hogy a hírek szerint hamarosan más is kapható lesz a

boltokban, mert az oroszok rengeteg élelmiszert hoztak magukkal, s a felújítási munkára fogott civileknek is élelemmel fizetnek.

Ádász Mihály nem örült a hírnek. Arra a következtetésre jutott, hogy az oroszok véglegesen akarnak berendezkedni, s ezt egyáltalán nem tartotta lehetetlennek. Ha felújítják és megerősítik az erődrendszert, senki sem tudja kiűzni őket. Márpedig ő nem maradhat itt az idők végtelenségéig.

Türelmetlensége napról napra fokozódott, a bezártságtól, a kényszerű semmittevéstől egyre ingerültebb lett.

Tavaszkodott már, az idő is barátságosabb lett, amikor egy napon Agnieszka megpúpozott kosárral állított be. A kosarat az asztalra tette és vidáman állt a férfi elé.

– Nézd, mi mindent hoztam! – mondta lelkendezve.

Ádász Mihály egyetlen pillantást vetett a kosár tartalmára. A fej káposzta, a maroknyi gomba, de főleg a kenyér és a sajt láttán összeszaladt a nyál a szájában. Am ahogy meglátta a káposzta alá rejtett húsdarabot, úgy érezte, elsötétül előtte a világ.

– Te nyomorult lotyó! – szakadt fel belőle minden elkeseredése. – Az oroszoknak is odaadod magad egy darab húsért?

És már lendült is a keze.

A pofon teljesen váratlanul érte Agnieszkat. Megtántorodott, és elveszítve egyensúlyát a tűzhelynek esett. Ösztönösen kapaszkodni akart és eközben leverte a tűzhelyen árválkodó üres fazekat. Az edény nagyot koppant a konyha kövezetén. Az ütődés hangja egy másodperc alatt kijózanította Ádász Mihályt.

Vadul cikáztak a gondolatai. Egyszerre érzett furcsa elégtételt és önsanyargató megbánást. De félelmet is, hiszen Agnieszka bosszúból feladhatja az oroszoknak, s akkor ugyanúgy nem kerülheti el a hadifogságot, mintha maradt volna kapituláló egységénél.

Egy percig dermesztő csend telepedett közéjük. Egyikük sem tudta felfogni, mi történt és miért. Értetlenül és hitetlenkedve meredtek egymásra.

Agnieszka mozdult meg előbb. Ádász Mihály döbbenetére nem támadt neki, nem futott ki a konyhából, nem kiáltott segítségért. Ehelyett, akár egy hűséges kutya, amelyik engesztelni akarja gazdáját, odalépett a férfi elé, átfogta annak derekát, s fejét a mellére hajtva alig hallhatóan suttopta:

– Kérlek, ne bánts! Nem úgy volt, hidd el...

Hangtalanul zokogni kezdett, a válla rázkódott, fejét úgy szorította Ádász Mihály melléhez, mintha egyszer s mindenkorra oda akarná ragasztani, hogy soha senki ne szakíthassa ki a férfi oltalmából.

Ádász Mihály nem kért bocsánatot és nem kért magyarázatot a kosár tartalmáról. Önvád kínozta hirtelen támadt haragja miatt, hogy minden keserűségéért Agnieszkat büntette igaztalanul, ám ugyanakkor még forrt benne az indulat, a tehetetlen düh, amit sorsának alakulása váltott ki belőle, s amit nagyon nehezen tudott lenyelni.

Enyhülést még az esti szeretkezés sem hozott számára, pedig Agnieszka most más volt, hiányzott belőle a buja mohóság, kéjes, halk sikolyai mélyről feltörő sóhajokká szelídültek, mintha még el sem követett bűnei alól is feloldozást nyerne a férfi karjában, megváltást az ölelésben.

Ádász Mihály képtelen volt elaludni. Mozdulatlanul feküdt az ágyon, átkarolta az alvó Agnieszkát és a plafont bámulta. Akárha a mennyezetre kivetítve látná ismét azt a februári hajnalt, amikor nem titkolt félelemmel és egyidejűleg vad elszántsággal várták az orosz gyalogság újabb támadását. Tőle balra kitartóan okádtá lövedékeit egy géppuska, amely ritkította ugyan a támadók sorát, de sokan még így is sértetlenül jutottak át a gyatra akadályt jelentő drótsövényen.

Az utolsó pillanatban vette észre a muszkát, aki zöldesszürke, kucsmás óriásként tornyosult föléje, s ami történt, az olyan gyorsan zajlott le, hogy még utólag visszagondolva rá sem tudta eldönteni, mennyire volt tudatos az, amit véghez vitt. Az orosz katona megcsúszhatott a jeges talajon, s egyensúlyát veszítve már fegyverét sem tudta használni, ő meg, mintegy védekezésképpen, maga elé emelte Mannlicher karabélyát, mintha azzal akarná feltartani a lövészárokból, így éppen a fejére zuhanó testet. Az orosz egyenesen a karabélyra szerelt szuronyra dőlt, a bajonett meg felnyársalta. A súlyos test kis híján kicsavarta kezéből a karabélyt, ám így az orosz katona nem rá, hanem mellé esett a lövészárokból.

Egy gyors, erőteljes mozdulattal kirántotta szuronyát az orosz melléből, elsősorban azért, hogy ismét használni tudja, ha kell. Erre azonban nem került sor, mert az az ember, aki szinte a semmiből előjőve támadta meg személyes ellenségeként, mozdulatlanul hörgött, szétnyíló ajkai közül vér buggyant elő, mint akinek foghúzás közben szakították fel az ínyét, és bámult rá értetlenül csodálkozó szemmel, mintha elhomályosuló tekintetével azt kérdezné: miért tetted ezt, pajtás.

Ő meg bénultan állva nézte végig az orosz rövid haláltusáját, kis ideig teljesen megfeledkezve arról, hogy körülötte folyik az öldöklés, amely – szerencséjére – már távolodott tőle, mert az orosz gyalogság ezúttal is megfutamodott.

A lövészárokból, akár egy elkábított beteg, révülten támolgott vissza az erődbe. Bizonyosan ölt már, talán nem is egyszer, s még azzal sem áltathatta magát, hogy a golyó, amelyik végzett egy ismeretlen ellenséges katonával, esetleg nem az ő fegyveréből származott. De a szerencsétlen orosz az ő szuronya döfte halálra. Közvetlen közlől, a szeme láttára. És ezt sokáig nem tudta kivenni a fejéből.

Feküdt az ágyon, nyitott szemmel meredt a mennyezetre, s ha Agnieszka nem riad fel, s tolja fejét előbb az álláig, majd még följebb, csókra nyíló száját nyújtani, talán még ki is kel az ágyból, hogy az első keze ügyébe kerülő tárgyat odavágja a plafonhoz, csak hogy ne lássa többé annak az orosz bakának odafentről visszanéző, számonkérő tekintetét.

De Agnieszka csókjával eltűnt a látomás, és néhány perc múlva mély álomba zuhant.

Május volt már, a San folyó felől tavasz illatát hozta a szél, amikor Ádász Mihály, Agnieszka unszolására, kimerészkedett a lakásból.

– Nincs mitől tartanod – mondta Agnieszka –, senki nem mondja meg rólad, hogy katona vagy.

– Az lehet – vonakodott a férfi –, de egy szót sem beszélek lengyelül. Mit mondok, ha valaki megállít?

– Ez legyen a legnagyobb bajod. Ebben a városban sokan élnek, akik csak németül, ruszinul vagy csehül beszélnek. Meg magyarul.

Elsétált az Óratoronyig, álmélkodva nézte, hogy a piactérre kitelepedett néhány kofa, akárcsak a boldog békeidőkben. Gyönyörködött a már erőteljesen rügyező tulipán- és vadgesztenyefákban, a folyópart felé haladva figyelte a madarak röptét. Elfogta a honvágy, s ez megerősítette korábbi elképzelését, hogy vissza kell jutnia az övéihez.

Az a képtelen ötlete támadt, hogy Agnieszkat is magával viszi, hiszen annyira megszokta már, meg egyébként is, egy útra kelt pár kevésbé gyanús, mint egy magányos férfi.

Mondta volna, hogy mit tervezett el, de Agnieszka nem engedte szóhoz jutni:

– Azt beszélik a városban, megint ostrom lesz. Az osztrák–magyar meg a német seregek Jankownál már elérték a Visztulát és közelednek Przemysl felé. Igazat mondhatnak, hiszen látni való, mennyire készülődnek valamire az oroszok. Mindenütt nagy a sürgés-forgás, a katonáknak egy perc nyugtuk sincs, lázas tevékenység folyik mindenütt, olyan a város, mint a felbolydult méhkas.

Ádász Mihály hitte is, nem is. Neki nem tűnt fel semmi szokatlan mozgolódás, igaz, ő alig egy órára hagyta el a lakást, épp csak a folyópartig merészkedett le, s figyelme elsősorban arra a változásra irányult, amit a természet hajtott végre február óta. De reménykedett, hogy övéi visszafoglalják a várost és újra szabad emberként mozoghat.

Agnieszka igazat mondott.

Alig néhány nappal később ismét megdördültek az ágyúk, többmázsás gránátok romboltak le házakat, vájtak mély tölcséreket a földbe, folyamatossá vált az égzengés, mintha sok száz kínpadra húzott ember üvöltene fájdalomában.

A mindössze pár napig tartó ostrom alatt Agnieszka egyre szótlanabb lett, s arca nem csak félelmét tükrözte, de szomorúság is kiütközött rajta. Ádász Mihály megértette a félelmét, ám hogy azon kívül mi bántja, arról hiába faggatta. Válasz helyett csak bújt hozzá görcsösen, mintha soha nem akarná elengedni.

Amikor a központi hatalmak csapatai elfoglalták az erődöket és a menekülő orosz csapatok nyomán diadalmármorban bevonultak a városba,

Ádász Mihály kötelességének tartotta jelentkezni a parancsnokságon, ahol alaposan kifaggatták, ám végül elhitték minden szavát, s rögtön beosztották a 39. honvéd hadosztályhoz.

Agnieszkát napokig nem látta és hiányát nehezen tudta leküzdeni. Június közepén alakulata a várost elhagyni készült, s egységétől akkor tudott elszabadulni nagyon rövid időre, ami csak annyira volt elegendő, hogy búcsút vehessen tőle.

Sietős léptekkel igyekezett a Rynek utca felé, s befordulva a sarkon meglátta Agnieszkát, amint kilépett lakóházának kapuján.

A piactér felől két mankójára támaszkodva egy féllábú katona jött Agnieszkával szemben, és Ádász Mihály már éppen kiáltani akart a nőnek, álljon meg, amikor meghallotta, hogy Agnieszka felsikolt, Janek, Janek!, s már borult is a féllábú katona nyakába.

A meglepetéstől megtorpant, s egy percig döbbenet bámulta a jelenetet, miközben érezte, összeszorul a szíve és könny szökik a szemébe. Aztán gyorsan megfordult és megszaporoza lépteit, hogy mielőbb eltűnjön a következő sarkon.

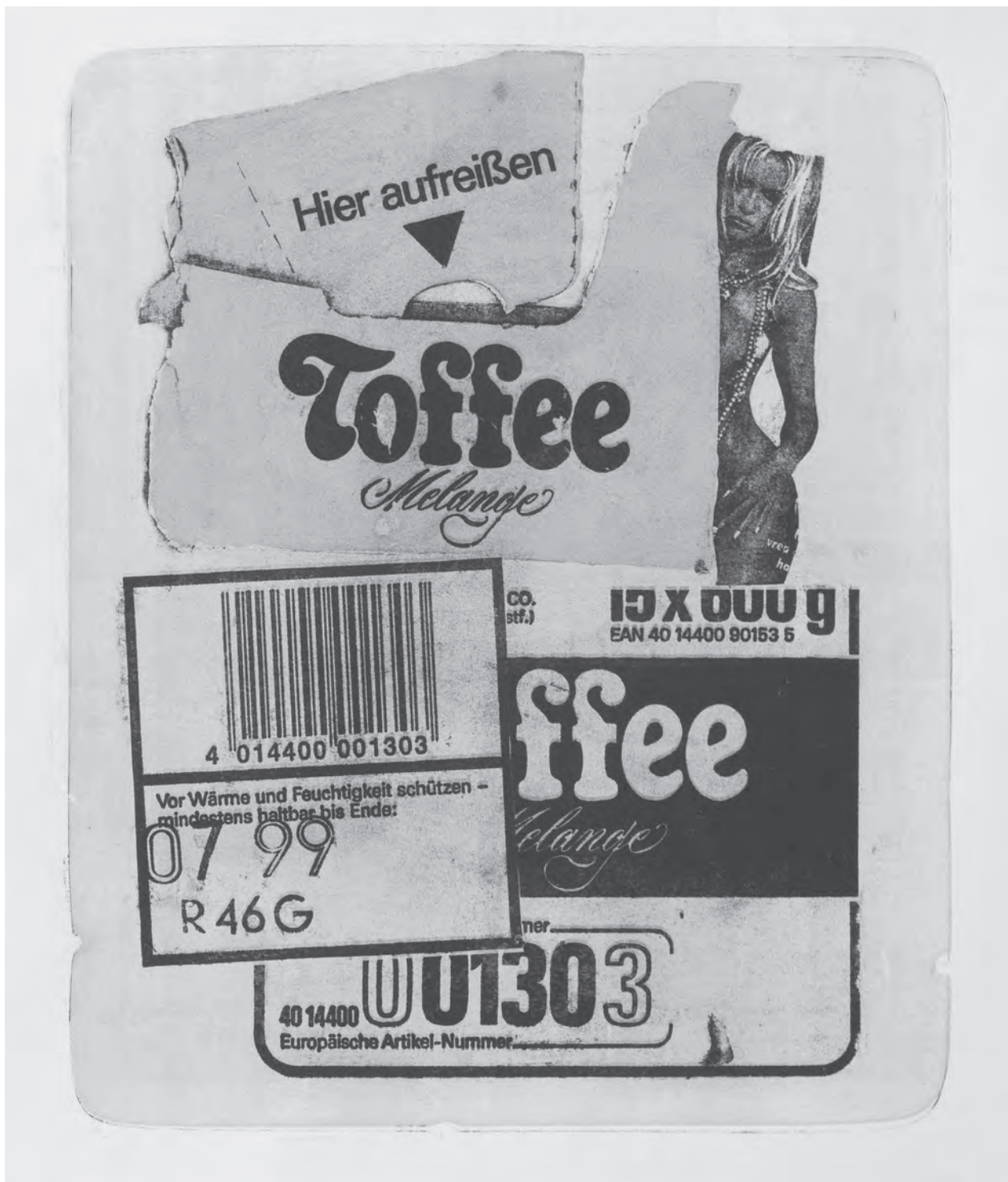
Öt nappal később Ádász Mihály haslövést kapott Lemberg-nél. Nem szenvedett sokáig. Életének utolsó, révült perceiben a sajgó fájdalmat is fölülírta a gyűlölet, amit Agnieszka iránt érzett. Hiszen ha ő nem kerül az útjába, társaival együtt hadifogságba esik, ahol minden biztonnal éheznek, fázik, még ha nyomorultul is, de él, s valamikor, ha Isten is úgy akarja, hazakerül Oroszára, ahol, késéssel ugyan, ám mégis megtarthatja esküvőjét Rozikával.

Isten azonban másként akarta, nem nyújtott segítséget a szanitéceknek, akik minden igyekezetük és erőfeszítésük ellenére sem tudták Ádász Mihályt megmenteni a haláltól.

Agnieszka évtizedeken keresztül hűségesen és odaadóan viselte gondját férjének, Janek Zeromszkiné, a lengyel légió megrokkant bakájának.

Takáts Rozáliához, az orosházi pék egy szem lányához természetesen elérkezett vőlegényének halálhíre, ami nagyon lesújtotta, esténként sokáig sírdogált, s lelkében még hónapokig gyászolt.

1918-ban férjhez ment a szentetornyai molnár legidősebb fiához, egy év múlva megszülte első fiúgyermekét.

Toffee, litográfia,
60 × 48 cm

NÉMETH JÚLIA

Körképek

Ioan Horvath Bugnariu grafikus művészetéről

Képpel írott objektíven szubjektív történelem, de azt is mondhatnám: vizuális napló egy korról. Egy korról, amiben élnünk adatott. Hiszen amit Ioan Horvath Bugnariu grafikusművészként, de filozofikus mélységekig hatoló gondolkodóként is most felvillant előttünk, az maga az élet. A mindennapi élet az öreg kontinens, Európa szegletén. Korkép, amely ugyanakkor kórkép is. A 21. századi fogyasztói társadalom kelet-európai változatának ismerős, hazai megnyilatkozása. Élesen fájdalmas, mindennemű köntörfalazás nélküli meztelen igazság.

Az eldobott, széttaposott, már senkinek sem kellő, funkciójukat vesztett használati tárgyak és az eldobott, széttaposott lelkek már csupán testiségükben kellő, funkcionáló világa. A szemét, a beszédes szemét térhódítása egy beteg gyökereiből ugyan kifordított, de meg nem gyógyított világban. A legvadabb szocializmusból a legvadabb kapitalizmusba fordult világban. Amelynek képi krónikásává szegődött egy éles szemű, a társadalmi jelenségek iránt különleges érdeklődést mutató, érzékeny lelkületű, kiváló rajzkészséggel megáldott grafikusművész, dr. Ioan Horvath Bugnariu egyetemi tanár, a Romániai Képzőművészek Szövetsége Kolozsvári Fiókjának elnöke.

Tette pedig ezt már a kezdet kezdetétől, művészi pályája alakulásának első éveitől mind a mai napig. Mert, azt is mondhatnám, ilyennek született. Örök ellenzékinek és örök avantgárdnak. Aki képesnek bizonyult már szinte a kívülálló szemével, hideg szemlélként, szociográfiai pontossággal, de ugyanakkor különleges művészi érzékenységgel is felleltározni mindazt a látványdömpinget, ami élete, életünk állandó kísérője.

NÉMETH JÚLIA (1941, Arad) műkritikus, újságíró. A BBTE-n diplomázott 1964-ben, 1975-től a kolozsvári rádió munkatársa, művelődési rovatának vezetője, 1990–2005 között a Szabadság napilap rovatvezetője, az Erdélyi Művészet folyóirat munkatársa. Legutóbbi kötete: Jakobovits Márta – monográfia (2009). Kolozsváron él.

S ha a jelenkori történelem múzeumban ezek a kísérőjegyek nem kaphatnak is helyet, mert – ahogyan ő maga fogalmaz szépírói kvalitásokat felvillantó doktori értekezésében – romlandóak, beemelte őket a magas művészetbe, öröklétet kölcsönözve ilyenformán számukra. Tette pedig ezt már akkor, amikor az effajta világlátás és művészi megnyilatkozás a komor kor visszasságai elleni tiltakozást is jelentette.

Amit nem lehetett annak idején megírni, azt a képzőművészet nyelvére fordítva közölte a világgal, megalkot-

va azt az egyedi, külön bejáratú ábécét, amelynek jelentéshordozó piktogramjai mindent elárultak arról, ami szóban és írásban tabunak számított.

Hiszen a pop-art, a tengeren túli kontinensről a múlt század második felének közepe táján hozzánk beszivárgott irány-

zat nálunk már önmagában is tiltakozás értékűnek bizonyult.

Ennek a követőjeként vált ismertté és elismertté a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafika szakán 1970-ben végzett és 1972–73-ban ösztöndíjasként a párizsi egyetemeken cizellálódott Ioan Horvath Bugnariu is. Ahol megismerkedett az éppen feltörekvő fotórealizmussal, de bevallása szerint azt is megtanulta, hogy a történelem nem csupán iskolai tantárgy, hanem olyan érzelem és ősi örökség, ami ereinkben csordogál. Nem bűn és nem érdem, hiszen mindenképpen létezik, de ami valójában van, s ami a mienk, az viszont a jelen.

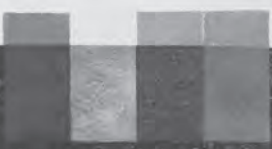
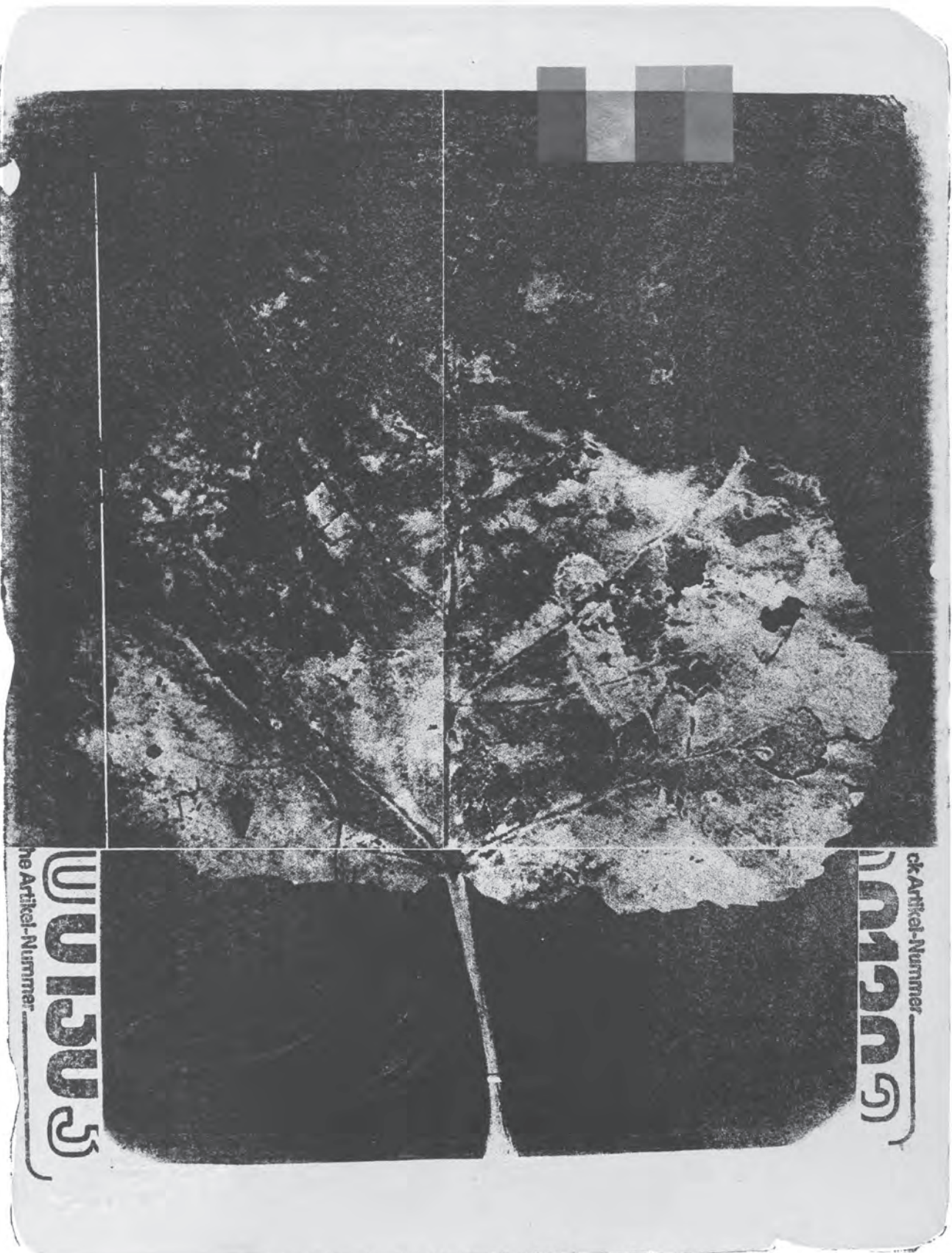
*Szabadság-3 / Libertatea-3,
litográfia, 48 × 64 cm*

Az alkotásban, de a művészképzésben is – 1970 óta egyetemi káder – ez a meggyőződés vezette. A rajz, a kompozíció, a metszetkészítés, könyvgrafika és belsőépítészet mellett 1974-től művészi fotózást, nyomdatechnikai ismereteket és írásművészetet is tanított. Malevich, Paul Klee és Kandinszkij nyomdokaiba lépve rajzban gondolkodott, hogy aztán fokozatosan egyre nagyobb teret hódítson alkotóművészetében a fénykép, s megteremtse a maga sajátosan egyedi művészi világát, amelyben feloldódtak az írás, a nyomdai termék, a kompozíció, a fénykép, a reklámhirdetés, a könyvművészet közti határok. A reklámok és a könyvgrafika pedig megteremtette számára azt az anyagi alapot, ami fedezte autonóm művészi tevékenységét. Függetleníthette magát az eladási kényszertől, megőrizve ezáltal totális művészi szabadságát. Az ország legrangosabb nyomdájában, a szebeniben szerzett tapasztalatai pedig fölöttébb hasznosnak bizonyultak, és alapját képezték az ofszet sorozatait és litográfiáit kísérő technikai bravúroknak.

Itt felsorakoztatott posztmodern hangvételű könyvműveiben és vegyes technikával (fotó, lito- és kollográfia, olaj) készült, figyelemfelkeltő, az esztétikumot a filozófia irányába is kiterjesztő, a napisajtóból és fogyasztói társadalmunk végtermékeiből ihletődött alkotásaiban a művész szarkasztikus humorral fűszerezett, megdöbbentő éleslátással dolgozza föl, nemesíti műalkotássá korunk negatív kísérőjelenségeit, konkrétumait.

48

*Artikel Nummer,
litográfia, 65 × 49 cm*

ck Artikel-Nummer 001229

he Artikel-Nummer 001229

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a date or reference number.

„Az összevisszaságban találd meg az egyszerűséget, a hangzavarban a harmóniát” – biztatott Albert Einstein. S mintha csak Horvath Bugnariu mesterhez intézte volna szavait, aki messzemenően élt a lehetőséggel, és a képzőművészet, a grafika nyelvére fordította a tudós tanácsot. Hogy ismerte-e a mondást, nem tudom, de hogy munkássága az egyszerűség

központú művészi világát. Amely sajátosságában markánsan kiugró, egyedi és összetéveszthetetlen.

Az a komplexitás, az a sokoldalúság, az a művészi, társadalmi és emberi

és az ellentétekben rejlő harmónia sajátosan megkapó egyvelege, az biztos. Hiszen jobbára a napisajtó szolgáltatta kirívó passzusokból, a pornográfia határát súroló képi és politikai dömpingből, valamint a szerteszét dobált hulladék, az enyészet, a bomlás, a romlás konkrét jegyeiből építkezve teremtette meg gondolatiságba hajló, de erőteljesen látvány-

érzékenység, humanitás, ami Ioan Horvath Bugnariut, az embert jellemzi, nyer képi megformálást alkotásaiban. Aki például a sokat szidott – és joggal sokat szidott – falfirkában is képes meglelni mindazt, ami

nagyon is emberi: a társadalommal, a kirekesztő társadalommal szembeni fellépés, a feleselés, az ellenállás egy fajtájának megnyilvánulását, s mint ilyet megörökítésre, művészi átlényegítésre érdemesíti. Hiszen régóta eljutott már a popkultúra lényegi alapjainak a felismeréséhez és sokoldalú kiaknázásához.

sokat látott, sokat hordott, teherben megfáradt, kifeslett fonott szatyor esetében. Megejtő relikvia egy koról. De maga a *Relikvia* sorozat egésze sem nélkülözi a hangulatában visszafogottabb, valamelyest akár

Gunyorosan kihegyezi a helyzeteket, szarkasztikus élességgel ugraszt ki momentumokat, „ba tu, ba tu”-szerű, kezdetleges, gyermeknyelvi ákombákomokkal fűszerezve a politikusi purparlét, ugyanakkor azonban a lírai megjelenítések-től sem idegenkedik. Az elmúlás méla báját például aligha lehetett volna érzékletesebben megfogalmazni, mint a

pop-idegennek is feltűntethető elemeket.

Horvath Bugnariu alkotóművészetére, grafikai megnyilatkozásaira ugyanis éppen ez az összetettség, ez

Szabadpiac / Piață liberă,
litográfia, 48 × 68 cm

51

a már szinte perzselő formai-gondolati tömörség jellemző. Mintapéldája ennek az *Emlékezetnyomok* sorozat, amelynek sokatmondó, árnyalatokban gazdag sejtelmességét a művész által a sötétől a világos felé tendáló formai bravúr biztosítja.

De szólnunk kell a művészi kombinatorika tárgykörét feszegető, hol kellemesen, visszafogottan megkapó, hol pedig harsogó szín- és formaegyvelegekről (*Ideas for all events, Girls*) és egynémely munkájának a kollázs technika szolgáltatta felületi gazdagságáról, sajátos faktúráiról is.

Amint arra 2009-ben, nagyszabású, kolozsvári művészeti múzeumbeli tárlatának méltatása során is utaltam, Horvath Bugnariu szemléletmódjában felismerhető mindaz, amit a tárgykörben kora mondanivaló, szerkesztés, technikák terén felsorakoztat. A múlt század első évtizedeinek avantgárd művészete erőteljesen élt a grafika szabadságával: a képi megjelenítés spontaneitásával. A grafika mondhatni kísérleti terepévé vált a képzőművészetnek. Ezt az irányulást vélem felfedezni immár 21. századi milióbe és köntösbe helyezve Horvath Bugnariunál is, mintegy ellentétben a kolozsvári grafikai iskola kezdeti szakaszának klasszikus hangvételével. De ezen túlmenően is, az írott szót, a piktoqramot, a mindennapok képi közhelyeit művészi tartalommal telített társításokkal kiteljesítő alkotásaival messzemenően illusztrálja napjaink posztmodern, tranzavantgárdot, pop-artot felölelő grafikai jelrendszerét.

A képi kommunikáció effajta felfogása-alkalmazása a képzőművészetben a legmesszebbre megy el a bizonyos és bizonytalan összefüggések sejtetésében. Hatásmechanizmusa többretegű: tetten érhető a látvány képi megfogalmazásában, amelytől olykor a festészeti eszközök alkalmazása sem idegen; a látvány meghökkentő, gyakorta szatirikus voltában; a képi megjelenítést gyakran kísérő szövegben (melynek szerepe a jelzéstől a központi funkcióig terjedhet); végül – ami talán a legfontosabb – azokban a tudatalattit megmozgató intellektuális társításokban konkretizálódik, amelyeket az előző hatásrétegek a nézőre gyakorolnak.

Az effajta láttatásmód a nyelvi eszközökkel szemben előnyt élvez: azt is képes kifejezni, amit szavakba foglalni lehetet-

bită a lui Claudiu
de partea bărbatului
nele nu
celărie d

LIBER
TATEA

exclusiv
e pregătită
apară
cătorilor
acuzată de amenințare și șantaj de
către
bărbatul im
zis «Ologu'»,
ul vrăjit

ne
rt. fotele
ostri au
po pl
ntreaga

«0 să câști
lupta
tribuna
fără nici
problemă»

len. Ez a többlet képezi aztán karizmatikus hatásának fő forrását.

Ioan Horvath Bugnariu korának „terméke”, s ez a kor fölöttébb összetett, ideálisnak még véletlenül sem mondható. Visszásságaira a művész érzékenyen, értelmi és érzelmi felhangoktól kísért grafikai megnyilvánulásokkal reagál. Az idealizálásnak még a csíráját is elkerülve vonja le művészi igazságkeresésének konzekvenciáit: az összkép korántsem biztató, sokkal inkább fájdalmasan őszinte, szókimondó. Kíméletlen, mint a kor maga. A társadalom, amely felfalja, elbagatellizálja a legnemesebb érzelmeket is, amely jelrend-

szerré degradálja az emberi kommunikációt, amely a pragmatizmuson kívül vajmi kevésnek tulajdonít jelentőséget. A felsorakoztatott anyagból összeálló összkép tehát nem más, mint szarkasztikus szatíra, a szellemi értékek elsekélyesedésének kipellengérezése, a pénz- és nyereségközpontúság eluralkodásának kritikája, a médiabeli manipuláció és szenzációhajhászás visszásságainak feltárása.

Girls, litográfia,
48,5 × 66 cm

Outlying District News-1,
litográfia, 70 × 49 cm

54

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
DINA IDA
LARI
TONI
SISI
DINA IDA
IDA
MARI
CUNA
GALEPONA
ALIANO

BUZY
CUNA
ES FASE

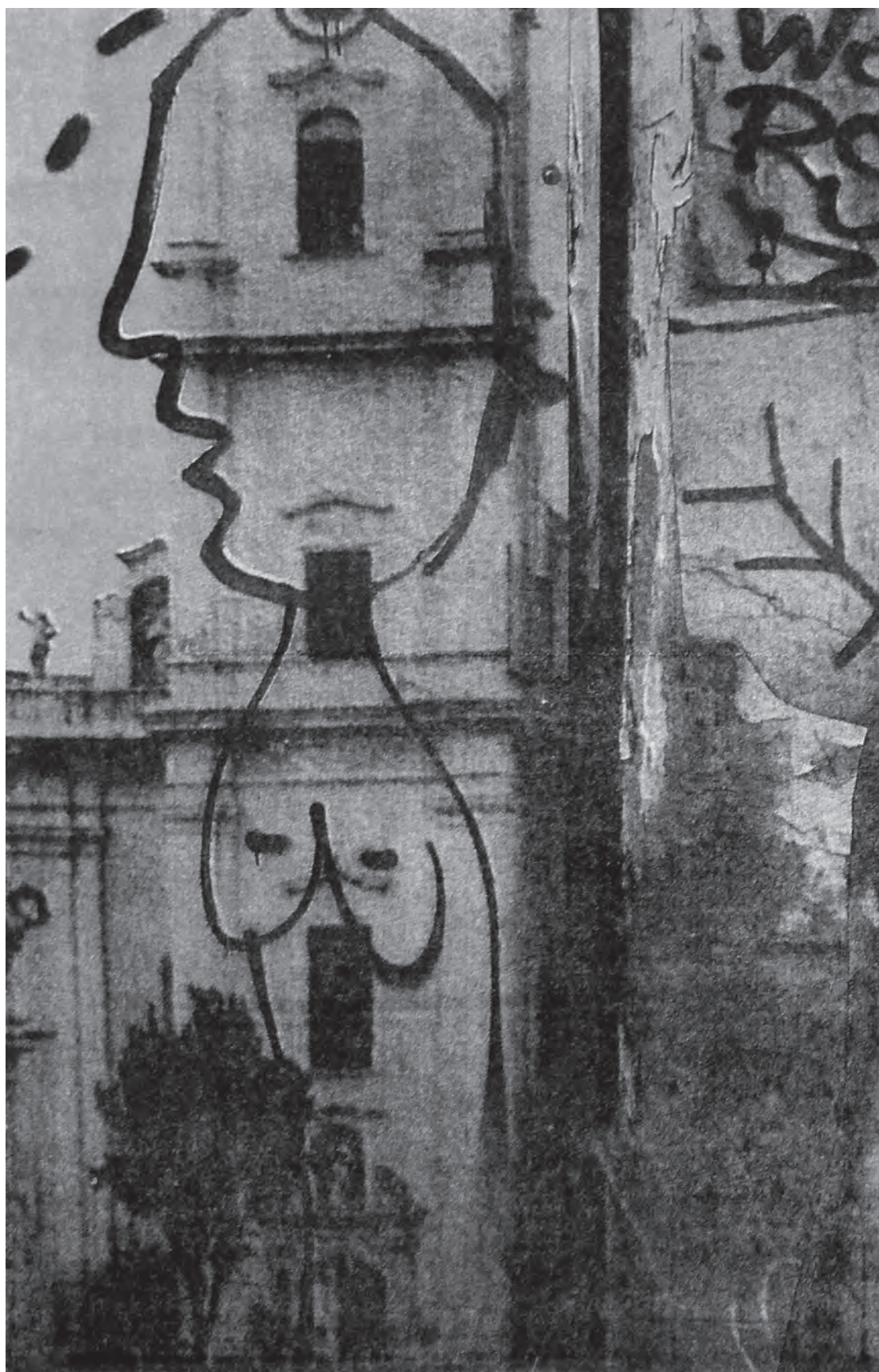
A mód, ahogyan Horvath Bugnariu reagál környezetének üzenetére, ahogyan kiragadja a nagy egészből azt a csöppnyi, de fölöttébb jellemző részt, amelyet a fotó és a grafika eszközeivel megjelenít, a művészt és az embert egyaránt jellemzi. A művészt, aki nyitott szemmel jár a világban, aki a legszokványosabb vagy éppen séggyel taszító jelenségekben is felfedezi a művészi átlényegítés lehetőségét-szükségyszerűségét, és az embert, akitől a kritikus-szarkasztikus hozzáállás ellenére a lírai megközelítés sem idegen.

A sajátos látószögek, a részletek egymáshoz való viszonya, maga a kompozíció olyan művészre vall, aki nemcsak benne él kora valóságában, hanem képes azt a lényegre összpontosítva, maximális tömörséggel és művészi igazmondással, eredeti nyelvezeten a befogadó tudomására hozni.

(Elhangzott Ioan Horvath Bugnariu LITHO című kiállításának megnyitóján, 2016. október 13-án a sepsiszentgyörgyi Lábas Házban.)

57

*La vie en rose,
litográfia,
56 × 79 cm*

*Ádám, válassz
feleséget / Adam
alege-ți nevasta,
litográfia,
56 × 79 cm*

J

Δ

E

DA
NU

POATE

(E)

(E)

SIGUR!

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA

Tömörítő látásmód két és három dimenzióban

Sánta Csaba kiállítása a sepsiszentgyörgyi Lábás Házban*

Sánta Csaba kisplasztikái első látásra mintha különös talált tárgyak lennének. Különösek, mert ismeretlenek és tárgyként, önmagukban megfejthetetlenek, de tartalmilag mégis ismerős anyagból dolgoznak.

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA (1987, Marosvásárhely) műkritikus, képzőművész. Tanulmányait a kolozsvári Képzőművészeti Egyetem grafika szakán és a londoni Goldsmiths University Visual Cultures tanszékének kortárs művészet-történet szakán végezte. A marosvásárhelyi B5 Stúdióval dolgozik együtt, szakírói és kurátorasszisztensi szerepekben. Szabadúszóként különböző projektekben tevékenykedik.

Minimálisra tömörített információk ezek, a közlés tehát szűkszavú, a látvány mégis pregnáns – mert egyszerre sok mindent ölel magába. Vegyük tehát sorra: a formák leginkább ősi, primitív kultúrákat idéznek meg, rituális ábrázolásokat, totemisztikus tárgyakat. Azonban ezek egyike sem egyértelmű – az alkotó leginkább a formai viszonyok szintjén nyitott környezetére, így a mű látványa sem a konkrétumok szintjén hat. Mélyebb tartományban találhatóak azok a

Farsang, 2005

60

* Sánta Csaba *Bronzba öntött álmok* című kiállítása 2017. március 5–26. között volt megtekinthető a sepsiszentgyörgyi Lábás Házban.

rétegek, amiket a munkáiban aktivál: nem egyes asszociációkra épít, hanem olyan formulákat talál, amelyek alapvető, archetipikus koordinátákat foglalnak magukba.

Így fog a munka sűrítetten felvonultatni olyan primer kategóriákat, mint az organikuság és a geometria, a statika és az egyensúly, valamint dinamikát képviselő elemeket, mint a kerék, a körforgás (spirál) és a végtelen linearitás. Mindezek a legkezdetlegesebb, stilizált formában, mintegy gyermekies egyszerűséggel, közvetlenséggel és intenzitással hatnak. A kisplasztikák formai alapminőségekből építkeznek, ezért azt az érzetet keltik, hogy kódolt, organikus vizuális ábécék, és akár játéktárgyként is használhatók lehetnének, gyermekek számára.

Mivel a kompozíció a legtöbb esetben kompakt elemek illesztéséből épül fel, ezek találkozásai sokszereplős törté-

nethez hasonlók, amelyben mind-egyik szereplő sajátos karakter és nélkülözhetetlen elem. Ez történik formai szinten is: a találkozás feszültséggel teli – mivel az elemek csak érintkeznek, és soha nem olvadnak igazán össze. Ennek köszönhető, hogy a többi megidézett kategória mellett a számszerűség is megjelenik, a részletek különállósága miatt. Megvan tehát az egy, a kettő és a három – talán ezek a leghangsúlyosabbak, akár mágikusnak is nevezhetők: egy forma/fonat/csúcsdíz, két láb/fül/oszlop, három támaszkodási pont – ez így, együtt képezi az egyik legalapvetőbb rend-

szert, amely a *Tündér* két változatában és a *Nárcisszusban* is megjelenik. Ha viszont gyermeki tekintettel keressük, az egész tízes számrendszert felfedezhetjük ebben a formavilágban – a maga implicit, organikus, egyénített formájá-

ban, nem pedig standard elemek (pl. egyforma pöttyök) ismétlésével, csupán a mennyiségekre figyelve.

Az archetipikus formulák kedves humorral válnak emberközelivé, amelyben az erotika és a formai naivitás egyenlő szerepet játszik. Az idegen-ismerős tárgyak megszólítanak.

Különleges jelenség a szobrocskákban a kétdimenzióshoz közelebb álló felületek megjelenése, ami kibillenti azokat a pusztá szobor-létből. A felületek státusa: kép, ablak, történet, lehetőség, fikció – a szoborszerű, plasztikus környezetben. Képnek nevezhetők: így közös kép lesz, ami a *Nászt* élteti, (jövő)kép vetül ki a *Bölcsőben*, *Nárcisszus* is vonzó, anyagi képpé válik önimádatában, a *Hét ördög* jelenléte kép a dobozban, és részben a *Párta* is egy világnak felmutatott képet jelent.

Ezen a kiállításon viszont a kép szó szerinti értelemben is megjelenik: az alkotó világa ugyanis (most először) egy másik médiumban, kétdimenziós, festett, grafikai alkotásokban is feltárul. Ezek a művek igazi szerelemgyerekek. Energiájuk friss, naiv humoruk még jobban kibontakozik – itt, a szobroktól eltérően lehetőség nyílik a gazdag narratívákra is, és sokkal közvetlenebben hatnak. Tobzódó vitalitásukban megmutatkozik Sánta érzékenysége, de a szobraiból kölcsönzött szintetizáló, tömörítő látásmód vagy karakterérvék is: ezért képes annyira líraian magával ragadni a halvány *Közeledés* érzékeny

vonaljátéka, és ezért tud olyan expresszíven hatni egy-egy poén: az *Ábrahám és Izsák* meglepett kecskéje, a *Pár zöldben* égre kalimpáló lábai, vagy a *Madonna virágokkal* kissé kajla, feszengő Giocondába kényszeredett testtartása, komikus tekintete.

Közeledés, 1994

A művek formajátéka ismerős stílusokból, világokból kölcsönöz, de kreativitásuk kirobbanóan egyedi. A képek felvonultatása valóban dübörgő premier.

FILE GABRIELLA

Vajda János, az „üstökös”

Esszé

Fájdalom és öröm, szerelem és féltés, mellőzöttség, önsorsrontás – nem magyar kiváltságok. Egyetemes sikoly-üstökösök a végtelenbe felröppentve.

Fák, erdők, aranyló nap égen és tóvízen, andalító méla nyugalom; ring a csónak a vízen, ring a lélek az érzések parttalan áradásában. Mire való a sok szépség, mire az emberi élet? Hol ér véget? A lélek halálával? A test halálával? Minden embert érintő élmények, kérdések. 1888-ban hódította meg Vajda János a nádas tavat – ezt a konkrét, tudományosan vizsgálható élőhelyet – a lélek tükrének. És az erdőt, a haldokló falombot, majd az égboltot „vándor-színész felhőivel”, csillagaival, üstökösével. Eget-földet ostromló vergődésében szüksége is volt e merész távolságokat megsejtető hódításra.

Végzete a tündöklő nő, aki a pénzzel való kacérkodásba végül belebukott. Szegény, könnyű kis pille! Szerette, mert elérhetetlen volt, s vágyaival a szegény különc nem bírt. Először sírt fel magyar nyelven a szerelem és gyűlölet egyszerre, kijelölve az utódok útját. Ő röptette fel a Nyárba Ady héja madarát halálos nászra, Juhász Gyula félresikerült nyakendőiben Vajda óta van ott az örök Anna, az ő nyomán sírt fel József Attila szíve az édes mostoha után. Szemérmes kisasszonyok, piruló feleségek mellé a költészetnek Vajda hódította meg az örök Nőt és vele együtt a férfi és nő örök harcát.

A modern ember elveszített minden meghittséget az életében. A táj – az otthonos, a szabadságot sugalló –, melyért lehet vágyakozni (Csokonai: *Az estve*), melyben lehet gyönyörködni (Petőfi: *Az Alföld*), mely ihlete lehet zseninek, a 19. század végére eltűnik a költő szeme elől. Marad a belső táj,

FILE GABRIELLA (1964, Csíkszereda) költő, író a BBTE Bölcsészkarának magyar–oroszc szakán végzett. Orosz nyelvet tanított a Mezőségen, majd a Márton Áron Gimnáziumban. 1996-ban családjával áttelepült Magyarországra; 2011 óta Budapesten oktat egy két tannyelvű gimnáziumban. Versei antológiákban jelentek meg, és van két önálló kötete is. Esszéit az Irodalomismeret c. szaklap közölte.

mely barna színbe vonja még a verőfényes nyarat is, marad a lélek erdeje, melyre ónos eső hull és melyben őszi szél süvölt. Még feltűnnek a konkrét tájelemek, még lehet tudni, hogy a váli erdő fáit látjuk, a palicsi tó vizén ring a csónak, de ez a konkrétság mindig átcsúszik az absztrakcióba, és láthatóvá válnak a lélek éppen lüktető vagy már csak sajgó sebei. És mintha Vajdán még az idő sem segítene. Húsz év múlva egy emlék felvillanására újra lüktetni

kezd a szív, mint hajdanán a hús-vér alak láttán. Mitől van hatalma az emléeknek? Attól, hogy kifog a józan ész hűvösségén, és izzik és izzást csíhol? Még a Montblanc jegén is? Attól, hogy számvetésre késztet váratlanul? Attól, hogy örültre ragadtatja magát tőle az esendő? Attól, hogy alatomosan megbúvik valami rejtett helyen, és onnan tör elő elorozva a békét az elméből is? Attól, hogy elég a töredéke hangnak, színnek, illatnak és máris jelenné változtatja a múltat? Talán. Jaj a lélek ingoványán tévelygőnek! Gina hajkoronája, alakja, szeme, homloka íve lidércfény csupán – az előmlő bánatot felváltja a düh –, szitok kél az éjben: „S minden önző és hiú fény, / Mely nem érez, mégis éget, / nem érez, hogy ragyoghasson: / Legyen átkozott tevéled!” (*Gina emléke, XV*).

A nő, aki betölt egy férfiéletet, térben és időben csak más koordináták között létezhet, csak így képes uralni a férfit

örökre. Így születik eget ostromló fájdalomból, sértettségéből, gyűlöletből, vágyakozásból az egy örök szerelem. Így lehet örök téma egy költő számára, mert küzdenie kell a miértekkel. Amíg nincs válasz a miért nem szeret, miért nem engem választ, miért a vagyon a fontos, miért... kérdésekre, addig írni kell róla, addig gondolni kell rá, véresre kaparni a sebeket gyűlölködve és önsajnálattal, jéggé kell dermedteni a szívet, és Niobét kell megidézni... és társnak kell szegődni az üstökös mellé, és a nagy égbolton az egyszerű, megismételhetetlen ragyogást kell felmutatni a Múvel.

Szarvas-ember, farkas-ember

(József Attila *Bánat* c. verse nyomán)

Irodalmunk élete sír mellett felhangzó halotti beszéddel és könyörgéssel kezdődik. Mintha az égi hatalom arra kárhóztatta volna költőinket, hogy az értékek őrzését, siratását vállalják magukra, és a veszteségek fájalmát kiáltsák világgá – ha szétszakad ajkuk, akkor is.

Siratták a magyar télben túl korán kivirágzott mandulafát, a kőkertté változott hazát, a gályákra ítélt zsoldáros hitet, a „csillagok hullását”... és szegény, olykor-olykor elfarkasult önmagukat a mindig ordas időkben.

„Világot hamvasztottam el szívemben / és nincs jó szó, mely megríkasson engem” (József Attila: *Mint gyermek*) – és mégis ott a lány bánat a szemben, e lélektükrében.

HOGY MIKOR, MIÉRT változik a szarvas-ember farkas-emberré? Talán amikor felismeri, hogy a csupa csősz világ

rácsai között él? Vagy amikor saját pokla legalsó bugyrában elmerül? Vagy amikor megfosztatik a névtől („Attila név nincs”), kenyértől, szerelemtől, örökre gyermekké nyomorítva? Ez a rejtélyes, nehezen szétválasztható múlt-jelen-jövő varázsideje.

És vajon HOL a tér, ahol „varázstűtön” megállva egyszerre csak észreveszi az ember, hogy „takaros ordas” lett, s elrejteze benne még az ünőszó is? Ez a léleknek rejtett, még az Én előtt is ritkán kinyitott hetedik szobája – s itt a szívben „űznek vala” ordas indulatok. S itt – e belső

térben áll az Én félszeg mosollyal takarva a bánatot, és itt ing a törött agancs vádlón, emlékeztetve a hajdani szarvasra, és ide hullanak a setét iszony hulló eperlevelei.

Minden futás, minden menekülés, minden átváltozás a lélekben zajlik, az emberi lélek külső szem által láthatatlan terében, olyan térben, ahol az objektív időmérés, oknyomozás lehetetlen. Csak az álomra hunyt, azaz a külső látásra vakká tett szem képes meglátni a lélek mélyén rejtőző farkast és az áldozattá vált (feláldozott?) szarvast.

Az ember maga a paradicsom és maga a pokol. E kettősség gyötrelmébe vetett magyar és nem magyar – ez jutott osztályrészül az egész emberiségnek. Nem tehet mást költő és nem költő, mint: kimondani a rettenetet, és imádkozva kérni az égi Hatalmast, hogy szabadítson meg a pokol kínzásától, és vezessen vissza a paradicsom nyugalmába. Hiszen ezt kéri már a sír mellett felhangzó ama Könyörgés is.

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (17.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratból. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejsébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

– Ez mind szép! – mondtam Ágnesnek, egyik utunkon hazafelé, a szocdemek fűt-fát követelő tízpontos kiáltványára utalva. – Egyet is értenék vele, ha a realitását el tudnám képzelni. Az, hogy új, valamiféle demokratikusnak mondható kormányzat jött létre, a Károlyi-kormány, az már nem vitás. De ha a külföld nem ismeri el, ki tárgyal az úgynevezett ellenséges országokkal? És melyek azok, akikkel tárgyalni kellene? Már a román, a csehszlovák, a délszláv komitékcal is? És vajon miről? Lemondanak-e a területi igényeikről? Vagy arról alkudozzunk velük, hogy melyik gatyánk szarát vágják vagy ne vágják le? A földreformhoz ki adja a földet? A földesúr, az arisztokrata? Adja, vagy el kell venni tőle? Ha ez utóbbi, ki tegye? A mindenütt felhergelt csőcselék, vagy valamiféle nem létező szervezett forradalmi erő? És mit kezd vele a nép, ha elveszi? Odaadják annak, akinek eddig nem volt? Helyes! S magamról tudom, hogy

annak megműveléséhez nekünk szerszám, igavonó állat és még sok minden kéne. Vagy parlagon marad, de a „népé”? És ki dönti el, hogy kinek a saját tulajdonú nagyüzeme „fontos”, köztulajdonba veendő? No és a tizedik pont!... Mondja meg már valaki, hogy egy országban, ahol a lakosság lekvárjára, madzagjára, ajtókilincsére is szüksége van az államhatalomnak, akár Tisza, akár Károlyi áll az élén, miből, kinek a terhére és mi módon fizesse ki az állam azt a szépen hangzó, sokféle kártalanítást? És ha egyszer elsöpörte a vihar a Habsburgokat, ha megszűnt a Monarchia, vajon a forradalmi Magyarország miért fizessen azért, amit nem ő csinált? Csupa üres дума ez, Ágnes! Gondolkodni is kellene rajta, nemcsak megfogalmazni, elszavalni, üvöltözni, fölvonulni!

Ágnes kacagott:

– Látja, ez hiányzott nekem! Ez a mindenén áthatoló, kételkedő, szúrós tekintet, amelyik a szólamokat egy pillantás alatt átvilágítja, a megalapozatlan dolgokat szuronyvégre tűzi, és felmutatja. Nagyjából igaza van! De ez se ér semmit. Akkor viszont mit akarjunk?

Előadta aztán, amit éppen itt, Nagyváradon, 1918. október 12-én, a Nagysándor utcában dr. Aurel Lazăr ügyvéd lakásán összehívott erdélyi román nemzetiségi vezetők tanácskozásáról írtak a lapok. Ezen részt vett Teodor Mihali, az Erdélyi Román Nemzeti Párt vezetője, azután olyan politikusok, mint Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Ioan Ciordaș, Ștefan Pop-Cicio és sokan mások. Pár héttel előbb még Mihályi Tivadarnak, Vajda Sándornak, Pap-Csicsó Istvánnak, Goldis Lászlónak, Csordás Lászlónak írták a nevüket ők is, a lapok is. Ettől még többségükben a Romániával való egyesülés hívei voltak, kisebbségük Erdély autonómiáját tűzte ki célul.

Reggel 9-től délután 5-ig tartott a tanácskozásuk, Goldiș, Vlad és Lazăr kapott megbízást a közös nyilatkozatuk megszövegezésére, aztán Vaida-Voevod olvasta fel azt a magyar parlamentben, 1918. október 18-án. Én akkor éppen Pesten voltam, a Váradra tartó ingázások közepett. Károlyi a palotájába invitálta a román pártvezéreket, ott Jászi Oszkár és Garami Sándor javaslatokat kért tőlük – micsoda naivitás volt ez már akkor! – arra nézve, hogy *miképpen lehetne teljesíteni az erdélyi román nemzetiségi követeléseket a Magyarországtól való elszakadás nélkül...* Dr. Aurel Lazăr kijelentette: ők csakis az egyesült románység érdekeit hajlandók képviselni. A nyilatkozat ugyanis leszögezte, hogy az erdélyi és magyarországi románságot a magyar parlament nem illetékes (!) az elkövetkezendő fegyverszüneti és béketárgyalásokon képviselni. Erre és az erdélyi románság sorsának eldöntésére csakis a román nemzetiségi vezetők bizottsága illetékes. A parlamentben a szlovák Juriga Sándor – bár a hangnemét bírálta –, nyomban Vaida-Voevod nyilatkozata mellé állt.

A lényeg: az erdélyi és az Erdélytől nyugatra élő románság, valamint a bánáti románok hangadó vezetői az ókirálysággal való egyesülés kieroszakolásán munkálkodtak, erre jogosította fel, biztatta fel őket az antanthatalmakkal 1916-ban, az erdélyi betörés előtt, Bukarestben kötött titkos megállapodás. – Függetlenül attól, hogy a Monarchia szétesése pillanatában ők is éppen legyőzött és szétesett állapotban voltak! Arról nem is szólva, hogy ráadásul kötötte őket egy bukaresti béke, a központi hatalmakkal való együttműködési szerződés. A központi hatalmak összeomlásának időszakában minden voltak, csak éppen győztesek nem, az antant oldalán!...

A trónjáról lecsúszó IV. Károly királynak is voltak „kitűnő” húzásai. Még a forradalom kitörése előtt, az ő parancsára, Horthy Miklós tengernagy, a flotta parancsnoka átadta a szerb-horvát-szlovén királyság (a jugoszlávok) képviselőinek Pólában, harc nélkül, *jegyzőkönyvileg* az egész osztrák–magyar flottát! Nem hinném, hogy volna, aki ezt utólag is érti. Mert ugyanakkor az uralkodó tíz körömmel, harminckét foggal ragaszkodott a trónjához, úgy kellett 1919 elején lemondásait követőleg kiebrudalni öfenségét és családját Német-Ausztriából. Hát mire építette maradási szándékát, ha fegyveres erői szétszéledtek, ami megmaradt, azt meg precízen, jegyzőkönyvileg adta oda?

Váradon 1918 októberében Dutka Ákos költő és hírlapíró kapta a „történelmi feladatot”, hogy a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról szóló hírt bejelentse a városháza erkélyéről. Ekkor már a tömegben a magyar nemzeti zászlók és néhány vörös lobogó mellett sok száz piros-sárga-kék román nemzeti lobogót is lengettek a jelenvoltak. És sokan éltették az október 12-én a városban ülésezett Erdélyi Román Komitét, Ferdinánd királyt, az „egyesülést” Romániával. Bár még akkor ezt hivatalosan nem mondta ki senki. Ugyan az újságok írtak az 1916-os, antanttal kötött titkos bukaresti megállapodásról, mindenki természetesnek tartotta volna – a felhevült nemzeti érzésektől elbódult román nacionalistákon kívül –, hogy ez a titkos egyezmény már ne legyen érvényes, hiszen azóta Románia vereséget szenvedett, és ha jól megnézzük, 1918

nyarán lényegében nem is létezett: német megszállás alatt, németbarát kormányával az élen zuhant lefelé, a központi hatalmakkal együtt, a politikai, katonai lejtőn.

Persze, volt nekik egy másik vezető garnitúrájuk is készenlétben, nem úgy, mint nekünk szokott lenni a veszett háborúk végén. És ez a másik garnitúra lázasan dolgozott külföldön azért, hogy az 1916–1917. évi vereség mărășești-i győzelemmé, az egész hadjárat általuk hozott áldozattá, a bukaresti megalázó béke kényszerhelyzetté dicsőüljön. Kiváló, ügyes és céltudatos politikusaik voltak mindig, mindenféle szövetségre, annak sikerére vagy kudarcára eleve fölkészülten. – Lásd a második világháború elejét és végét...

A népek önrendelkezéséről szóló nyilatkozatok, valamint a pesti Vadászkürt szállóban megalakult Magyar Nemzeti Tanáccsal szinte egy időben létrejött, a románok lakta területeken működésbe lépő Román Nemzeti Tanács ténykedései a politikával nemigen foglalkozó emberekben is fölbizgatták a bizonytalanság érzését: *mi lesz most, a háború után?* Valóban elszakadnak-e eddig Magyarországhoz tartozó területek? Új, idegen államok alakulnak-e? Egyesülnek-e az ország területén élő nemzetiségek ezekkel a szomszéd államokkal? Vagy elfogadják Károlyi, Jászi és mások autonómia- és önrendelkezési ajánlatait? Egyáltalán mit akarnak az antant nagyhatalmai a felbomlott Monarchia népeivel?

Erjedésnek indult minden. Siegler Konrád tábornok, Erdély katonai parancsnoka és Erdély kormánybiztosa, Apáthy István professzor tilalma ellenére, Kolozsvárott már október utolsó napján emlékezetes tüntetések zajlottak le, ahol éltették a polgári demokratikus forradalmat, de egyaránt hangoztatták mind a magyar nemzetiség történelmi, mind a román nemzetiség újabban megfogalmazott, Erdélyre vonatkozó unionista álláspontját. Ez nem járt összetűzések nélkül. Ráadásul a kezdetben fele-fele arányban nemzeti párti és szociáldemokrata párti összetételű Román Nemzeti Tanácsban fokozatosan a nemzeti pártiak váltak többségivé, mivel a román szocdemek eleinte kevésbé követelték az uniót Romániával. Mindenütt kiengedték a politikai foglyokat, internáltakat, az ország más részébe száműzöttek kezdtek visszatérni, az úgynevezett kultúrzónát megszüntették. Döntő kérdésekben a budapesti forradalmi kormány kikérte

a helyi lakosság, a nemzetiségek véleményét, törekedett az „integritás” elve illúziójának a megtartásával teljesíteni is a követelések közül, amit csak lehetett.

Temesvár és Resicabánya környéke volt még erőteljesen forradalmi változásokat követelő terület. Itt kikiáltották a *Bánsági Köztársaság* autonómiáját, ami persze keresztelte a román nacionalista törekvéseket. A munkások tüntettek a szabadság, függetlenség, a néphatalom mellett. A Zsil-völgyi bányászok – románok és magyarok – önkényesen gyakorolták a hatalmat ezen a vidéken. Nem ismertek el maguk fölött semmiféle hatalmi szervet. Még az odairányított páncélvonat is kénytelen volt előlük Dévára visszavonulni. Az eddigi reguláris hadsereg felbomlása után, előbb helyi munkásalakulatok, forradalmi őrségek próbálták fenntartani a rendet, kevés eredménnyel. Az uradalmakat megtámadó, kirabló, a falu földesurait, vezetőit elkergető román parasztmozgalmak sok helyütt a sovén nacionalizmus leplei voltak. Egyes román falvakban a pópák vezették a helyi nemzeti tanácsokat, s ők nem a budapesti forradalmi kormányzat, hanem a Román Nemzeti Komité utasításait követték vagy „előlegezték” meg. Az összetűzések több erdélyi faluban, birtokon véres összecsapásba torkollottak, egyik fél a másikat vádolta az öldöklésekért. Míg a Magyar Nemzeti Tanács Kelet-magyarországi Főkormánybiztossága a forradalmi közigazgatás megszervezésére törekedett, meghirdetett elvei alapján, a románoké az ókirálysági közigazgatás kiépítésére

használta fel az eseményeket, ott, ahol erőre kapott, és nemzetiségi támogatást élvezett.

Ráadásul a Román Nemzeti Tanács kísérletet tett önálló erdélyi, román nemzetiségű haderő szervezésére is, a közös hadseregéből hazatért, kivált, megszökött vagy leszerelt román katonákból. Katonatanácsuk Bécsben székelt, Iuliu Maniu vezetésével mintegy száz tiszti tagja volt, az ötezer főnyi szászvárosi román gyalogezredre és a bécsújhelyi román alakulatokra építkezve. Ezek a katonák – osztrák engedéllyel – felesküdték a román nemzeti lobogóra, cserébe viszont az osztrák belügyminisztérium a bécsi zavargások letörésére vette őket igénybe. Maniu viszont az egész bécsújhelyi táborot kérte magának. Ha sikerül a terve, az olasz frontról tízezerszámba hazaözönlő román nemzetiségű, volt közös ezredekbeli katonával jelentős fegyveres erőre tett volna szert. Ultimátumot küldtek a Magyar Nemzeti Tanácsnak, a Károlyi-kormánynak, hogy a Tiszáig terjedő Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, továbbá Csanád, Békés, Ugocsa megyéket mint „román területeket” ürítsék ki, és adják át a Román Nemzeti Tanács által szervezett román fegyveres erőnek, az anyaországgal való egyesítés végett. Jászi akkor utazott Aradra, hiábavaló tanácskozására, amelynek során a maga naiv „keleti Svájc” elképzeléseit adta elő, amit a románok azonnal elutasítottak.

És eközben Belgrádban aláírták az antantot képviselő franciák a november 15-i katonai egyezményt a Károlyi-kormánnyal, amelyik politikai és katonai demarkációs vonalat húzott Erdély délkeleti és északnyugati, nagyjából a Maros vonalával elválasztható részei közt anélkül, hogy az erdélyi magyar közigazgatás felszámolását előírta volna. Mindez halomra döntötte Maniu és az általa szervezett román fegyveres erő, a Román Nemzeti Tanács „hadserege” által ultimátumban követelt elképzeléseket, a kérdés „radikális” megoldását illetően. Bár itt-ott próbálkoztak fegyveres betöréssel, de erőiket az 1918. december elsejei, Gyulafehérvárra tervezett román nemzetgyűlés szervezésére összpontosították, hogy ezáltal nyomást gyakoroljanak a párizsi béketárgyalásokra, az antanthatalmakra, amelyek közül némelyik igen bizonytalanok az álláspontot foglalt el még ekkor az erdélyi kérdésben, ellentétben mindazzal, amit egybehangzóan ígértek Romániának 1916 augusztusában, a bukaresti titkos egyezményben.

Az óvatosabb erdélyi magyarok azonban máris megkezdték – különösen az 1918. november 13-án, az antanttal kötött belgrádi katonai megállapodás aláírása és nyilvánosságra hozatala után – az ország nemzetiség lakta területeiről a „beköltözést” Magyarország színmagyar lakosságú megyéibe, főleg Budapestre. Elsősorban az exponált hivatalnokok és azok, akiknek volt némi okuk retorziótól tartani, eddigi románellenes magatartásuk miatt.

A fegyverszüneti egyezmény ösztönözte az újonnan alakítandó államok fegyveres erőinek és az antantcsapatoknak a megjelenését a Felvidéken, Erdély keleti, délkeleti részén s a Délvidéken. Ez sokat sejtető intézkedés volt, ugyanakkor hangoztatták, hogy a békekötésig mindenütt meg kell hagyni a régi magyar közigazgatást, s az működjék együtt a helyi nemzetiségi lakosság forradalmi, nemzeti tanácsaival. Aztán aki bírta, marta. Itt úgy, amott másképp, valahogy mindenütt létrejött valamiféle ideiglenes félmegoldás, csak a Károlyi-féle köztársaságnak nem akart létrejönni a megbízható fegyveres hatalma, amellyel kikényszeríthesse, szükség szerint, akaratának végrehajtását! A frontokról hazaözönlő katonák nemzetiségi csoportokra bomlottak, elszéledtek, fosztogattak, néhol randalíroztak. Anarchikus állapotok alakultak ki, minden központi jószándék és meg egyezésre való hajlandóság ellenére.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

PÉTER I. ZOLTÁN

Várad újjáépítése a török hódoltság után

A török hódoltság idejének 32 éve alatt, 1692-ig a vártól nyugatra levő Péntekhely területe nem sokat változott Houfnagel 1598-i rajzához képest. De a vártól keletre levő Velence, illetve a tőle délre levő Vadkert a törökök ostroma során teljesen elpusztult. A Körös jobb partján Olaszi részben megmaradt, s a törökök palánkkal vették körül. Olaszi kerítése a Körös partjánál az egykori országút (a későbbi Sztaroveszky, a mai Magheru utca) mentén a Páris-patak hídjáig (a Kórház utca torkolatában, a mai Fő utcánál volt) húzódott, majd innen tovább a Páris-patak vonalát követte egész a Körösig, nagyjából a mai Alsó Garasos hídig.

Várad képe a török hódoltság idején

Az 1691. október 11-én felvett katonai térkép egyértelműen igazolja: a törökök 32 éves uralma után Velence nem épült újjá, helyén pusztaság volt. Ugyanezen térkép szerint a vártól nyugatra levő, Evlia Cselebi által Nagyvárosnak nevezett rész az egykori Szombathelyt is magában foglalta. A török Nagyváros nyugati határa nem sokkal terjedt túl a mai két-tornyú református templomon. Minderre az egykori katonai térkép és a mai várostérkép összevetéséből következtethetünk.

Az 1691. évi térképen a Nagyváros nyugati falán túl egy sarkain bástyaszerűen megépített erődítmény is látható, ez valószínűleg elpusztult az 1692. évi ostrom során. Evlia Cselebi szerint e várost körülövező védműnek 12 zindellyel fedett bástyája és négy kapuja volt. Északon a Körössel párhuzamosan palánkkerítés húzódott, amely keleten az Aranyos-bástyával átellenben levő várárokig vezetett. A déli palánkkerítés nemigen változott a török uralom előttihez képest.

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Az osztrák csapatok 1691–1692-ben nyolc hónapig ostromolták a várat, ennek során a Kálvária-hegyről szétlőtték a várost, aztán a törökök felgyújtották azt és visszavonultak a várba. A török őrség végül 1692. június 6-án, szabad elvonulás mellett feladta, majd másnap elhagyta a várat. A kivonulást követő napon ünnepi hálaadó istentiszteletet tartott Benkovich Ágoston püspök a szabadban, egy sátor alatt, templom ugyanis ekkor már egy sem volt a városban.

Az ostrom során a várat övező városok szinte teljesen elpusztultak. A vártól nyugatra, ahol előzőleg a törökök egy új várost, az úgynevezett Nagyvárost építették több dzsámival,

minden csupa rom volt, a váron túl kelet és dél felé, hol egykoron Velence és Vadkert városok álltak, házaknak már nyoma sem maradt az 1660. évi ostrom óta. Lakható házak csupán a Körös jobb partján Olasziban maradtak, de ezek is romos állapotban.

Bunyitay Vince Mathias Kaiserfeld tábornoki főmérnöknek az ostromot ábrázoló rajza alapján megállapította: „A rajz főhelyét, balról, a vár foglalja el. Falai között Szent László székesegyházának már semmi nyoma, helyén egy nagy, ötszögű várkastély emelkedik, kétségtávkívül ugyanaz, melyet még Bethlen Gábor épített. A kastély déli oldalánál egy mecset karcsú minaretje magaslik ki, s ez az egyedüli épség a várbán; körülötte minden egyéb pusztta vagy éppen rom. A vártól nyugatra egy emeletes, négyszögű épület áll fedetle-

nül, valószínűleg ugyanaz, melyet Varkocs Tamás egy régi klostorból alakított át kastéllá. E körül, tehát a tulajdonképi város helyén, nincs egyetlen egész épület; leégve, lerontva minden. A váron túl kelet és dél felé, hol egykor Velence és Vadkert külvárosok álltak, házaknak már híre sincs [ezek már elpusztultak 1660-ban – sz. m.]. Lakható házak csupán a Körös jobb partján, Olasziban állanak; de ezek is ritkán, rendetlenül, amint soraikat megbontotta a pusztulás.” De itt is csak 93 egészen romba dőlt, 12 szintén romlott, de még kijavítható,

Georg Houfnagel 1598-ból
való, Váradot ábrázoló
metszete

és csak 102 ház és pincelakás, úgynevezett putri maradt lakható állapotban. Még 1699-ben is, a káptalan levéltárának egyik dokumentumában az olvasható, hogy Várad városa csak rom, s Benkovich püspök is azt írja a királynak benyújtott emlékiratában, hogy Várad teljesen elpusztult.

Újrakezdés a romokon

Benkovich Ágoston püspök 1702-ben bekövetkezett haláláig a romok eltakarításával, a püspökség újjászervezésével volt elfoglalva.

A Rákóczi-szabadságharc kitörése után, 1703. augusztus 6-án Bercsényi Miklós kurucaival együtt megjelent Várad alatt. A vár ekkor a császári csapatok kezén volt. Az előző hónapban a császári seregek Diószegnél meglepték és szétverték a kurucokat, emiatt tört a városra augusztusban Bercsényi. A városban levő, osztrák zsold alatti, úgynevezett rác csapatokat Kis Balázs vezette. A rácokat a kurucok leverték, Olaszit pedig felgyújtották, így amit addig ott építettek,

az mind a tűz martalékává vált. A következő években a kurucok megsemmisítették a Köröstől délre fekvő települést is. Kezdetét vette a vár körülzárása, amely évekig tartott, s azlatt amit a kurucok megkíméltek, elpusztították a német-rác hadak. Miután Károlyi Sándor a kurucok nevében 1711-ben a majtényi síkon letette a fegyvert, Váradon is béke lett.

A váradiaknak a várvédők támogatását III. Károly király (VI. Károly császár) 1712. november 27-én császári dekrétummal ismerte el, egyben megerősítette a II. Rudolf által 1600-ban adományozott összes kiváltságot, egyebek mellett a városnak adományozott címer és pecsét használatának jogát.

Várad 1691. október 11-én
felvett katonai térképe

A városok újjáépítésének kezdetei

Mivel a romokban heverő települések közül Olasziban maradtak aránylag épségben épületek, Benkovich püspök megfogytakozott híveinek az első templomot itt építi fel, saját udvarán, nem messze a Körös partjától. Bunyitay Vince könyvében az olvasható: „Nekieresztették a katonaságot Várad összelőtt s rombadőlt épületeinek s a legénység, ki kosárral, ki talyigán, ki vállain összehordta Olasziban, a Körös partján, a falaknak, a fedélnek valót. És amilyen gyorsan együtt volt az anyag, oly gyorsan, hamarosan az építés is megtörtént.” – A templom építése a források szerint 1693-ra tehető. Ez lett a Szent Brigitta-templom; átalakítva napjainkban is látható a Széchenyi (mai Traian) tér 5. szám alatti tömbház mögött, a város legrégebb szakrális épülete-

ként. A kis templom falaiba talán a közeli romos dzsámi köveit is beépíthették. Ugyanis a városban a törökök után – Bunyitay Vince szerint – három mose maradt: egy Olasziban a Körös hídjának közelében; másik a város piacának közepén; a harmadik a várban. Mind a három leégett, feldőlt állapotban jutott a keresztények birtokába, és ezeket mind lebontották.

A Szent Brigitta tiszteletére szentelt római katolikus templomot kezdettől fogva a ferencesek is birtokolták.

*Mathias Kaiserfeld
táborkari főmérnök
ostromot ábrázoló rajza*

1703-ban, amikor Bercsényi kurucok felgyújtották Olaszit, a templom is leégett. Majd csak Csáky Imre bíboros állíttatta helyre 1722-ben.

Benkovich Ágoston az ősi katedrális helyén, a várban szeretne volna felépíteni székesegyházát. Erre vonatkozó kérényét még 1692-ben benyújtotta a királyi kancelláriához, de még hét év elteltével sem kapott választ. Emiatt 1699-ben ismét a királyi kancelláriához fordult, ismételten azt kérve,

hogyan építhessék fel a régi helyén, a várban építhessék fel, vagy ha ez nem lehetséges, akkor a váron kívül jelöltesse ki számára hely. A várbeli építkezéshez nem kapott engedélyt a püspök, mivel az még mindig haditerületnek számított. Emiatt más hely után kellett néznie. „Ez a hely minden valószínűség szerint a későbbi püspöki magtár udvara volt [a Széchenyi tér északi részén, a mai Oltea Doamna iskola udvarának helyén – sz. m.]. Itt kezdte építeni Benkovich a székesegyházát Koch János bécsi építésszel, akivel 1702. május 1-jén kötött szerződést. Egyhajós templom lett volna, két négyzetes toronnyal, a tornyok alapját 3 négyzetöltre [kb. 5,7 négyzetméterre], a főhajót 12 öl [kb. 22,8 méter] hosszúra, s 7 öl [kb. 13,3 méter] szélesre, a szentélyt 5 öl [kb. 9,5 méter] és 2 láb [kb. 0,6 méter] hosszúra s 4 öl [kb. 7,6 méter] szélesre tervezte, ehhez járult volna egy 5 öl [kb. 9,5 méter] hosszú sekrestye, amely az auditoriummal egyenlő nagyságú lett volna. A tornyok tető nélkül 10 öl [kb. 19 méter] magasak lettek volna. Alap-, avagy tervrajz nem maradt reánk; az alapfalakat lerakták ugyan és Benkovich 1702. október 2-án még 750 forintot előlegezett az építés költségeire, de a püspöknek ugyanezen hónapban bekövetkezett halála a terv folytatását meggátolta” – amint az Bunyitay Vince *A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig* című művének 4., Málnási Ödön szerkesztette kötetében olvasható. A falak ekkor körülbelül 4 méter magasan emelkedtek ki a földből, de a templom torzóban maradt.

*A Szent Brigitta-templom
19. századi ábrázolása*

Benkovich püspök ezt megelőzően, 1699-ben már „váradí udvarházából” keltezte leveleit. Ez egy egyszerű földszintes ház volt, inkább gazdatiszti laknak szánva a Szent Brigitta-templommal átellenben, amely még 1700-ban sem volt teljesen befejezve.

A Szent Ferenc-rend tagjai már 1692-ben megérkeztek Váradra, de mivel egykori klostromuk helyét a Körös bal partján nem lelték meg, Olasziban telepedtek le, a Szent Brigitta-templom szomszédságában. És bár Bunyitay Vince közelebről nem határozta meg a ferencesek rendházának helyét, a kis templommal való „szomszédság” azt jelenthette, hogy a Szent Brigitta-templommal szemben, az utca másik oldalán lehetett, ugyanis egy másik helyen azt írja, hogy az új székesegyház építését a püspöki lak udvarán

kezdték el, a jezsuiták és a ferencesek között mintegy odaszorítva.

A püspök mint főpásztor és földesúr a jezsuita atyákat régi helyükön visszaállította, s klostromuk telkének és tartozékainak birtokában megerősítette. Ez a telek a középkori Szent Egyed-templom helyén állt (a későbbi Széchenyi tér és a Sztaroveszky utca sarkán), melyet 1576-tól a jezsuiták birtokoltak, és vélhetően az 1660-as ostrom során pusztult el. Ugyanezen a telken építették fel a jezsuiták új társasházukat és templomukat 1703-

*A Kispiac a 19. század
második felében a Szent
László-templommal és
a katolikus püspöki lakkal*

ra, de alighogy elkészültek velük, mindkettő el is pusztult a Rákóczi-szabadságharc alatt. A rend tagjai a várba menekültek, ott is maradtak új rendházuk és templomuk felépültéig.

Bunyitay feltételezése szerint a káptalan tagjainak lakása sem lehetett távol a Szent Brigitta-templomtól, bár csak Farakas István olvasókanonok házáról maradt tudósítás; ez a ferencesek szomszédságában állott.

Nem tett le a várbeli székesegyház építéséről Benkovich utóda, Csáky Imre püspök sem. Az után, hogy 1712-ben megérkezett Váradra, „először is új székesegyház s püspöki laképítésére gondolt, de nem kevés nehézséggel járt azok helyének megválasztása. Csáky nem is gondolt arra, hogy Benkovich építkezését folytassa. Szemei előtt inkább lebegett a vár. Ez ellen is sok kifogást lehetett ugyan tenni, de mellette szóltak a múltnak emlékei, a püspökség hagyományai. Ott állt hajdan Szent László egyháza és sírja. „Csáky lépéseket tőn a várban nyerendő hely iránt. A bécsi haditanács nem tett ellenvetést, sőt a hely kijelölését már 1713-ban elrendelte. De a következő évben, minthogy a törökök hatalma még végleges megtörve nem volt, arra a gondolatra jöttek, hogy megnagyobbítják a várat s védműveit kiterjesztik. Ehhez képest 1714 elején újabb rendelet jött Bécsből, mely Csáky várbeli építkezését lehetetlenné tüntette fel. A bíboros ebbe nehezen tudott megnyugodni. Még hónapok múltával is ír Savoyai Jenő hercegnek s gróf Pálffy Miklós nádornak, hogy ő felségét más határozatra bírják, de eredménytelenül.”

Ha egyelőre nem sikerült is a székesegyház és püspöki palota építéséhez hozzáfogni, lassan megkezdődött a lakóházak építése mind Olasziban, mind a vár körül, az egykori Péntekhely és Velence helyén. A korabeli viszonyok ismeretében nem szabad tartós építményekre gondolni, ezek jobbára minden alap nélkül emelt háromosztatú vályog- vagy vert falú házak lehettek, nád- vagy zszindelyfedéllel. Ezeknek a nagy része is sorra elpusztult az 1703 utáni polgárháborús időkben.

Összefoglalóként elmondható, hogy a 18. század elején lassan kibontakozó építkezéseknek a kurucok 1703. augusztus 6-i támadása vetett véget. Előbb Olaszit pusztították el, ekkor leégett a kis templom a püspöki és kanonoki házakkal, a

ferencesek és jezsuiták épületeivel együtt. A következő években megsemmisültek a Körös bal partján épített házak is. De nem csak a kurucok okozták az alig újjáéledt város pusztulását, ezt Málnási Ödön is bizonyította: „...Várad katonai parancsnoka, br. Löwenburg Frigyes altábornagy Váradon és környékén teljesen elpusztította mindazt, amit azelőtt e vidéken állomásozó tíz kuruc ezred meghagyott.[...] Váradolasziban a püspöki székháznak még a tégláit is elhordatta.” A váradiak majd csak 1712-től foghattak neki ismét az újjáépítésnek...

Olaszi újjáépítése

A bizonytalan, polgárháborús állapotok miatt Csáky Imre, aki 1702 decembere óta váradi püspök volt, csak 1712 nyarán jött Váradra. Akkor is azzal fogadta Kébell Mihály nagyprépost, hogy nincs szállásra alkalmas rezidencia, hacsak az ő „kis házikója” nem. Ezért a püspök ideiglenes szállást építtetett magának, de azt alig használta, mert még az 1723. év végét is Diószegen töltötte. Lehetetlen ma már megállapítani, hogy hol építtette fel ideiglenes szállását. Vélhetően Olasziban, a kis templom közelében, ahol elődje és a kanonokok laktak. Ezt erősíti meg Bél Mátyás visszaemlékezése is 1726-ból: „[Olaszi] a váradi püspök birtokában van, akinek háza is van itt.” Egyébként ez a városrész némileg megőrizte a középkori szerkezetét, a 18. századi területe részben megegyezett a korábbival.

Az egykori Velence és Váralja benépesedése

Az egykori Velence – mint láttuk – 1692-ben, a vár visszafoglalásának évében már lakatlan terület volt, csak ezután kezdtek itt építkezni. A későbbi dokumentumok Katonavárosként vagy Rácvárosként emlegették a vár körüli új települést.

„Bizonytalan a 18. század első felében Katonavárosnak, Rácvárosnak, illetve Városároknak nevezett területek egymáshoz (és Velencéhez) való viszonya és pontos elhelyezkedése – állapította meg könyvében Emódi András. – Bár a köztudat Velence korai megnevezéseként tartja számon a Katonavárost, a század első felének kamarai összeírásai egyöntetűen a váradi várhoz tartozó és annak közvetlen szomszédságában (attól elsősorban keletre, tehát Velence irányában) található és a fiskus tulajdonát képező településrészt nevezik hol így, hol úgy. E területen kamarai jobbágyságok és zsidók laktak, ez utóbbiaknak a század derekán már zsinagógájuk is volt itt. Annak ellenére, hogy a területet több forrás Rácvárosnak titulálja, szerb lakosságnak itt nincs nyoma, az elnevezés az 1692 utáni évekből származhat, amikor többnyire valóban szerb katonák laktak, akik feltehetően 1714 után Újvárosra telepedtek át.” Vélhetően valóban az történhetett, hogy a több mint 30 éve pusztaság területnek – amelyen egykoron Velence volt – először a várhoz közeli részén telepedtek meg a rácoknak titulált görögkeleti (ortodox) vallású katonák, többségükben románok, s emiatt nevezték ezt a részt Rácvárosnak vagy Katonavárosnak. Az új telepeselek között, de már a köztudatban is ismeretlen volt Velence neve. Amikor 1714-ben a várparancsnokság rendelete alapján a vártól 500 lépés távolságra minden házat lebontattak stratégiai megfontolásból, akkor nem csak a vártól nyugatra, hanem attól keletre Katonavárost is lebonthatták. Logikus lépés, elvégre ha az volt a cél, hogy az ellenség a vár közelében ne találjon fedezéket, ennek minden irányban érvényt kellett szerezni. Ezt követően – akárcsak Újváros esetében – e keleti határvonalon túl népesedett be újra az egykori Velence. E határvonalat berajzolták szaggatott vonallal a Halácsy-féle térképbe (1859) is, nagyjából észak–dél irányban. Ettől keletre építették újjá Velencét 1714 után.

A vár hadászati jelentőségének csökkenésével és a Helytartótanács 1782. évi engedélyével kezdett benépesülni a várakok

közvetlen előtere is, immár Váralja néven, gyakorlatilag minden irányból körülfogva a vár hatalmas építményét, védműveit. Önálló hatóságát 1792-ben állították fel.

Málnási Ödön vélekedése szerint Benkovich püspök székely tisztartója, Barlog István telepített e püspöki birtokra székelyeket, belényesi románokat és úgynevezett nomád rácokat. Ez utóbbiak gyorsan megsokasodtak, és róluk kapta az egykori Velence a Rácváros nevet.

Újváros megalapítása

Újváros 1714-ben, a vártól nyugatra jött létre. Mint már jeleztük, a hadügyi tanács stratégiai megfontolásból, hogy egy esetleges támadó sereg ne találjon a vár közelében védelmet, a vártól számított 500 lépés távolságra (nagyjából a későbbi Nagyvásár/December 1. tér nyugati vonaláig) minden házat lebontatott. „E szabad tér Váradon ötszáz lépés szélesre szabott; ami azon belül esett, pusztulnia kellett. Katonai szigorral kiadták a parancsolat, hogy aki 1714 tavaszáig ki nem költözködik, háza »nyakában vonattatik bizonyosan«. A ki-zavart lakosok: »rác, görög, török s más egyéb gyülevész népből álló purgerség« a vártól nyugat felé, ötszáz lépés távolságra nyert új lakhelyet. Így keletkezett a régi város (Péntekhely) romjai felett a mai Nagyvásár tér, s ettől nyugatra a mai Újváros”

Újvárost északon a Körös, délen a Pece határolta. A Pece nyomvonala

kelet felől nyugat irányában a későbbi Gillányi/Cantemir utcától északra (a Cicero utca nyomvonalában) hagyta el a vár környékét, majd a Vámház/Sucevei utca torkolatánál északi irányba fordult, hogy onnan a Pece-soron (a későbbi Váradi Zsigmond, mai Kogălniceanu utcán) folytassa útját egészen a Zárda/Mihai Viteazul utcáig. Innen ismét észak felé fordult egészen a Felső Pece utca/Cuza Voda végéig – a kapucinusok telkéig –, ahonnan ezzel párhuzamosan ismét nyugat felé tartott. Az utca közepe táján dél felé haladt a meder (a későbbi Bertsey utca helyén), majd ettől nyugatra a későbbi Rózsa/Kogălniceanu utca nyomvonalát követve, keresztezve a Kert/Avram Iancu utcát, majd elérkezett a Rhédey-kerthez, hogy annak északi részén hagyja el a várost. Nyugaton Újváros a 18. században nemigen terjedt

A Fekete Sas szálló immár emeletes formában

túl a mai kéttornyú református templomon.

E nevében is új városnak a központi tere a Kispiac (a későbbi Szent László, mai Unirii tér). A Kispiac a 18. század elején még mocsaras lapály volt. A káptalan 1714-ben a tér északnyugati részén – a későbbi püspöki lak helyén – mészárszéknek, míg a későbbi Kossuth utcában serfőző háznak szakított helyet. A tér nyugati részén levő mészárszéktől délre (a mai görögkatolikus püspökség helyén) a püspöki mészárszék volt. Egyébként kezdetben a Kispiacot jelentéktelen szalma- és zsendelyfedeles házak övezték. Északkeleti szegletében egy „rozoga” földszintes épület állott. „A múlt idők eme maradványának nevével először az 1714. esztendőben találkozhatunk – jegyezte le Lakos Lajos levéltáros. – Elnevezése ekkor még a Sasjegy alatti csapszék. [...] Maga az épület egy alacsony és zsendellyel fedett alkotmány, mely rendeltetésére nézve városháza is lett volna, akkor még három szobából állott. E város magistrátusa úgy döntött, hogy abból egyet a maga részére mint tanácstermet, egyet pedig mint csapszék megtart, míg a harmadikat [a Kossuth/Independenței utca sarkán levőt] mint a város boltját bérbeadja. A Kossuth utcában, közvetlenül a Sas csapszék mellett állott a Deák-káptalan és a város közös tulajdonát képező serház. E két szerény épületet 1722-ben egybeolvasztották.” Később, a váradi újjáépítés kezdeti szakasza után többször átépítették és emeletet húztak rá.

KUPÁN ÁRPÁD

A szabadkőművesség és a kereszténység

Ellentétes érzelmeket keltett mindig is a kívülállóknak a szabadkőművesség. A szervezet zártsága, okkultizmusa, rejtelmes szertartásai, a hagyományokhoz való ragaszkodása a kíváncsiság és a félelem keverékét váltja ki: vágyat a titkok megismerésére és az ismeretlentől való félelmet is.

Fura rítusaival, bonyolult szimbólumrendszerével, zártságával, titokzatosságával a szabadkőművesség mindig nagy hatást gyakorolt a kívülállókra, kiváltva azok csodálatát vagy féltelen gyűlöletét. Tagadhatatlan viszont a történelem során gyakorolt elbűvölő ereje és befolyása, lenyűgöző történelmi útja, filantropikus hagyománya.

Írásom témájának kiindulópontja lehet a mozgalom alaptörvénye, alkotmánya, amelyet 1723-ban James Anderson skót lelkész dolgozott ki. Ez az alkotmány – bár idővel néhány naiv fejezetét törölték – lényegében máig alapja a páholyok felépítésének és működésének. Egyik legfontosabb része a *Régi kötelemek* című fejezet, melynek első része tisztázza a szabadkőművesek viszonyát Istenhez és a valláshoz a következőképpen: „A Kőművesnek ebbeni mivoltából való Kötelessége, hogy engedelmeskedjék az Erkölcsei Törvénynek, és ha helyesen érti művészetét, soha sem léssz belőle Istentelen Ostoba Ember, sem hitetlen Szabad Gondolkodó. De míg a Régi Időkben a Kőművesek minden országban arra voltak kötelesek, hogy annak az Országnak vagy Nemzetnek vallását kövessék, amelyben éltek, akármilyen is lett legyen az, most alkalmasabbnak véljük csak annak a Vallásnak a követésére kötelezni őket, amelyben minden ember egyetért, meghagyván kinek-kinek a maga különös Vélekedését. Legyenek tehát jó és igaz Férfiak, a Becsület és Tisztesség Emberei, bármely Felekezet vagy Meggyőződés különböztesse meg őket egymástól.”

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdekes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Kárászteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjátékos kört, helytörténeti kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmoноgráfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúraért Díjjal tüntették ki.

A szabadkőművesség olyan téma, melyet évszázados története során körülengett a titokzatosság, a tévhit, az előítélet. A múltban, sőt jelenleg is jelennek meg olyan művek, melyek érveltek, érvelnek mellette vagy uszítottak, uszítanak ellene, ám kevesen írtak róla elfogulatlanul. Magyarországon Kiszely Gábor történész, politológus, teológus huszonhat éve gyűjti és rendszerezi mindazokat az anyagokat, amelyek valaha is megjelentek a szabadkőművességről. Ezeknek birtokában már két könyvet írt, amelyekben ennek a rejtélyes társa-

ságnak a történetét, eszmevilágát tárja az olvasó elé elfogulatlanul, tényyszerűen.

Még egy szerzőre hívjuk fel a figyelmet, Nagy Töhötömre (1908–1979), aki ünnepélyes négyfogadalmas jezsuita páter, „professor quattuor votorum solemnium” volt, majd pedig a pápa jóváhagyásával laikus állapotba visszahelyezve Dél-Amerikában szabadkőműves lett, elérve a 33-as magas fokot, így ő tökéletesen ismerte a két rendet, melyek egymás legnagyobb ellenségei. Megírta a *Jezsuiták és szabadkőművesek* című könyvét, ez 1963-ban jelent meg először, spanyol nyelven, majd magyarul is napvilágot látott. Mindkét oldalról kapott dicséretet, de támadást még többet. Véleményünk szerint könyvével missziót teljesített. Nem hallgatta el egyik oldal tévedéseit, sőt bűneit sem, de történelmi szempontból nyilvánvalóvá teszi, hogy mennyire érthető volt mindkét szervezet reakciója.

Hogy ki kezdte a harcot, ma már nem lehet megállapítani, de mindkét fél folytatta írásban és szóban, könyvekben és sajtóban, adminisztratív úton, egészen a kivégzéseikig, gyilkosságokig. Nagy Töhötöm felvetette s megpróbálta megválaszolni a kérdést, hogy a szabadkőművesség vallás-e, és felsorolja pró és kontra a látszatokat. A mellette szóló érvek: az üléstermüket templomnak nevezik, oltáruk van, melyen a *Biblia* áll, orgonájuk, szertartásaik – ezeket liturgiának nevezik –, az élet transzcendens eseményeire – születés, halál, házasság – önálló, hosszú liturgiájuk van, a nagymester beiktatásakor a szabadkőműves tanokra (dogmákra) esküsznek. Az ellene szóló érvek: nem vallás, mert hiányzik belőle a dogmarendszer, hiányzik az erkölcsstan és a megszervezett kultusz. Nagy Töhötöm tehát kimondja, hogy a szabadkőművesség nem vallás, de hangsúlyozza a szabadkőművesek istenhitét, Biblia-tiszteletét, ugyanakkor elhallgatja, hogy egy részük vallásellenes, tagadja ezeket az értékeket (elsősorban a francia, spanyol, portugál és olasz szabadkőművesek, a Nagy Oriens páholyok tagjai). Ugyanígy nem mutat rá, hogy a szabadkőművesek vallásossága pusztán deizmus, egy racionalista hit, mely elismeri ugyan a teremtő, világ felett álló Isten létét, őt a Világegyetem Nagy Építőmesterének nevezi, de tulajdonképpen tagadja, hogy ennek az Építőmesternek a világhoz továbbra bármi köze is volna, így eo ipso tagadja a természetfeletti kinyilatkoztatást, amin a kereszténység

alapszik. A szerző mint jól képzett teológus tudhatta, hogy ez a szabadkőműves istenhit tagadása a kereszténységnek.

Ennek ellenére pozitívan értékeljük Nagy Töhötöm nézeteit, s ezt az alábbi, a könyvből vett idézettel is indokoljuk: „Az Egyház nem tartja vallásnak, üldözte őket eddig, mert a szabadkőművesek minden vallást megtűrték békésen maguk között. De mivel az egyház ma már magáévátette a vallási szerelmet (ökuménia), nincs tovább elvi oka üldözni őket. Ha vallás volna a szabadkőművesség, akkor az összes protestáns és vasfüggönyön kívül élő ortodox egyházfők két vallást gyakorolnak egyszerre, mert köztudottan ezek túlnyomó része szabadkőműves, beleértve a vatikáni zsinatra meghívott megfigyelőket is. A pápa a szabadkőműveseket nem hívta meg erre a zsinatra. Én a szabadkőműveseket jónak, erkölcsösnek, igaz elvek hirdetőinek ismertem meg. Van ateista csoport is köztük, de őket az óriási többségben levő hívő szabadkőművesek heretikusoknak tartják, és csak nem is közlekednek velük.”

Könyvének megjelenése után, 1964-ben Nagy Töhötöm nyílt levéllel fordult VI. Pál pápához, így fogalmazva: „(...) Két évszázaddal ezelőtt indult el a küzdelem az egyház és a szabadkőművesség között, új gyűlölettel szaporítva az amúgy is csatatérre vált világot. A szellemi harc hamarosan áttért a bíróságok, börtönök, üldözések szomorú területére. Mindkét fél köteteket írt sérelmeiről. A szabadkőműve-

sek sokszor lettek elítélve – alaptalanul. A szabadkőművesség nem titkos társaság, az állami szerveknek betekintésük van működésükbe. Az egyetemes szabadkőművesség az istenhit alapján áll; azt tagjaitól is megköveteli, és mert ő maga nem vallás, tagjainak szabadon engedni gyakorolni vallásukat, melyet csak a katolikus tagok nem tehetik, mert ki vannak közösítve. A *Pacem in terris* enciklika a vallási türelemnek oly mértékét hirdette meg, melybe a szabadkőművesség tökéletesen beillik. Különösen a protestáns testvérek felé lenne kedvező mozzanat, ha az egyház rendezné szellemi viszályát a szabadkőművesekkel, mert tudott dolog, hogy ők nemcsak nem ítélik el a szabadkőművességet, hanem papjaik, főpapjaik nagy számban részt vesznek életében, külön biztosítva ezzel a maguk részéről a szabadkőművességen belüli erkölcsi élet ellenőrzését és a hit ébrentartását. A katolikus egyház ezzel a kiközösítéssel már eleve lemond erről a kedvező befolyásról, holott a talaj őt készen várja, nem kevesebb előnyökkel, mint bármely más területen. A világ szebb lesz, ha egy gyűlölettel kevesebb fogja megterhelni. Égen és földön mindenki örülni fog, hogy egy lépéssel közelebb jut az emberiség az általános békéhez, melynek megteremtésén senki annyit nem dolgozik, mint Szentséged.”

Sem a könyv, sem a nyílt levél nem hozta meg a kívánt eredményt, a kölcsönös ellenségeskedés szinte napjainkig fennmaradt. Pedig a páholyok hatása, virágzása már a múlté. Ma a világnézeti harc a kereszténység és a marxizmus, valamint ateizmus között folyik. XXIII. János pápa volt az első, aki nem erősítette meg a kiátkozó bullát, s azóta hallgatólagosan lekerült a napirendről a katolikus egyház harca a szabadkőművesek ellen. Ezt a feladatot más erők vették át, s más eszközökkel folytatják, de mindkét fél befolyása egyre gyengül.

A nagyváradi szabadkőművesség kezdetei a XVIII. század végére tehető. 1780 körül jött létre a Probitate (Becsületesség) nevű páholy; kevés adat maradt fenn róla, csupán pecsétje ismert, s hogy 1790-től állítólag Péchy Imre bihari alispán álmosdi birtokán működött, és tagjai között volt Ivánka László, Csanádi László, valamint két nagy költőnk, Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc.

Az 1876-ban megalakult László király páholy virágkora a XX. század első évtizedére tehető. Ezt a virágkort Berkovits

Ferenc főmestere készítette elő az 1890-es években, majd az 1899-es tisztújításon főmesterré választott dr. Várady Zsigmond teljesítette ki. A nagy tekintélyű, sikeres ügyvéd, éles tollú publicista, „a szabadkőművesek Európát járó eszének” titulált személyiség a radikalizmus elindítója volt nemcsak Váradon, de az egész magyarországi szabadkőművességben.

A szabadkőműves körökben nagy vitát kiváltó, három részből álló *Társadalmi programja* új irányokat jelölt ki a szabadkőművesség számára, a filozófia, a filantrópia és a progresszió intézményévé igyekszik tenni azt. Helyteleníti az ún. svéd rendszerű szabadkőművességet, amely csak keresztény embert vesz fel a szervezetbe, és a B'nai B'rit – Szövetség Fiai nevű szervezetet, mely csak zsidó hitfelekezetűeket tömörít, s ragaszkodik a szabadkőműves alkotmány első paragrafusához, mely szerint „a szabadkőművesség tagjaitól hitvallást nem kíván, hanem jó hírnevű, független férfiakat fogad tagjául, kik testvériesen egyesülnek a szellemi és erkölcsi nemesülésre irányuló törekvéseikben, tekintet nélkül fajra, nemzetiségre, vallásra, társadalmi helyzetre vagy pártállásra”. A program egyik lényeges pontja volt az antiklerikalizmus is, ami azonban nem jelentette a katolikus vallás profanizálását, az egyház kigúnyolását, csak az egyházi hierarchia bűneinek ostorozása és a mesterséges népbutítás leleplezése volt a célja.

Dr. Várady Zsigmond hírnevét és tekintélyét gazdag és sokoldalú köz-

életi tevékenységével vívta ki. Nemcsak sikeres és elismert ügyvéd volt, hanem nagy tekintélyű városatya, törvényhatósági bizottsági tag, számtalan egyesület, társaság vezetője s nem utolsósorban a református egyház főgondnoka. Bizonyára nem kis szerepe volt abban, hogy a város akkori három református lelkésze, Sulyok István, Csák Máté és Domokos Károly csatlakoztak a szabadkőművességhez, s hosszabb ideig aktívan részt vettek annak munkájában. Sulyok István az 1900-as évek elején a László király páholy különböző bizottságaiban volt elnök vagy tag, sőt 1903-ban helyettes főmesternek is megválasztották. A későbbi években, ahogy a váradi páholy egyre inkább radikalizálódott, a lelkészek fokozatosan visszavonultak, nem vállaltak vezető szerepet.

1906-ban Sáfrány Lajos, a Református Tanítónőképző igazgatója is belépett a páholyba, s jelentős szerepet vállalt az oktatási problémákkal kapcsolatos szabadkőműves elvek kidolgozásában és népszerűsítésében. Fontos szerepet kapott a váradi szabadkőműves mozgalomban Gyenge János református lelkész, aki Bélzeréndről került Mezőtelegdre 1912-ben, s ekkor lett a László király páholy tagja. Ugyancsak ekkor jelent meg könyve *Egyház és állam szétválasztása* címmel, melyet a *Nagyváradi Napló* „szenzációs irodalmi, társadalmi és politikai eseményként” harangozott be. A könyvet méltató névtelen cikkíró, valószínűleg szabadkőműves, így értékelt: „Gyenge János könyve a legbátrabb harcok iratok egyike, amely a klerikalizmus ellen megjelent. 200 oldalon, nagy tudással és kemény, szókimondó bátorsággal állítja az olvasó elé azokat a heroikus küzdelmeket, amelyeket a Francia Köztársaság az állam és az egyház szétválasztása érdekében megívott. Súlyos szavakkal ostorozza a klerikalizmust, különösen erős kritikát gyakorol a pápák felett, akik oly makacsul ellenezték a francia kormányok törekvéseit. (...) A francia szeparációs küzdelmeket, a Dreyfus-pört, a pápák politikáját, a Francia Köztársaság küzdelmeit a '80-as években nagy tudással és bő adatokkal beszéli el ez a könyv.”

1913. január 17-én dr. Várady Zsigmond, aki ekkor országgyűlési képviselő volt, politikai okokból öngyilkos lett. Közel egymillió korona értékű vagyonának általános örökösiként végrendeletében a László király páholyt és a

nagyváradi református egyházat tette meg. Kívánsága az volt, hogy a páholyra hagyott vagyonrészből legyen emberbaráti alapítvány, melynek kamataiból egy-egy olyan egyént jutalmazzanak évenként, aki a nemzet vagy a város kulturális, humanista emelkedéséért hasznos szolgálatot tett. Kiadható az évi jövedelem oly cél, vállalkozás vagy egyesület támogatására is, mely a humanista szellemet, testvériséget, összetartást és a boldogságot szolgálja. A református egyháznak hagyományozott örökségről így rendelkezett: „a kamatokból teljesen szegény, tehetséges református tanuló kiképzésére és nevelésére adassanak ki évente ösztöndíjat”. Íme, így gondolkozott élete végére készülve egy váradi szabadkőműves.

A váradi református egyház és a helyi szabadkőműves-páholy közötti kapcsolatnak még ismert egy fontos, egyébként záró mozzanata. Amikor 1920. május 18-án a Horthy-rendszer új kormánya belügyminiszteri rendelettel feloszlatta a szabadkőműves egyesületeket, a László király páholy vezetősége, hogy a páholy vagyona ne kerüljön a román állam tulajdonába, elhatározta, hogy „a református egyházra bízta annak kezelését, kifejezetten kulturális célra, mert így nyugodtak lehettek, hogy a református egyház mindenkoron magyar célokra fogja azt felhasználni” – írta a zsidó főmester, dr. Grósz Menyhért 1928-ban az akkor már illegálisan működő Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy helyettes főmesterének. E levélben olvashatók a megállapodás főbb pontjai is, ezek a követke-

zők voltak: „A László király páholy vagyonát és a dr. Várady Zsigmond-féle alapítványt átadjuk a református egyháznak további kezelés végett. A vagyon kamatai kulturális célokra használhatók fel. Időtartam 32 év, mely után a vagyon az egyházé lesz. Ha bármikor a László király páholy e néven vagy más néven is újból megkezdí működését, az egyház a vagyont a páholynak visszajuttatja. Meg van állapítva a tagok száma is, akik a vagyon visszaadását kérhetik.”

Ezerkilencszázhuszonkilenc áprilisában újjáalakult a László király páholy, a Romániai Szimbolikus Nagypáholy védelme alatt, s kérte az egyháznak átadott vagyon vissza-

szolgáltatását az 1920. június 22-én létrejött megállapodás szellemében. Az átadás-átvétel 1929. augusztus 24-én megtörtént. Később a László király páholy, melynek már a neve is vörös posztó lehetett a hatóságok szemében, nem sokkal újraalakulása után beolvadt a Bihar páholyba. A Bihar páholyt 1937 márciusában betiltották, ezzel lezárult a magyar szabaddóművesség története Nagyváradon.

TÓTH HAJNAL

Csak egymás szemébe kellett néznünk, és minden működött”

Cătălina Moș és Szabó Réka első indiai útja

Kultúra

Két romániai lány úgy döntött, hogy világgá megy. Így is lett. Cătălina Moș és Szabó Réka (mindketten a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem reklámgrafika szakán végeztek, munkáikról előző számunkban olvashattak) útra keltek, s meg sem álltak Indiáig, pontosabban Nyugat-Bengáliáig. Kóboroltak, alkottak egy ottani falucska művésztelepén, és Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi sírját is felkeresték. Egy hónapos indiai útjuk tapasztalatait foglaltuk össze.

A két fiatal művész képviselte Romániát február 12–20. között az I. International Land Art Symposium elnevezésű programban. Mindketten részt vettek már sokféle kiállításon, művészeti eseményen, több biennálén is szép eredménnyel szerepeltek. És most a nyugat-bengáliai Narrative Movements alkotótáborba is eljutottak egy sikeres pályázat jóvoltából.

Életkép – Szabó Réka alkotása

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatótt, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a Bihari Napló riportere, szerkesztője, majd a nagyváradi Reggeli Újság napilap munkatársa. 2014 májusától a Várad folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

Az alkotótábor résztvevőit háromtagú zsűri – Ashraf Elhady (a Land Art Symposium kurátora), Bibek Santra (a program művészeti felelőse) és Goran Mihajlov (a Narrative Movements Alapítvány kulturális tanácsadója) – választotta ki.

Bibek Santra (teljes nevén Bibekananda Santra) neves indiai művész, akinek a szülőfalujában, Khumdarában található az alkotótábor. A világszerte ismert alkotórokonsága mindmáig ebben a falucskaiban él. Bibek Santra visszaviszi szülőfalujába a nagyvilágban szer-

zett tapasztalatait, és nem melleleg új művészeti mozgalmat szeretne elindítani Indiából, ami túlmutat a posztmodernen. Az foglalkoztatja, mi lehet a posztmodern utáni következő lépés. Törekvéseihez a világ minden országából keres művészeket, fiatal és örökifjú alkotókat – magyarázta Cătălina Moş.

„Mivel már több hasonló természetművészeti alkotótáborban vettem részt, egy egyiptomi képzőművész ismerősöm

Az alkotótábor plakátja a résztvevők portréjával

hívta fel a figyelmemet erre a pályázási lehetőségre. Cătălina régi barátom még az egyetemről, és – bár ő eddig nem foglalkozott természetművészettel – biztattam, hogy pályázzon ő is, hátha sikerül együtt megtennünk ezt az utat. Valami csoda folytán mindkettőnket beválogattak, szerintem nem véletlenül, fantasztikus időt töltöttünk ott, mintha Isten is így akarta volna... A pályázás úgy zajlott, hogy fotókat kaptunk a helyről, és azok alapján a hely szelleméből kiindulva kellett készítsünk egy kész tervet, rajzot, anyagszükséglettel, méretekkel, illetve részletes koncepcióleírással. Ezenkívül a szokásos dokumentumok, önéletrajz, portfólió, hivatalos papírok kellett még. Ezek alapján válogattak be a nemzetközi csapatba, ahol 36 képzőművész vett részt húsz különböző országból. Nem tudnám megmondani, mi nyerte el a zsűri tetszését, talán az, hogy természetes anyagokból építkeztünk, a helyszínen fellelhető adottságokat kihasználva, és a koncepciónk az életre, az elmúlásra, egyfajta globális folyamatra épült fel” – fogalmazott lapunknak Szabó Réka.

*

A lányok Budapestről indultak útnak, Rómában és Abu-Dzabiban váltottak repülőt, így érkeztek Kalkuttába, ahol négy napot töltöttek a tábor megkezdése előtt. Próbálták kihasználni az ott töltött időt és minden fontos helyet megnézni a városban. „Ez aztán átértelmeződött, mert attól függetlenül, hogy kész tervek-

kel érkeztünk, minden érdekes volt... Már csupán az is, hogy sétálunk az utcán, és hagyjuk, hogy inspiráljon a mindenmásképp-van-világ. Szóval ez nem az a hely, ahová az ember turistaként érkezik meg, és próbálja körbeszaladni a fontos helyeket... Már Kalkuttában találkoztunk néhány képzőművésszel, akik ugyancsak a táborba igyekeztek. Így már ott összekovácsolódott egy kis csapat, innen mentünk tovább együtt vonattal a mintegy 50 kilométerre lévő kisvárosba, Singurba, ahol találkoztunk a többiekkel” – fogalmazott

*A falubeli emberek kedves
rácsodálkozással nézték az
alkotó művészeket*

...És akadt, aki segített is

Réka. A vonatozás is kaland volt, hiszen a szerelvénynek nem volt ajtaja sem például, ám amint ez a lányok által készített fotográfiákon látható: ez mit sem zavarta az utasokat.

Kalkuttában fölfedezték az indiai „Moszkva kávézót”. A The Indian Coffee House nevezetű szórakozóhely ugyanis azt jelenti az ottani értelmiségieknek, mint a nagyvárosiaknak a Moszkva, még akkor is, ha egészen más a hangulata.

Kalkuttában csupán egyszer láttak fehér embert, másutt egyáltalán nem találkoztak fehér bőrűekkel. Kicsit furcsa is volt, amikor vidéken kedves csodálkozással bámulták meg őket. Épp választási időszakban érkeztek Indiába, meghökkentő volt számukra, hogy milyen erős ott a kommunista szerveződés. Az is furcsa, ahogyan és amiért az indiaiak szemetnek az utcán. Nem hanyagságból dobálják el a szemetet, hanem azon spirituális megfontolásból, hogy evvel gazdagítják a földet. Egyébként nagyon öntudatosak az indiaiak, jobban, mint sok európai. A buddhizmus és a hinduizmus mellett új vallások is kialakultak, olyanok is, amelyek az említett kettőt ötvözik, vagy e kettőnek és a keresztény vallásnak az elegye.

„Singurban volt a szállásunk a szervezők ismerőseinél. Különböző családoknál voltunk elosztva, nagyon bensőséges volt az ottani életbe való betekintésnek ez a módja. Innen járunk ki minden reggeli után a harminc kilométerre lévő Khumdarába,

a kis faluba. Itt mindenki választott magának egy helyet, ahol elkészítette helyspecifikus munkáját. A helyiekkel ugyan nem tudtunk kommunikálni verbálisan, ők nem tudtak angolul, de lélekben és hangulatban végig együtt voltunk, csak egymás szemébe kellett néznünk, és minden működött. Elképesztően jó embereket ismertünk meg. A »jó«-n nem az ember fizikai vagy szakmai minőségét értem, hanem olyanfajta globális jóságot, lelki nyitottságot, amit eddig sosem tapasztaltam” – mesélt tovább Réka.

Csoportkép a falubeliekkel

*Készül a szürreális
Fa a jövőből*

Jól működött a metakommunikáció, magyarázott mindenki kézzel-lábbal, megértették egymást, hiszen szívvel-lélekkel fogadták őket a falubeliek. A szervezők csak azért bántódtak meg, ha úgy vették észre, hogy valamelyik művész lenézi a szegény sorsú, vályogházakban élő emberek. Ám ilyesmi nemigen történt. Cătălina megjegyezte: olyan tisztelet soha sehol nem kaptak, mint ott, azoktól az emberektől. Kíváncsiak voltak rájuk, a gondolkodásukra.

Az ottani emberek tele vannak élet-erővel. A lányokat az is lenyűgözte, hogy nem láttak elszomorodott, céltalanul bolyongó embereket. Inspiráló figyelni őket. Indiában a réginek, hagyományosnak és a modernnek a kontrasztja is érdekes, például a vályogkonyhóban lakó ember a legújabb okostelefonjával.

*

Az alkotótábor témája a fény-árnyék-tükör volt. A művészek bambuszból, sárból, szalmából, gyapotból formáltak kreációkat. Mindenki két-két alkotást fabrikált. Cătălina egyik munkájának címe: *A Hold fázisai*. Bambuszból köröket formázott. E körök jelentették az égítést – az újholdtól a teleholdig. A holdakat a víztükörön próbálta életre kelteni. Másik alkotásának címe: *Itt nyugszanak félelmeim és nőnek reményeim*. Az élet és a halál motívuma foglalkoztatta, s ezeket zöldellő rizs és kereszt jelképezte. Cătălina mosolyogva mondta, hogy a kacsák félték a keresztől, és nem dézsmáltak meg a rizset. Emellett készült sárból tapasztott fürdőző bivaly, amelynek füleit eldobott szandálok jelenítették meg. Sárból formált csónak is létrejött.

Réka bambuszból és cérnaszálakból hozott létre alkotást. *Életkép* című munkáját életre keltette a szél és a víz mozgása. Másik kreációja egy képzeletbeli vagy jövőbeli élőlényt formáz meg, ami lehet fa vagy valamilyen állat. *A Fa a jövőből* elnevezésű mű a faluban talált anyagokból született meg.

PKE-s pólókkal Kőrösi Csoma Sándor sírjához is elzarándokolt Cătălina és Réka

A művésztelepen egy magyarországi művésszel, a szentendrei Márkus Péter szobrásszal is megismerkedtek. Márkus már vagy húsz éve rendszeresen jár Indiába. Bibek Santrával is jó barátságban van, közös kiállításuk is volt már. Márkus Péter pátyolgatta a lányokat, kicsit apáskodott is, segítségükre volt mindenben, amiben csak tudott.

A falubeliek körbevették a fiatal művésznőket alkotás közben, s álmélkodva figyelték, mit csinálnak. Eleinte furcsa volt, de aztán hozzászoktak. Cătălina és Réka játszott is a gyermekekkel, mindannyiuk öröme. Amikor Cătălina rizset ültetett, térdig sárban tapicskolva, a falusiak jóízűen kikacagták. Néhány vályogvaskót is kifestettek a táborlakók. Vidám színek és vidám lelkek...

Egyébként is mindenki szeretett mindenkit. Igazi hippivilág volt ez a művésztelep. „Nem lehetsz ott, ha nem tudsz szeretni” – állapította meg Cătălina.

A táborzáró ünnepség is nagyszerű volt. A romániai leányok száriban, pirosra festett talppal vigadtak.

*

„A következő állomásunk Dardzsiling – Kőrösi Csoma Sándor sírjának a meglátogatása. Hálófülkés vonattal utaztunk 600 kilométert. Amikor Dardzsilingben kerestük Kőrösi Csoma sírját, csak annyit tudtunk, hogy a régi temetőben van. Odaérve meglepetéssel tapasztaltuk,

hogy nem kell keressük, hiszen az utcát és a temetőt is róla neveztek el, távolról láttuk a nevét az utca oldalára kiírva, a síremlék pedig egy központi térben helyezkedik el. Miközben ott időztünk, megjelent egy helyi ember, előkapott a táskájából egy székely zászlót, hogy fotózkodjunk ezzel, hiszen ez Csoma nemzetének a zászlója... Érdekes érzés volt. A város egyébként nagyon szép, épületek találhatók feltömrülve a sziklás hegyoldalakon. Itt láttunk először turistákat. A környéken a teraszos földművelés jellemző, meg a teaültetvények. És jóval hidegebb volt, mint Nagyváradon. Az emberek sokszínűek, szó szerint, nagyrészt a nepáli karakterű embertípus található meg ott, de vannak kínai beütésűek és átlagos indiaiak, de az élet mintha nyugatiasabb lenne, mint India addig látott részein. Talán a sok turista miatt” – mesélte tovább Réka barangolásuk történetét.

*Festett motívumokkal
 díszített vályogház mellett
 a falucskában*

Cătălina is beszélt arról, milyen érzés volt Kőrösi Csoma síremlékénél lenni. „Meditáltam a sírjánál, mert olyan a kilátás, a panoráma a temetőben, hogy elmélkedésre és meditációra ösztönöz. Maga Dardzsiling egyébként kiábrándító volt számomra – ahhoz képest, hogy milyen hírneve van –, de körülötte a természet fenséges. Nagy szerencsére a temető már a városon kívül található, és ott többet látni a hegyekből. Szerintem Dardzsiling nem egy mindennapi turistának való hely, inkább egy hivatásos hegymászó vagy hegyszé-

rető ember paradicsoma, mert nem egyszerűen megközelíthető a Himalája, és picit beszorítva érzed magad a hegyek között. A vágyad az lenne, hogy túrázz egy jót, csak mi nem voltunk erre felkészülve.”

Szabó Réka ekként folytatta az élménybeszámolót:

„Dardzsilingből indultunk Szikkimbe. Kisbusszal, összetömörülve, indiai stílusban zötyögtünk a poros utakon hat órán át egy szerpentes hegyi úton Gangtokig, Szikkim fővárosáig. Szikkim India egy külön tartománya Banglades, Bhután, Nepál és Kína között, közigazgatásilag ma is vitatott hely, ezért csak külön engedéllyel léphettünk be a tartományba. Érdekesége, hogy 39 évvel ezelőtt India beolvasztotta, de előtte sokáig különálló királyság volt. Viszont csak tíz éve nyitotta meg kapuit a külföldiek előtt, előtte évszázadokig zárt hely volt. Ezt úgy képzeltük, mint India Svájcát; egy nagyon fejlett kisállam a hegyek között, van ipara, tiszta vize, mezőgazdasága, egyetemei, meg minden. Az emberek jól élnek, látszik, hogy magas az életszínvonal, és nagyon európaias az egész hangulat, a mentalitás, az öltözködés, minden. Az emberek vegyes karakterűek, nepáli,

indiai, kínai. Van egy nagy folyójuk, aminek Tisa a neve, valamint egy híres tó a Himalájában, aminek Changu (Csángónak ejtik) az elnevezése. Ide felvittek autóval. 3753 méteren található, gyönyörű és hideg. Szikkim legmagasabb csúcsa a Kancsendzönga (Erőss Zsolt utolsó célpontja és halálának helye).

Itt négy napot töltöttünk, és innen mentünk át Pellingbe. A kis hegyi város környezetében több buddhista kolostor található. Ezeket látogattuk meg sorra: elképesztően gyönyörűek, békés, nyugodt környezetben található, általában hegyvonulatokon, kisebb hegyek csúcsain. És már távolról hozza a szél a füstölőpálcikák illatát, a csengők hangját, és jelzésül szolgálnak a szél lebegtette kis

*Itt nyugszanak félelmeim
és nőnek reményeim –
Cătălina egyik munkája
a nyugat-bengáliai
művésztelepen*

színes imazászlócskák, amelyek végigkísérnek egy-egy kolostorhoz felvezető úton...

Pellingből két nap után busszal mentünk Sziliguriba. Ez egy kereskedőváros, egyben közlekedési csomópont is. Innen hálófülkés busszal utaztunk vissza Kalkuttába, majdnem 700 kilométeren keresztül. (A buszjegy kb. 6 euróba került személyenként... Nagyon olcsó minden, 1-2 lejnek megfelelő pénzből meg lehet ebédelni, vagy lehet venni egy ruhát...) No, ilyen busszal sem utaztunk még, élmény volt ez is. Kalkuttába a hazaindulásunk előtti napon érkeztünk. Itt már azok a barátaink fogadtak, akikkel a tábor alatt ismerkedtünk meg. Este együtt mentünk ki a jól összekovácsolódott csapattal egy kiállításra, majd vacsorázni, és a hosszú utazás után úgy örültünk egymásnak, mint gyermekkori barátok. Másnap Kalkuttán, Delhin, Abu-Dzabin, Rómán át érkeztünk Budapestre – az időeltolódással együtt vagy 27 órás utazás után. Budapestről

vonattal érkeztünk Biharkeresztesre, ahol el is aludtunk az állomáson. Cătălina édesanyja jött értünk, és áthozott minket Váradra.”

Szabó Réka és Cătălina Moș március 9-én, hajnalban érkezett meg Váradra, s már aznap délután élménybeszámolót tartottak a Partiumi Keresztény Egyetem új épületének amfiteátrumában (az univerzitás is támogatta a fiatal művésznők, egykori diákjaik indiai útját). A vetített képes előadás friss, spontán és hangulatos volt. A fényképeket sem volt idejük kiválogatni, a megannyi élmény sem ülepedett még le. Az esemény után Indiából hozott cigarettá-

*Réka és Cătălina a vidám
kis társasággal*

val és teával kínálták a rendezvény résztvevőit. Réka nemsokára utazott is tovább, haza, Csíkszeredába.

A lányok örömmel újságolták el, hogy a csapatból néhány embert még az idén visszahívnak. Cătălina és Réka is benne maradt a projektben, a csoportban. Réka hozzáfűzte: „Fantasztikus érzés, hogy a nagy idegenségben valami teljesen természetes módon sikerült ezt elérni... Indiában annyi inger, impulzus, hatás éri az embert, hogy senkinek sincs ideje vagy energiája másnak mutatni magát, mint aki... És ez valami elképesztően természetes és spontán módon jön felszínre. Ennek a természetes hozzáállásnak tudom be azt, hogy sikerrel jártunk.”

Tehát már idén ősszel visszatérnek, és várnak rájuk az újabb indiai élmények. Cătălina elmondta: még nem tudják, mi lesz az alkotótábor következő témája. Egyelőre annyit tudnak, hogy bővítik a képzőművészeti médiumokat, mégpedig tizenkettőre. Nemcsak land arttal lehet majd foglalkozni, hanem még tizenegy más ágazatban alkothatnak a résztvevők.

És hogy miként készülnek föl a következő útra a mostani tapasztalatok alapján? Elsősorban kevesebb dolgot visznek magukkal, mert ott kevesebb dologgal is megvan az ember, mint Európában. Cătălina hangsúlyozta: „Nem kell felkészülni. Egyszerűen csak visszavágyom. Nem érzem úgy, hogy valami különlegeset kellene tennem. Meg kell tanulni ott lenni.”

TÓTH HAJNAL

Fényképek és a hozzájuk tartozó belső monológok

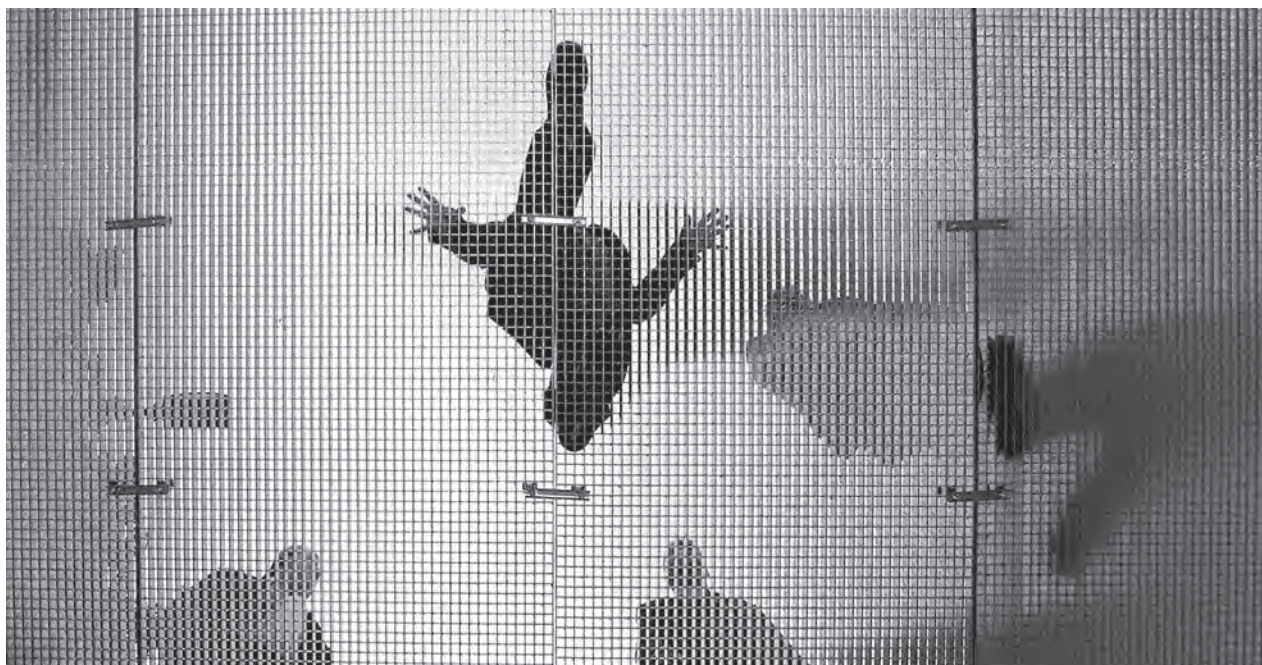
Oláh Tibor debreceni fotóművész kiállítása

Lélek-jelen-lét címmel nyílt kiállítás a nagyváradai Vár- és Városháza Múzeumban a Fotóművészeti Gyűjtemény kiállítótermeiben március 26-án Oláh Tibor debreceni fotóművész alkotásaiból. A vernisszázs után alkalmunk adódott beszélgetni a neves fényképésszel, a Magyar Távirati Iroda (MTI) munkatársával, a nagyváradai Euro Foto Art Egyesület tagjával.

Oláh Tibor közel ötven esztendő képeiből, az 1967–2017 között készített fotográfiáiból válogatott, e termésből állt össze a *Lélek-jelen-lét* című tárlat anyaga. Érdekességképpen megemlíthető: januárban a Debreceni Művelődési Központ megújult Belvárosi Galériájában lehetett megszemlélni a

fotóművész retrospektív kiállítását, mégpedig ugyanazon a helyszínen, ahol a legelső egyéni tárlata volt 1971-ben.

Amint az a nagyváradai vernisszázs elhangzott: Oláh Tibor korábban sokat foglalatzkodott fotótörténettel. Érdekeltek a vegyészet, a kép-előhívás technikai, rejtelmi, a technika fejlődése. Foglalkoztatják a digitális fotózásban rejlő végtelen lehetőségek. E tekintetben nem gátlásos,

használja a Photoshopot is, mindent a saját ízlésének, képzeleterejének megfelelően. Albert Einsteint idézve: „A logika eljuttat A-ból B-be. A képzelet eljuttat bárhová.” Oláh Tibor is vallja: a tudomány nem elegendő, viszont a szellem, a fantázia segítségével elkerülhetünk bárhová. És lényeges, hogy az ember mit vállal és mit teljesít.

*

„A fotográfiával együtt élünk. Ma már nincs olyan ember, aki valamilyen módon ne szembesülne vele. A postaládánkban minden reklámanyagban legalább két-három fotó látható” – kezdte mondandóját Oláh Tibor.

Hogy melyik volt az a pillanat, amikor megvallotta magának, hogy elragadta magával a fotózás iránti szenvedély? Tizenhat-tizenhét éves lehetett, amikor megtalált az egyik szekrényben egy család által elfelejtett régi tárgyat, egy Kodak Junior 620 fényképezőgépet. Úgymond a senki földjén lelt rá erre a kacatként heverő gépre. „Elkezdtem kipróbálni. Kiderült, hogy tudatlanul nyúlok hozzá. Utána kell járnom bizonyos dolgoknak, hogy élvezhető részeredmény kerüljön felszínre” – mesélte.

Az a régi fényképezőgép ma is megvan. Igaz, manapság már nem használja, a film beszerzése, laborálása stb. ma már tortúra lenne. Ám ereklyeként, emlékként őrzi a Kodak

Junior 620-at. (Egyébként a régi analóg filmjeit is digitalizálni kellett. Mostanság már nehéz jó vegyszerekhez jutni, ha valaki laborálni akar. De hát digitálisan végül is minden megoldható, jegyezte meg.)

„A technika önmagában nem boldogít. A kép nem annyit ér, mint amilyen technikával készült. Az bír jelentőséggel, hogy emögött milyen monológ van, amit magamban folytattam egy kép létrejöttkor. Mindig az utolsó lépést kell megtenni, és persze fontos az, hogy mi lesz ez a lépés. Így lehet építkezni, alkotói élményt megélni. Érdektelen a dolog, ha csupán pusztán technikáról van szó.”

Oláh Tibor Budapesten, a Magyar Fotóművészek Szövetségénél szerzett képzést, három plusz két évig tanult diplomázás előtt. Ám a fotóművészetből nem lehet megélni. Ezért aztán kapóra jött, amikor az MTI régiós munkatársat keresett. Ez pályát nyitott előtte. A hírügynökségi fotózást is meg kellett tanulnia. Egy öreg fotóstól hallotta: „Nem fényképezni nehéz, hanem odáig eljutni, hogy megnyomd a gombot.” Oláh Tibor

hozzáfűzte: a fotóriporternek tájékozottnak kell lennie. A látvány alapján exponált, és azután jöhetett a labortechnika. Egy fotós keskeny úton jár... Fotóriporter lett tehát, és máig végez terepmunkát, valamint témafeldolgozást.

Lett mostanában egy tanítványa is. Egy távolabbi ismerősének a fia, aki ellenállhatatlan kéréssel fordult hozzá, mert jól csillogott a szeme, mikor a fotográfiáról volt szó. A 21 éves fiatalember is a riporterség irányába óhajt indulni.

A *Lélek-jelen-lét* című retrospektív tárlatával kapcsolatban elmondta: mindegyik kép megoldandó, önként vállalt feladat, végigjárandó út. „A legnagyobb kritikusom én magam vagyok. Nem pátyolgatom a saját képeimet. Az alkotómunka során azt tapasztalja az ember, hogy csak saját magának tud megfelelni. Kell haladni egy irányba. Az ember nem kacsin-

gathat kifelé, nem másoknak kell megfelelnie. Az ember a saját útját kell járja, a saját játékszabályainak, paramétereinek megfelelően. Ez nem önzés, ez az ösvény járható. Amelyik fotóm elkészül, szeretem. De például otthon nem teszem ki a falra a fényképeimet. Ezzel a kiállítással megpróbálom megmutatni a törekvéseimet. Mindenik önálló kép, egyik sem következik a másikból. És ami még fontos: Szent László évében a várban kiállítani nagyon meghatározó számomra. Életem egyik legnagyobb élménye.”

*Akik repülnek, akik
maradnak*

Oláh Tibor egyébként sokszor járt már Váradon, hiszen jó barátságban van Tóth István fotóművésszel (AFIAP), az Euro Foto Art Egyesület és a Tavirózsa Fotóklub alapítójával, elnökével, ő maga is tagja az egyesületnek. Januárban a debreceni tárlatát, meg most a váradit is Tóth István nyitotta meg. Se szeri, se száma mindazon csoportos kiállításnak, amelyen Oláh Tibor is részt vett Váradon a fotóival. Ám ez az első egyéni tárlata (május 6-ig tekinthető meg) a Körös-parti városban.

És hogy mi a következő terv? Bár babonából nem szokott erről beszélni, most elárulta. „Három-négy napja dédelgetem egy sorozat ötletét. *Üzen a város* – ez lesz a címe. Bármely város lehet, persze Várad is. Graffitik, építmények, érdekességek, fény-árnyék játék, minden, amiről feltételezhetjük, hogy az emberek egymásnak így üzennek. Sok összetevője van ennek. A lényeg, hogy jó helyen keressem a lehetőségeket...

*

Beszélgetésünk végén odajött gratulálni Oláh Tibornak az egyik váradit fotográfus, Erbsz Tibor. Találón jellemezte a tárlatot, a debreceni fotóművész hol sejtelmes, hol misztikus alkotásait: „Intelligencia és elegancia.”

A megismerés útján

Oláh Tibor

Fotó: Juhász Katalin

OLÁH TIBOR 1950-ben született Debrecenben. Első egyéni kiállítása Debrecenben volt 1971-ben. A Magyar Fotóművészek Szövetsége 1981-ben tagjai sorába választotta, és akkor lett a Magyar Távirati Iroda alkalmazott fotóriportere is. Ugyanebben az évben lett tagja a Magyar Művészeti Alapnak. Alkotásaiból több tucat kiállítást rendeztek szülővárosában, Debrecenben, illetve Magyarország más városaiban. A *Hajdú-Bihar megye képeiben* című tárlatát 1991-ben Vorarlberg tartomány fővárosában, Bregenzben (Ausztria), a *Debrecen 300 éve szabad királyi város* című kiállítását 1993-ban New Brunswickban (USA), a *Debrecen új vonásai* című gyűjteményét pedig 2001-ben Lublinban (Lengyelország), illetve Jyväskylä városában (Finnország) láthatta a nagyközönség.

Több szakmai elismerésben részesült: 2001-ben Debrecen Kultúrájáért Díjjal tüntették ki, 2005-ben Az év fotóriportere, illetve Az év produkciója elismerésben részesítette a Magyar Távirati Iroda. Az MTI munkatársaként készített fotóanyagából válogatott kollektívát vándorkiállítás formájában Debrecenben, Sepsiszentgyörgyön, Kolozsváron, Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen mutatták be 2007–2010 között. Képeivel 1991 óta számos könyvet és albumot illusztráltak. Fotográfiáit 1981 óta az MTI archívumában őrzik. Alkotásai megtalálhatók a New Brunswick-i (Kanada) magyar közösségek magángyűjteményeiben, a Getty Images Stock Photo honlapon, illetve barátainak tulajdonában.

SIMON JUDIT

Új arcát mutató váradi fesztivál

Az ötödik alkalommal jelentkező HolnapUtán Fesztivál helyett, hogy elkezdene gyűjteni a babért, fogta magát és megújult. Annyira, hogy alig lehet ráismerni. Megfiatalodott. A szervezők úgy döntöttek, komolyan veszik a seregszemle elnevezését, és a szélrózsa minden irányából begyűjtötték a színis hallgatókat. A jelent pedig három jeles színház kiváló produkciója képviselte.

A Nagyvárad Szigligeti Színház fél évtizede határozta el, hogy alapít egy fesztivált, amely csak az övé, és lehetőség szerint nem hasonlít a többi seregszemléhez. Kereste az újtját, és úgy tűnik, idén rálelt. Kellett is ennyi idő, hogy beérjen és megtalálja remélhetőleg végleges arculatát. A színház és a nézőt, a kapcsolatukat helyezték a fesztivál középpontjába. Elismert és leendő színészek, rendezők, valamint a nézők is szívesen fogadták a kortárs és kísérleti elő-

*A Várad esszépályázatának
díjátadója a zárónapon*

Fotók: Fülöp-Crișan Olivér

SIMON JUDIT újságíró, kritikus (1956, Nagyvárad). A Majomsziget, a Bihari Napló, az Erdélyi Napló, a Brassói Lapok, majd a Krónika munkatársa. 2002 óta az Erdélyi Riport újságírója. MŰRE nívódíjas (1993).

adásokat. A minőség mindig kifizetődő. A négynapos fesztiválra három nemzetközileg elismert társulatot hívtak meg, ami már a számot tekintve is teljesítmény, és akkor még nem szóltunk az előadásokról és a neves alkotókról.

A Kolozsvári Állami Magyar Színház társulata többször fordult meg a világ nagyvárosaiban, mint Nagyváradon, de a HolnapUtánra eljöttek. Dokudramát hoztak, ami napjaink égető kérdéseit dolgozza fel: a gyermek-szülő viszonyt, a szülők egymás közötti kapcsolatát, valamint a viszonyulásokat a családban és társadalomban. Az előadást hetven mélyinterjú előzte meg, melyekhez a kérdéseket pszichológusok dolgozták ki és értékelték. Két fiatal dramaturg, Biró Réka, Deák Katalin, valamint a szí-

nészek írták meg a forgatókönyvet, helyet hagyva az improvizációnak. Noha a szövegek drámaiak, a *Homemade* című előadás kivételessége a színészi jelenlétnek és játéknak köszönhető.

Nézni is tudni kell

A Temesvári Csiky Gergely Színház előadása sokkal rendezőcentrikusabb. Radu Afrim a színészek ötleteire alapozva írta és állította színpadra *A néző élete és halála felszín és ártatlan történetekben elmesélve* című előadást. A produkció nem csupán nevében formabontó: meglepetésekkel tűzdelt, pimasz, provokáló, nézőt és színészt próbára tevő, néha ellenállhatatlanul humoros, máskor torokszorító jelenetek összessége. Minden pillanata élvezetes és gondolatébresztő. Izgalmas összhangba kerül benne szöveg, látvány, zene, fények, koreográfia, színészi játék. A groteszktól a szürreálisig, a naturálistól az abszurdig terjed a monológokból, tánc-

és mozgásszínházi elemekből összerakott előadás skálája. Történet nincs, pontosabban számos történet jelenik meg, hogy aztán kiderüljön: mindaz, amit közel három órán keresztül láttunk, a színházi alkotás és annak befogadója, a közönség szoros kapcsolatáról beszél.

A Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színházban Sardar Tagirovsky állította színpadra Molière *Úrhatnám polgár* című vígjátékát (Nagyváradon *Az eset* című előadást rendezte). Szét-szedte, majd Sényi Fanni dramaturggal úgy rakta össze a francia klasszikus darabját, hogy az előadás megfogalmazza a mai ember dilemmáit, viszonyulását a pénzhez, a felső tíz-

Jelenet a temesváriak formabontó előadásából

ezerhez, a tudáshoz, s megmutassa a megfelelni vágyás tragikomikumát. Egyben foglalja a színész, a színház nézőkre gyakorolt hatásával – ez lassan az előadó-művészet egyik kulcskérdésévé válik. A sepsiszentgyörgyiek produkciója akár ösztönművészetnek is tekinthető: a zene önmagában is működne, a játék közben olajfestmény készül, melyet a végén lehet megtekinteni. A színészi játék lenyűgöző, Pálffy Tibor Jourdain úr alakítását tanítani kellene.

A Szigligeti Társulat nem a legjobb produkciójával szerepelt, de a *Trónok arca* illett a fesztivál tematikájába és hangulatába. Balogh Attila állította színpadra az improvizációra ala-

A fellépő zenekarokat is színészek alkották

A váradiak *Trónok arca* castingja

pozó előadást, pontosabban stúdiószínpadi történetet, amely lényegében folyamatos work in progress, azaz sosincs befejezve. Előadásról előadásra változik, a fesztiválon látottban többet szerepelt a közönség, mint a színészek. Szerencséje volt a játék-mester szerepét is betöltő rendezőnek, mert a színészhallgatók eszményi partnernek bizonyultak.

Illene érteni őket

A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem színész szakos hallgatói *Kiadjamagát* címmel személyes emlékekből, vallomásokból készítettek előadást. Megfordították a világot: a nézők az Arcadia ifjúsági és bábszínház színpadán ültek, a fiatalok a nézőtéren játszottak. A Faragó Zsuzsa dramatizálta történetek – jórészt monológok – nem a legderűsebb képet festették a szülő-gyermek kapcsolatról, az iskoláról és főleg a társadalomról. Az utolsó, szívszorítóan szépen előadott monológból kiderül: a fiatalok nem szeretnének mást, mint boldogan élni egy biztonságos világban.

A Váradra érkezett csapat tagjai Magyarországról jöttek Marosvásárhelyre tanulni. Forgács Péter rendező is a határ túloldaláról érkezett, de fájdalom, nem tudott olyan színpadi szituációkat teremteni a hallgatóknak, amelyeket megérdemelt volna.

A budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem operett-musical szakos hallgatói mutatkoztak be a *George et*

Cole színházi show-ban. Novák Eszter és Selmeczi György osztályvezető tanárok George Gershwin és Cole Porter dalaiból készítettek látványos, sok humorral tűzdelt, az eleganciát sem nélkülöző előadást. A tehetséges fiatalok-

*A sepsiszentgyörgyiek
Úrhatnám polgárában
Pálffy Tibor és Gajzágó
Zsuzsa*

*A marosvásárhelyi színisek
– ezúttal a nézőtéren*

hoz – akiknek hangja, ének- és tánc-
tudása a világ színpadain is sikert
arathat – érezhetően közelebb áll
Porter, mint Gershwin; de lehet, hogy
a tanáraik szeretik jobban az előbbit.
Az előadáson kívül az is öröme ad
okot, hogy a budapesti színinövendé-
kek közülük többen tekintenek úgy a
romániai magyar színházakra, mint
lehetséges munkahelyre. Az erdélyi
direktorok remélhetőleg lesznek
annyira szemfülesek, hogy lecsapja-
nak rájuk.

A szervezők által kitalált Holnap-
Után Projekt a maga eszközeivel
megvalósította a nemzetegyesítést: a
Kárpát-medence minden magyar
nyelven működő színházművészeti
egyeteméről érkeztek növendékek,
hogy a négynapos workshop után
bemutassák a hét váradi fiatal alkotó
szövegére összeállított előadást.
Tizenkét színészhallgató két leendő
rendező – egy vásárhelyi és egy buda-
pesti – irányításával eljátszotta, mit
is jelent számukra a holnap és a hol-
napután. Szellemesen, tehetségesen,
sok humorral, máskor meg drámai-
an mondták el, hogy nem túl sok jót
várnak, de azért remélnek, hiszen
fiatalok. Mert ők sem akarnak mást,
mint boldogan élni, és színházat csi-
nálni.

Színház másképpen

A HolnapUtán bátran nevezhető
összművészeti fesztiválnak, hiszen
színházi előadásokon kívül work-
shop, képzőművészeti kiállítás, iro-
dalom és zene is szerepelt a kínálatá-

ban, persze valamilyen módon kapcsolódva a színházhoz és a közönséghez.

A képzőművészetet Németh László grafikus képviselte. Az előadásokhoz készült plakátjai sorakoztak a Fehér terem falain, tényleg érdemes volt végignézni őket. Ercsei Zsolt képzőművész megnyitójában azt mondta, hogy Németh legelső plakátját fricskának szánta a színház akkori vezetése számára. Az azóta eltelt csaknem tíz évben a Szigligeti Színház arculati felelőse lett, és számos nemzetközi elismerésben részesült előadásplakát fűződik nevéhez. Művei egymás mellett nemcsak hatásosak, de színházi élményeket vagy éppen morgolódásokat is felidéznek.

Irodalomról a *Várad* folyóirat gondoskodott a maga sajátos módján. A Szigligeti Színház és a *Várad* Kulturális Folyóirat együttműködéséből számos érdekes, izgalmas rendezvény, előadás jött létre. A HolnapUtán fesztiválon Szűcs László

főszerkesztő és Szilágyi Aladár szerkesztő ismertette a lap *Esszintsünk!* elnevezésű pályázatának nyerteseit. Az első díjat a csíkszeredai Bakcsi Botond érdemelte ki, a második díjat a Kolozsvárott élő Fleisz Katalin kapta, a harmadik, megosztva, Váradon maradt: a színház munkatársa (egyébként a *Trónok arca* dalszövegeinek szerzője), Biró Árpád Levente, valamint Boros Brigitta kapta, s mintegy tíz dicsérő oklevelet is átadtak. Majd Szilágyi Aladár magáról a műfajról, annak nemzetközi és hazai változatairól tartott élő kisesszét.

Az esszéket vers és széppróza követte. A lap Élő Várad projektjének

lényege, hogy a megyében élő fiatal alkotók ne csak a lap hasábjain, hanem performance-okban is bemutatkozzanak, kapcsolatot teremtsenek az olvasókkal. Tasnádi-Sáhy Péter, az irodalomrovat szerkesztője beszélt annak a nemrég rendezett vitaszínházi estnek az „eredményeiről”, melynek témája az erdélyiekéről kialakult sztereotípiák voltak. Az élőváradosok a vitaszínházi előadásra készült írásaikból olvastak fel. Őszintén: jobb ezt a témát nem firtatni, mert még kiderül az igazság.

A zene is a színházhoz kötődött, hiszen az esténként fellépő zenekarokat színészek vagy színészpálánták alkották. A Szigligeti Stúdió Fehér termében színpadra állt a pesti színisek zenekara, a Pink Mojós and the Fuckfaces, a nagyváradi Colombo's wife, továbbá a Szigligeti Színház színészeinek Sztárzenekara és a színészek, valamint színházi zenészek alkotta sepsiszentgyörgyi Tesztoszteron Zenei Alakulat. Sokkal érdekesebb, ha színészek zenélnek és énekel-

nek, mert a hivatásosokkal ellentétben ők nemcsak eléneklik, de elő is adják a dalokat. Mi tagadás, színház ez is.

A Szigligeti Színháznak évek óta nem titkolt célja, hogy fiatal alkotóknak teremtsen lehetőséget. Fazakas Márta, a HolnapUtán főszervezője tehetséggondozónak nevezte a fesztivált, de ez a szó túl rideg a sereg-szemle hangulatához, hiszen az valóban fiatalos, pergő és érdekes volt. A közönség pedig szeretettel és tapssal fogadta a fiatalokat és jutalmazta a jeles társulatokat. Ez a fesztivál nagyon illik Váradhoz – jegyezte meg egy újságíró. Igaza van.

NAGY ORSOLYA

A másik Amerika

Kritika

A neo-westernben nincsenek pisztolyhősök, nincs ellovagolás a naplementébe. Van viszont por, piszok, kilátástalanság, szabad fegyverviselés, miközben az erőszak kényszer, a dolgok mozgatórugói pedig nagyon is valós és kézzelfogható erők – például az elszegényedés és a vissza nem fizethető bankkölcsönök, amelyek egész családokat sodornak veszélybe, és végképp elmoszák a határt a műfaj aranykorában megszokott és megszeretett jó- és rosszfiúk között.

Az itthon is igen ismerős probléma, az ingatlanhitelek okozzák a magyarul elég szerencsétlen címet kapott *A préri urai* (*Hell or High Water*) főszereplőinek gondjait is. Bár annak, aki megnézi, egyértelmű, hogy a cím ironikus, mégis félrevezető képet fest a semmitmondó westernpanel egy olyan

Jeff Bridges
és Gil Birmingham

NAGY ORSOLYA (1983, Nagyvárad) 2008-tól a Reggeli Újság riportere, majd szerkesztője. 2009-től négy éven át a Krónika nagyváradai tudósítója, majd a Digi 24 román nyelvű hírtelevízió riportere. Kétévnyi gyermeknevelési szabadság után jelenleg a nagyvárad-i Szigligeti Színház irodalmi titkárságának román és angol fordításokért felelős munkatársa.

történetről, amelyben ha ura is bárki a prérinek, azok biztosan nem a főszereplők. Anélkül, hogy nyelvészeti eszmefuttatásba bonyolódnánk, érdemes megjegyezni, hogy az eredeti angol cím egy olyan kifejezés, amelyet magyarra valahogy úgy lehetne átültetni, hogy „történjék bármi”, esetleg „ha vénasszonyok potyognak az égből, akkor is”.

Ilyen megkerülhetetlen és halaszthatatlan a feladata a főszereplő testvérpárnak. A két férfi nemrég temette el az idős anyját, aki után egy súlyos adósságokkal terhelt farm maradt.

Egyikük, Toby családos ember, a másik, Tanner pedig nemrég szabadult a börtönből (Chris Pine és Ben Foster). Az öreg, de nem vén seriff (Jeff Bridges) és társa (Gil Birmingham) folyamatosan a nyomukban van. Jófiú, rosszfiú – mondhatnánk, de ebben a világban ez nem ilyen egyszerű. David Mackenzie rendező a lepukkant texasi kisváros szürke díszletei közé lépten-nyomon becsempészte a valódi úr (ha már van úr a prérin), az amerikai bankrendszer jobb étellel kecsegtető óriásplakátjait, amelyek a film első percétől kezdve árulkodnak arról, mi is az oka annak, hogy két, elsőre hétköznapi tünő fickó egyszer csak elkezdi bankot rabolni.

Talán nem véletlen, hogy a gazdasági válság utáni Amerika megtalálta, vagy inkább újrafelfedezte magának a western műfaját. A vadnyugati vagy arra hajazó történetek ugyan nem haltak ki teljesen az utóbbi évtizedekben, gondoljunk csak a Coen testvérek *Nem vénének való vidék* című filmjére (*No Country for Old Men*), amely óriásit szolt a 2008-as Oscaron, de ott még ugyanannyira jelen van a transzcendens, mint a realitás. A még újabb kori, elkeserítő rögválóságot bemutató neo-western filmes gyökereit a világ másik felén, Ausztráliában érdemesebb keresni, ahhoz pedig, hogy megértsük, honnan ered az a búskomorság, amely *A préri urait* is áthatja, elég, ha egyszerűen körülnézünk. A bedőlít hitelek, az otthonunk elvesztésének fenyegetése olyan kor-

Bankrablás

társ és univerzális téma felvetés, amely egy Romániában vagy Magyarországon játszódó cselekményben ugyanúgy tudna működni. Csak hogy az az ingatlanlufi, amelyről egyébként 2015-ben nagyon szórakoztató formában forgatott filmet Adam McKay *A nagy dobás* (*The Big Short*) címmel, mégiscsak a tengerentúlon pukkant a legnagyobbat.

Akkorát, hogy a lökéshullám még a westernhősöket is képes volt magával sodorni, és akkorát, hogy időközben magáról az amerikai álomról is valamelyest lehullt a lepel. Hollywoodot azért hívták évtizedekig álmogyárnak, mert valóban álmokat árult egy mozijegy áráért. Ha jól megnézzük, szinte minden hollywoodi film, ami látszatra hétköznapi emberekről szól, valójában a gazdagok világában játszódik: mindenki óriási, palotaszerű házakban lakik, minden családtagnak saját autója van, és így tovább. „A másik Amerika”, a nem mélyszegénységben tengődő, de hónapról hónapra, fizetéstől fizetésig élő (ez a tengerentúlon szinte szitokszó) milliók világáról alkalmasint hallani sem lehetett egészen az utóbbi évekig.

Ezt a tabut döntötte meg egyébként az idei Oscaron legjobb filmként díjazott *Holdfény* (*Moonlight*) is, és ezzel a megkövesedett trenddel megy szembe *A préri urai*, amely a fentebb már említett univerzális és bárhová átértezhető témák mellett megmutat néhány specifikusan amerikai – még közelebről texasi – jellegzetességet is, amelyeken keresztül talán vala-

melyest megérthető az amerikai néplélek és annak gyökerei is. Képzeljünk el például egy olyan bankrablást, amelyben minden, a bankban épp ügyeket intéző gyanútlan állampolgárnak fegyvere van. Itt, délen még él az emberekben az amerikai történelem vadnyugati szeletének emléke, amikor a végtelen mezőkön nem számíthattak igazságszolgáltatásra vagy törvényre, maguknak kellett megtenniük a maguk igazságát, vagy megvédeniük az – egyébként vérrel és erőszakkal szerzett – földjeiket, tulajdonukat. Ezt az aspektust a film nagyon újszerűen és ironikusan kommentálja is. A seriff társa és barátja ugyanis amerikai őslakos, kevésbé polkorrekt kifejezéssel élve indián. A két öreg megállás nélkül ugratja egymást, és a film legemlékezetesebb mondata épp az indián rendőr szájából hangzik el – a poén lelövése nélkül, a szereplő néhány szóban összefoglalja, ki is zsákmányolt ki kit a múltban, illetve a jelenben.

Bár van benne akció, bankrablás és némi lövöldözés is, *A préri urai* mégis alapvetően dráma. Igazi színészfilm, amely-

ben meggyőződhetünk arról, hogy Jeff Bridges még mindig a legnagyobb amerikai filmszínészek között van. Figurája valahol a régi vadnyugat maradványa: nemcsak magányos, hanem elmagányosodott pisztolyhős, akinek egyetlen barátja maradt, maga is a néptörténelmek egy véres időszakára emlékeztető relikvia, aki még éppen meghallgatja, de már nehezen viseli el a cinikus seriff öreg poénjait. Nekik kell szembeszállniuk az új, másképpen vad nyugattal, miközben megpróbálják megtartani morális iránytűjüket. Ebben a balladisztikus hangvétellű, költői filmben mi nézők kapjuk azt a nehéz feladatot, hogy a komplex karakterek között megtaláljuk azt, aki szerintünk jó vagy épp rossz, és eldöntsük, a többek által lezáratlannak tartott befejezés után vajon minek kellene történnie, hogy helyreállhasson a világ rendje.

A préri urai
(Hell or High Water),

2016

Rendezte: David Mackenzie

Írta: Taylor Sheridan

Fényképezte:

Giles Nuttgens

Szereplők: Jeff Bridges,

Chris Pine, Ben Foster,

Gil Birmingham

Ben Foster és Chris Pine

106

Fölül:

Sánta Csaba: Önarckép madarakkal, 1994;

alul:

Sánta Csaba: Nász, 2005